

Politechnika Wroclawska

ISSN 1429-1673 • numer specjalny 1/2010

pryzmat

PISMO INFORMACYJNE POLITECHNIKI WROCLAWSKIEJ

Od **A-1**
do **C-12**
Sto lat budowania
Politechniki

Historia najstarszych budynków wrocławskiej uczelni technicznej rozpoczyna się w roku 1902, kiedy cesarz Niemiec Wilhelm II zdecydował o założeniu wyższej szkoły technicznej we Wrocławiu. Zgodnie z porozumieniem między rządem centralnym, władzami prowincji i magistratem Wrocławia postanowiono zapewnić nowej uczelni bazę materialną. Przedstawiono też pierwszy plan struktury organizacyjnej uczelni, zakładający utworzenie dwóch oddziałów – budowy maszyn i chemicznego. Jeszcze w tym samym roku władze miasta zdecydowały o lokalizacji zabudowań szkoły na obszarze pomiędzy dzisiejszym Wybrzeżem Wyspiańskiego (*Uferstraße*) a ul. M. Skłodowskiej-Curie (*Tiergartenstraße*). Potwierdzają to pisma magistratu z 27 listopada 1902 r. i z 18 stycznia 1903 r. W roku 1903 Sejm Pruski zatwierdził decyzję o powołaniu Królewskiej Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu.

Od listopada 1903 r. zaczęły powstawać plany sytuacyjne zespołu urbanistycznego uczelni oraz wstępne projekty budynków. Ich autorem jest architekt Georg Thür, absolwent Akademii Budownictwa w Berlinie, specjalista w zakresie projektowania gmachów szkół wyższych, któremu powierzono też nadzór nad całością prac budowlanych. Nieco późniejsze projekty realizacyjne wykonał głównie Ludwig Burgemeister – architekt i historyk sztuki, od 1902 r. pełniący funkcję konserwatora zabytków prowincji śląskiej.

Budowa pierwszych gmachów uczelni trwała w latach 1905-1910. W tym okresie powstały następujące obiekty: północna część Gmachu Głównego, budynki instytutów: Elektrotechnicznego

i Chemicznego oraz Laboratorium Maszyn wraz z kotłownią i Laboratorium Obrabiarek. Budynek Instytutu Hutniczego ukończono w 1911 r.

Georg Thür i Ludwig Burgemeister wykorzystali i połączyli we współpracy swoją wiedzę i umiejętności. Twórcą wystroju rzeźbiarskiego budynków był Richard Schipke, profesor Wydziału Rzeźby Miejskiej Szkoły Rzemiosła i Przemysłu Artystycznego we Wrocławiu. Podobnie jak Burgemeister, dobrze znał on lokalne odmiany głównych nurtów sztuki.

Gmachy kampusu głównego zostały zbudowane w stylu niemiecko-włoskiego renesansu. Ich twórcy uwzględnili lokalne, charakterystyczne dla Śląska elementy form, takie jak trójkątne, ozdobne szczyty czy bogato dekorowane portale. Za punkt wyjścia i przykład posłużyła śląska architektura I połowy XVI wieku – okresu, kiedy dotarł tu styl renesansowy.

Wzorce architektoniczne, jak również figuralne i ornamentalne motywy plastyczne, w dużym stopniu zaczerpnięte z antyku, postraktowano stosunkowo swobodnie, unikając kopiowania.

Następna wielka inicjatywa budowlana pochodzi z lat 1925-1928. Intensywne starania władz uczelni doprowadziły do realizacji budowy południowej części Gmachu Głównego z reprezentacyjnym wejściem od strony Wybrzeża Wyspiańskiego. W tym okresie rozbudowano też Laboratorium Maszyn i kotłownię oraz wzniesiono tymczasową siedzibę Instytutu Fizyki. Na zapleczu Instytutu Hutniczego powstał budynek walcowni doświadczalnej, rozbudowano też Laboratorium Przygotowawcze Instytutu.

W latach 1928-1930 zbudowano Dom Studencki. Niestety, jego oryginalna forma nie przetrwała załogi Festung Breslau.

Z dala od głównego kampusu położony jest zespół budynków przy ul. Prusa, mieszczący obecnie Wydział Architektury oraz Katedrę Metrologii Elektrycznej i Fotonicznej Wydziału Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. Przed wojną zespół ten – niezwiązany z Technische Hochschule – był siedzibą Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Powstał w latach 1901-1907 i dziś uważany jest za jeden z najlepszych przykładów wrocławskiej secesji.

Niniejsza prezentacja budynków Politechniki Wrocławskiej, ukazująca ich architekturę i przeznaczenie, jest poświęcona głównie obiektom o walorach zabytkowych. Dopelnieniem przeglądu są charakterystyki wybranych budynków, wzniesionych po 1945 r. Ogniwem łączącym dwie epoki w dziejach uczelni jest gmach „Nowej Chemii”. Przeniesienie międzywojennego funkcjonalizmu w czasy powojenne ilustruje architektura budynku Wydziału Mechanicznego. Okres realizmu socjalistycznego reprezentuje para monumentalnych gmachów, usytuowana przy pl. Grunwaldzkim. Następne przykłady ukazują kierunek architektoniczny i sposób budowania z lat 70. XX wieku. W dwóch przypadkach mamy też do czynienia z modernizacją i adaptacją wcześniejszych obiektów. Przegląd uzupełniają prezentacje budynków Politechniki Wrocławskiej wzniesionych od podstaw w ostatnich latach i należących już do architektury XXI wieku. III

Krzysztof Dackiewicz, Muzeum Politechniki Wrocławskiej

Gmach Główny – część starsza (A-1)	5
Budynek dawnego Instytutu Chemicznego (A-3) ...	9
Budynek dawnego Laboratorium Maszyn (A-4)	13
Budynek dawnego Instytutu Elektrotechnicznego (A-5)	17
Budynek dawnego Laboratorium Obrabiarek (A-6)	21
Budynek dawnego Instytutu Hutniczego (B-1))	23
Pierwsza siedziba Instytutu Fizyki (A-7)	27
Gmach Główny – część nowsza (A-1)	28
Budynek dawnego Domu Studenckiego	32
Budynek dawnej Szkoły Rzemiosł Budowlanych (E-1)	34
Nowy gmach Instytutu Chemicznego (A-2)	39
Budynek Wydziału Mechanicznego (B-5)	42
Budynki Wydziału Elektrycznego i dawnego Wydziału Inżynierii Sanitarnej (D-1 i D-2)	44
Budynek Instytutu Budownictwa (C-7)	47
Budynek Instytutu Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych (A-10)	48
Budynek Studium Języków Obcych (H-4)	50
Budynek Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania (B-4)	53
Budynek Centrum Naukowo-Badawczego Wydziału Elektrycznego (D-20)	55
Budynek Zintegrowanego Centrum Studenckiego (C-13)	57
Budynek Zaplecza Badawczego Instytutu Telekomunikacji, Teleinformatyki i Akustyki Wydziału Elektroniki (C-12)	59

Od redakcji

Noblista Aleksander Fleming miał oczywiście rację: „To nie marmurowe przedsionki w przybytkach wiedzy świadczą o świetności intelektualnej – lecz duch i inteligencja badaczy”.

Ducha i inteligencji w dziejach Politechniki Wrocławskiej, zwłaszcza w ostatnim 65-leciu, nigdy nie brakowało. Umocnione spuścizną intelektualną przedwojennego akademickiego Lwowa zaczęły rozkwiatać od 1945 r. – w zrujnowanych budynkach Królewskiej Wyższej Szkoły Technicznej, ocalonych przed dewastacją przez pionierów wrocławskiej nauki i pierwszych studentów w wyzwolonym mieście. Do dziś Politechnika dba o tamte historyczne gmachy, ale też wznosi nowe – jednak nie po to, by szczególnie nobilitowały naukę, lecz by jej służyły.

Serdecznie dziękujemy prof. Januszowi Dobeszowi i dr inż. arch. Agnieszce Gryglewskiej z Wydziału Architektury oraz mgr. Krzysztofowi Dackiewiczowi z Muzeum PWR, którzy wsparli nas wiedzą i pomocą w przygotowaniu tego specjalnego wydania „Pryzmatu”. III

Zdjęcie na okładce: wstępny projekt rozbudowy Wyższej Szkoły Technicznej; Max Schindowski, Fritz Schirmer, 17.07.1925 r. (fragment).
Zdjęcie na s. 2-3: Mirosław Łanowiecki. Zdjęcie na s. 4: Krzysztof Mazur

pryzmat

PISMO INFORMACYJNE POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ

**Dział Redakcji „Pryzmat”,
Politechnika Wrocławska, Wybrzeże Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław,
budynek D-5, <http://pryzmat.pwr.wroc.pl>, e-mail: pryzmat@pwr.wroc.pl**

Skład redakcji: Małgorzata Wieliczko (kier. działu, red. nac.) – tel. 071 320 21 17, Krystyna Malkiewicz (sekr. red.) – tel. 071 320 40 67, Maria Kiszka – tel. 071 320 22 89, Maria Lewowska – tel./fax 071 320 27 63, Iwona Szajner – tel. 071 320 21 17, Janusz M. Szafran – tel. 071 320 41 56, serwis fotograficzny – Krzysztof Mazur.

Redaktor wydania specjalnego: Krystyna Malkiewicz.

Skład, DTP, projekt graficzny makiety: Janusz M. Szafran.
Druk: I-Bis, usługi komputerowe, wydawnictwo, nakład: 2700 egz.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i adiustacji tekstów, zmiany ich tytułów oraz nie zwraca materiałów niezamówionych.
Redakcja nie odpowiada za treść reklam i ogłoszeń.

Gmach Główny

– część starsza

Ta część Gmachu Głównego została wzniesiona przy ul. Norwida 1/3 na planie prostokąta wydłużonego w kierunkach północny zachód – południowy wschód. Budynek jest podpiwniczony, ma cztery kondygnacje nadziemne, poddasze użytkowe oraz dach wielospadowy o dużym nachyleniu. Główne wejście umieszczono przy ul. Norwida.

Plany architektoniczne uwzględniają dwa skrzydła budynku: części A i B. Część A (zachodnią) przewidywano od początku, natomiast decyzja o budowie części B (wschodniej) zapadła w 1906 r.

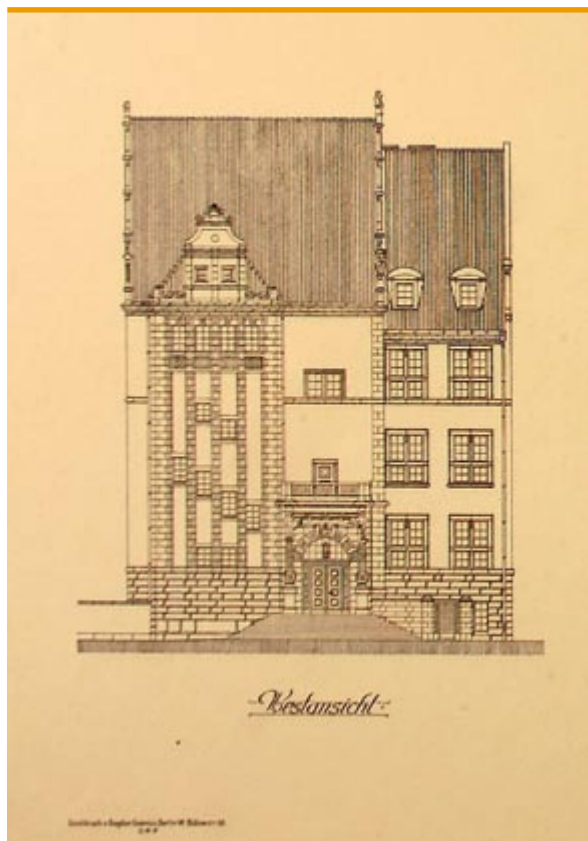
Wznoszenie Gmachu Głównego zakończono w roku 1910.

W kwietniu 1913 r. powstały szkice powykonawcze budynku, ukazujące jego ostateczną formę. Skierowana do ulicy elewacja zachodnia pełniła funkcję fasady. Jej dominującym akcentem jest wejście poprzedzone dziewięcioma stopniami i obramowane reprezentacyjnym portalem. Do roku 1928 funkcjonowało ono jako główne wejście uczelni.

Portal został wykonany z piaskowca. Autorem dekoracji jest Richard Schipke¹, twórca wystroju rzeźbiarskiego wszystkich najstarszych budynków uczelni.

Lewa strona portalu została poświęcona sztuce. Dominującym akcentem jest naturalnej wielkości siedząca postać antycznego rzeźbiarza. Funkcją wysokiego postumentu dla figury pełni przyścienny filar, pokryty z trzech stron płaskorzeźbami nawiązującymi do kultury i cywilizacji starożytnej Grecji.

Prawej stronie portalu patronuje technika. Dominuje tutaj rzeźbiona figura, również naturalnych rozmiarów,

Elewacja zachodnia (fasada); Ludwig Burgemeister, Franz Nath, kwiecień 1913 r. (szkic powykonawczy)

Gmach Główny – część starsza

ukazująca współczesnego robotnika z młotem, kowadłem i łańcuchem. Analogiczną do lewej strony portalu rolę postumentu odgrywa tu identyczny przyścienny filar, również ozdobiony z trzech stron płaskorzeźbami. Treść reliefów odnosi się do rozwoju cywilizacji, początkowo starogermańskiej, następnie niemieckiej².

Zasadnicza płaszczyzna południowej elewacji skrzydła zachodniego jest symetryczna. Wystrój rzeźbiarski stref parteru, II piętra i szczytu dopełnia dekorację portalu. Zworniki okien parteru zdobią reliefy, symbolizujące chemię i inżynierię mostów.

Płaskorzeźba w zworniku zachodniego okna parteru ukazuje nagą postać kobiety przy palniku z płomieniem i retorcie ustawionej na stojaku. Scena, flankowana postaciami dwóch putt, symbolizuje chemię.

Relief zdobiący zwornik okna wschodniego ukazuje podobnie ujętą postać mężczyzny, zwróconą w prze-

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Dawne główne wejście uczelni, tzw. portal cesarski; stan z 2009 r.

Elewacja południowa skrzydła zachodniego

ciwną stronę niż figura kobiety. Postać jest wsparta o fragment przewodu wodociągowego. Obok znajduje się teodolit umieszczony na stojaku, a w tle fragment mostu. Rzeźba symbolizuje inżynierię mostów. Podstawa i obramowanie są identyczne jak w poprzedniej scenie.

Najbardziej efektownym fragmentem szczytu jest jego dolna strefa, zakomponowana w formie jońskiej kolumnady. Kompozycję podstawy szczytu zamykają z obu stron postacie obnażonych atlantów, podpierające belkowanie.

Sylwetki i twarze mężczyzn są ukazane realistycznie, podobnie jak w przypadku figur z portalu. Obie rzeźby łączy motyw krępującego łańcucha. Atlant z wschodniej strony szczytu, przedstawiony w typie antycznego herosa, kojarzy się z Prometeuszem, patronem wszelkiego postępu. Atlant ze strony zachodniej (od ulicy) jest interesującą próbą stylizacji tego bohatera na ikonografię północną, germańską.

Szczyt wieńczy rzeźba, przedstawiająca głowę Ateny z dwoma puttami, które dokonują symbolicznej koronacji bogini. Znaczenie tego wyobrażenia jest podsumowaniem całego programu rzeźbiarskiego Gmachu Głównego. Atena jako bogini mądrości patronowała zarówno wojnie, jak i sztuce, a ponadto rzemiosłu. Patronat nad rzemiosłem mógł na początku XX wieku zostać symbolicznie rozszerzony na sfery techniki i przemysłu³.

Północna strona budynku jest dostępna od dziedzińca uczelni. Droga na dziedziniec prowadzi przez ozdobną, żelazną bramę, wykonaną w warsztacie wrocławskiego rzeźbiarza, mistrza kowalstwa artystycznego – Jaroslava Vonki⁴.

Północna elewacja gmachu jest regularnie podzielona i symetryczna. Na osi centralnej znajduje się wejście do budynku i przejście na jego południową stronę.

Wysoki parter był najważniejszą, reprezentacyjną kondygnacją gmachu, dostępną bezpośrednio przez główne wejście. W zachodniej części umieszczono gabinet rektora i salę senatu. W środkowej i wschodniej części kondygnacji znalazły się m.in. gabinety profesorów i asystentów, dwie kreślarnie oraz pomieszczenia biurowe.

Po lewej stronie przedsionka znajduje się dawne wejście do zapasowej klatki schodowej. Niewykorzystywana przez wiele lat przestrzeń została w roku 2006 odremontowana i zaadaptowana na pomieszczenia wystawowe Muzeum Politechniki Wrocławskiej.

Architekturę parteru uzupełnia bogata dekoracja reliefowa, obejmująca przede wszystkim sufit, a ponadto balustradę przy schodach, odrzwia wejść do dwóch pokojów, ościeża dwóch okien oraz fragmenty ścian. Położone tuż za przedsionkiem marmurowe schody, flankowane balustradami z piaskowca, prowadzą do westybulu. Sufit tej części korytarza zdobi wykonana w stiuku dekoracja kasetonowa podzielona na dwa prostokątne pola. Kolorystyka sufitu jest utrzymana w barwach jasnożółtej, złotej i ugrowej. Tło pól wewnętrznych jest białe, a pola małych kasetonów mają barwę cynobru, podobnie jak ściany. Centralną partię obu pól stropu wypełnia prostokątna płycina z płaskorzeźbioną postacią nagiego putta, grającego na podwójnym flecie, pokryta farbą w złotym kolorze.

Balustrada schodów jest przykładem zastosowania w rzeźbie architektonicznej pełnoplastycznego ornamentu ażurowego.

Portale dawnego pokoju biurowego i dawnego pomieszczenia kasy są ważnym elementem kompozycji westybulu, podkreślającym jego reprezentacyjność. Ich forma miała charakter wyłącznie dekoracyjny, niezależny od przeznaczenia i rangi pomieszczeń. Dekoracja odrzwi, którą tworzą muzykujące putta oraz roślinne motywy ornamentalne, jest przykładem inspiracji rzeźbą architektoniczną późnego renesansu.

Za westybuliem znajduje się właściwy korytarz wysokiego parteru. Po jego prawej stronie zainstalowano

Elewacja północna; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

umywalnię, wykonaną w technice lśniącego stiuku (*stucco lustro*). Artystycznym elementem urządzenia jest obramienie wylewki, sporządzone z brązu w formie maskarona.

Sufit środkowej, szerokiej części korytarza jest ozdobiony białą dekoracją stiukową, zainspirowaną światem przyrody.

Akcentem wieńczącym dekoracyjny program korytarza jest wmurowana w jego wschodnią ścianę połączona rzeźba. Wyobraża ona głowę Dionizosa pomiędzy dwoma puttami. Postacie są osadzone na konsoli ozdobionej fryzem ząbkowym.

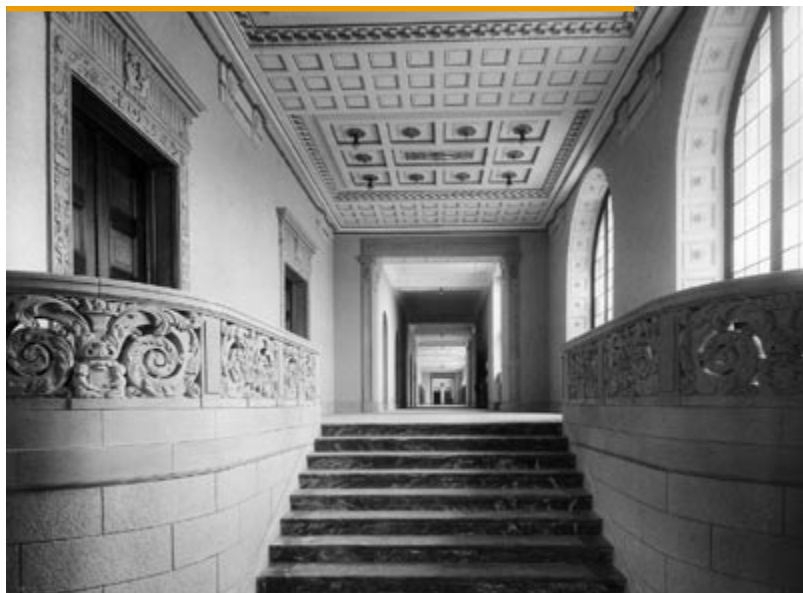
Również boczne płaszczyzny balustrad obu klatek schodowych dekorowane są motywami twarzy ludzkich, półzwierzęcych maskaronów, rozet, koszy z kwiatami i ryb.

Największym i najbardziej reprezentacyjnym pomieszczeniem starszej części Gmachu Głównego była aula, znajdująca się w latach 1910-1928 na II piętrze. Wejście do niej prowadziło z zachodniej klatki schodowej. Ściany auli były pokryte jedwabną imitacją tapety z wzorami geometrycznymi w tonacji złotobrunatnej.

Oświetlenie elektryczne miało bogatą oprawę w formie żyrandoli i kinkietów, wykonanych według projektu

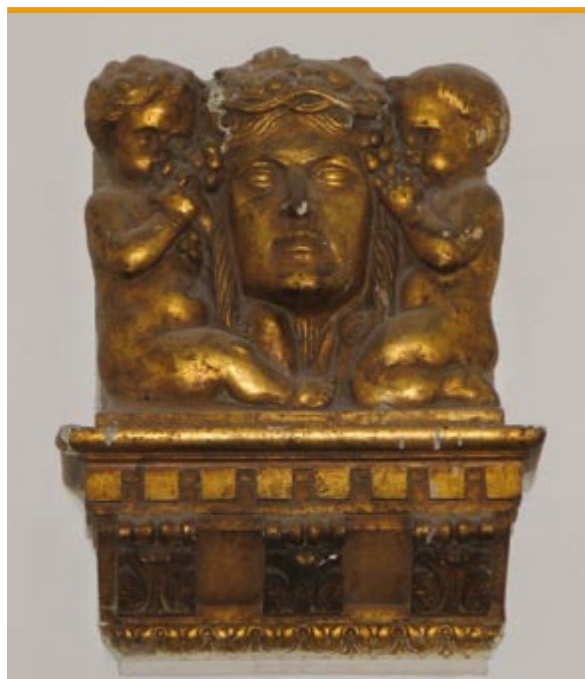
Elewacja południowa; Ludwig Burgemeister, Franz Nath, kwiecień 1913 r. (szkic powykonawczy)

Korytarz wysokiego parteru, część zachodnia – westybul; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Umywalnia w korytarzu wysokiego parteru: obramienie wylewki

Dionizos i putta – rzeźba na wschodniej ścianie korytarza

Żyrandol w auli, dzieło Jaroslava Vonki. W tle fragment dekoracji sufitu; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Jaroslava Vonki⁵. Drewniany strop kasetonowy ozdobiono malarskimi ilustracjami znaków zodiaku i motywami heraldycznymi na ciemnym tle.

Pierwsza aula uczelni miała charakter prowizoryczny. Urządzenie właściwych sal reprezentacyjnych planowano w części C Gmachu Głównego, skierowanej w stronę Odry. Plan ten nie został wykonany, a nową aulę oddano do użytku dopiero z chwilą ukończenia rozbudowy gmachu w 1928 r. W następnych latach przeprowadzono generalną renowację pomieszczenia starej auli, w celu przystosowania go do funkcji kreślarni. Sufit i ściany pomalowano białą farbą olejną, co rozjaśniło salę, pozbawiając ją równocześnie dekoracyjnego wystroju. Zmieniono ponadto sposób oświetlenia. Po II wojnie światowej dawna aula służyła jako sala wykładowo-seminaryjna.

W 1973 r. powstały projekty adaptacji kilku pomieszczeń na II piętrze⁶, w tym dawnej auli, na potrzeby Biblioteki Głównej. Od 1975 r. znajduje się tu czytelnia. |||

¹ Richard Schipke (1874-1932) od roku 1904 był profesorem rzeźby stosowanej w Miejskiej Szkole Rzemiosła i Przemysłu Artystycznego we Wrocławiu. Autor m.in. dekoracji domu Paula Ehrlicha i kościoła św. Jana we Wrocławiu oraz ratusza w Kamiennej Górze. Po I wojnie światowej zajmował się rzeźbą portretową, nagrobkową i kameralną.

² Dekoracja rzeźbiarska portalu została szerzej przedstawiona w: Krzysztof Dackiewicz, *Dawne wejście główne wrocławskiej uczelni technicznej, „Pryzmat”*, nr 232, październik 2009, s. 55-58.

³ Patrz: Janusz Dobesz, *Wykład inauguracyjny, „Pryzmat”*, nr 181/2004, s. 9.

⁴ Jaroslav Vonka (1875-1952) – artysta pochodzenia czeskiego działający głównie we Wrocławiu; od 1903 r. kierował pracownią kowalstwa artystycznego w Miejskiej Szkole Rzemiosła i Przemysłu Artystycznego. Autor wielu dzieł metaloplastycznych we Wrocławiu, m.in. w elektrowniach na Odrze, kościele św. Jadwigi na Popowicach oraz w ratuszu i Piwnicy Świdnickiej (wg: *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2000, s. 878)

⁵ Patrz: Dobesz, *op. cit.*, s. 10.

⁶ Autorem projektów jest Jan Poderski.

Budynek dawnego Instytutu Chemicznego

Znajduje się przy ul. Smoluchowskiego 23. Jego nazwa, umieszczona na projektach architektonicznych, jest umowna. Gmach od początku przewidywano na siedzibę trzech samodzielnych instytutów: Chemii Nieorganicznej, Chemii Organicznej i Fizyko-Chemicznego.

Pierwszy z wymienionych instytutów zajmował całą zachodnią połowę budynku (od wejścia w prawo) do głównej klatki schodowej, włącznie z aneksem. Parter i I piętro wschodniej połowy gmachu należały do Instytutu Chemii Organicznej, a powyżej, na II piętrze i poddaszu, znalazł się Instytut Fizyko-Chemiczny.

Obecnie budynek jest siedzibą Wydziału Chemicznego Politechniki Wrocławskiej.

Gmach ma trzy kondygnacje nadziemne, podpiwniczenie i poddasze użytkowe. Został wzniesiony na planie rozczłonkowanego wielokąta, tworzącego korpus główny równoległy do ulicy oraz dwa skrzydła boczne prostopadłe do korpusu. Skrzydło wschodnie jest ustawione wzdłuż ul. Łukasiewicza i od południa przylega do gmachu tzw. Nowej Chemii. Skrzydło zachodnie tworzy ryzalit wysunięty w głąb dziedzińca uczelni.

Koncepcja zewnętrznej formy budynku była przedmiotem długotrwałej dyskusji pomiędzy dwoma architektami: Georgiem Thürem i Ludwigiem Burgemeistrem. Wyrazistym przykładem tej polemiki jest wizja fasady, skierowanej w stronę ul. Smoluchowskiego.

Najstarszy projekt fasady z datą 2 lipca 1904 r. został sporządzony przez Ludwiga Burgemeistra. Szkic przedstawia ceglane płaszczyzny, w najniższej kondygnacji pokryte rustyką. Wejście jest ukazane w formie portalu z kolumnami kompozytowymi. Elewację zdobi efektowna kompozycja rzeźbiarska. Koncepcja ta łączy motywy

Budynek dawnego Instytutu Chemicznego – widok od północnego wschodu

z różnych stylów – od gotyku poprzez renesans i manierizm do baroku – tworząc bogato dekorowaną, eklektyczną całość.

Elewacja północna (fasada); projekt: Ludwig Burgemeister, 2.07.1904 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Widok budynku od północy (w głębi budynki Laboratorium Maszyn i Instytutu Elektrotechnicznego); fot. Max Fröhlich, ok. 1910 r.

Widok budynku od południa; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Dekoracja rzeźbiarska wejścia głównego

W rezultacie korekty projektu Ludwiga Burgemeistra powstała koncepcja podpisana przez Georga Thüra 7 stycznia 1905 r. W wersji tej elewacja jest tynkowana, poza strefą parteru, gdzie pozostawiono rustykę. Forma fasady jest uproszczona, pozbawiona nadmiaru ozdób. Portal został zredukowany do otworu wejściowego, zwieńczonego pełnym łukiem z kłińcami. Skromniejsza jest też kompozycja szczytów.

Oprócz niewątpliwych oszczędności finansowych, wielką korzyścią, wynikającą z uproszczeń Georga Thüra była stylistyczna jednorodność koncepcji.

Kolejny projekt, z datą 21 kwietnia 1906 r., został wykonany ponownie przez Ludwiga Burgemeistra przy współpracy budowniczego rządowego Hermanna Fromma. Przedstawiona tu koncepcja fasady jest kompromisem między poprzednimi wersjami. Poprawiony, drugi szkic fasady autorstwa Burgemeistra zatwierdzono do realizacji po dodaniu przybudówki niemal identycznej jak w propozycji Thüra z roku 1905.

W następnych miesiącach trwały intensywne prace budowlane. Z przeglądu stanu robót, przeprowadzonego 16 marca 1907 r. wynika, że budynek był już „w zasadzie pod dachem”.

Główne wejście otrzymało formę prostokątnego parterowego ryzalitu pokrytego rustykowanym boniowaniem. Ponad otworem wejściowym zakończonym pełnym łukiem umieszczono dekorację rzeźbiarską oraz fryz z gzymsem. Całość wieńczą dwie stylizowane kamienne wazy ustawione symetrycznie po bokach. Do roku 1945 pod fryzem znajdował się napis *Chemisches Institut*, obecnie zastąpiony napisem *Politechnika Wroclawska*.

Wypukły relief nad wejściem przedstawia dwa putta w układzie antyetycznym, trzymające oparty na zworniku kartusz z wyobrażeniem struktury kryształu. Jako ciało materialne, ale równocześnie przezroczyste, znak ten symbolizuje m.in. doskonałość i zjednoczenie przeciwności; tutaj wyobraża chemię jako naukę. Pod kartuszem widnieje motyw ornamentu zwijanego i akantu, a ponad nim ozdobna maska brodatego mężczyzny. Grupę flankują wiązki mięsistego akantu oraz dwa kolejne

putta, zwrócone bokiem. Postać z lewej strony, w przykłąku, jest zwrócona w stronę źródła wody i naczynia do jej czerpania. Postać z prawej strony, siedząca, odpala pochodnią płomień ze źródła ognia. Sceny te nawiązują do symboliki kryształu. Ponadto woda i ogień, obok powietrza i ziemi, są podstawowymi składnikami materialnego świata¹. Z kolei chemia zajmuje się składem materii i wzajemnym przenikaniem się jej elementów.

Program dekoracji portalu ukazuje pogodzenie przeciwności w doskonałości. Autorem rzeźb jest Richard Schipke.

Wykonane z dębowego drewna dwuskrzydłowe drzwi główne są przykładem znakomitej dekoracji snycerskiej. Oś centralna, należąca do lewego skrzydła, jest zaprojektowana w formie pilastra kompozytowego, zdobionego postaciami czterech putt na tle powtarzających się motywów ornamentu roślinnego. W płaszczyźnie drzwi znajdują się przeszklone okienka zabezpieczone od wewnątrz ozdobnymi kratami. Przestrzeń ponad skrzydłami drzwi jest wypełniona półkolistym nadświetlem w formie kraty. Na jego osi widnieje drewniana latarnia.

Pozostałe elewacje, podobnie jak fasada, również powstały w efekcie kompromisu pomiędzy dwoma wspomnianymi architektami.

Początkowe plany dotyczące wschodniej części budynku zakładały umieszczenie tam oddziału hutniczego. W pierwszym projekcie budynku Instytutu Chemicznego elewacja wschodnia jest zatem o wiele dłuższa niż w późniejszych. Pomysł budowy osobnego gmachu dla oddziału hutniczego powstał dopiero w roku 1906.

Wyróżniającym się architektonicznym elementem elewacji wschodniej są dwa balkony, umieszczone w jednym pionie. Ich kompozycyjne połączenie w jednolitą całość nawiązuje do idei wykusza. Filary, balustrady i parapety balkonów są ozdobione maszkaronami i różnorodnymi motywami ornamentalnymi.

W roku 1936 pomiędzy skrzydłami gmachu Instytutu Chemicznego stanął niewielki budynek Laboratorium Chłodniczego. Obiekt ten, będący obecnie siedzibą Laboratorium Badań Strukturalnych Wydziału Chemicznego, został przebudowany w 2005 r.

Dziedzińcowe elewacje są pokryte w kilku miejscach wykonaną w tynku dekoracją imitującą sgraffito. W roku 2007 elewacje zostały odnowione.

Najstarszymi projektami budynku są datowane na 26 listopada 1903 r. rzuty kondygnacji. We wstępnej koncepcji Georg Thür zakładał budowę obiektu o nieregularnym planie, z równoległymi skrzydłami bocznymi o różnej długości. Rzut poziomy i układ wnętrza wykazywały wiele podobieństw do siedziby analogicznego instytutu Wyższej Szkoły Technicznej w Gdańsku.

W maju 1912 r. powstała seria szkiców powykonawczych, autorstwa Ludwiga Burgemeistra i Franza Natha, ukazujących rzuty kondygnacji budynku. Przedstawiają one dyspozycję pomieszczeń w pierwszym okresie istnienia uczelni. Większość z nich nie zmieniła później

Fragment elewacji południowej z ryzalitem głównej klatki schodowej

Żyrandol i fragment dekoracji sztukatorskiej w westybulo

Lampa sufitowa na głównej klatce schodowej

Pracownia w skrzydle zachodnim; fot. Anton Pichler, 1910 r.

Pracownia na I piętrze w skrzydle zachodnim, 2009 r.

przeznaczenia. Niektóre zmiany opisów pomieszczeń oraz uzupełnienia rysunków pochodzą z lat 1932-1933. Ich autorem jest Gottfried Müller, twórca serii niezrealizowanych projektów powiększenia gmachu datowanych na 15 września 1933 r.

Największym pomieszczeniem I piętra była pracownia dla zaawansowanych, umieszczona w zachodnim skrzydle. W wypełniającej aneks dużej sali wykładowej utworzono około 170 miejsc siedzących. Wejście do niej poprzedzał pokój przygotowań.

W westybulu znajduje się wykonany z brązu ozdobny żyrandol w formie trzech czworobocznych ram zawieszonych na prętach i łańcuchach. Skromną dekorację sztukatorską sufitu tworzą prostokątne płyciny z symetrycznymi motywami ornamentalnymi.

Na półpiętrach głównej klatki schodowej zachowały się lampy sufitowe, pochodzące z czasu budowy gmachu. Podobne znajdowały się niegdyś w budynku Instytutu Elektrotechnicznego.

Najbardziej reprezentacyjnym pomieszczeniem gmachu jest duża sala wykładowa z wejściem na I piętrze, umieszczona w osobnym aneksie położonym na zachód od głównego korpusu. W części sali przeznaczonej dla wykładowców zachowało się stanowisko do prezentacji doświadczeń chemicznych. Sala ta, oznaczona obecnie nu-

Żyrandol w dużej sali wykładowej

merem 220, została nazwana po II wojnie światowej Salą Wałbrzyską². Z jej dawnego wystroju największą uwagę zwraca artystycznie wykonany drewniany sufit. Główne belki stropowe są zdobione białym motywem meandra na jasnobłękitnym tle. Belki te dzielą powierzchnię sufitu na strefy o odmiennej dekoracji. Część środkową wypełniają głębokie kasetony o formie kwadratu, profilowane i ozdobione formami geometrycznymi. Pozostałe partie sufitu tworzą kasetony prostokątne i trapezoidalne z wkłęsło-wypukłymi szeregami równoległych desek.

Do stropu umocowane są cztery jednakowe żyrandole, pochodzące z oryginalnego wyposażenia sali. Szkielet konstrukcyjny każdego z nich jest wykonany z brązu. Główna rama ma formę okręgu podzielonego na cztery równe części. Wypełnia ją kompozycja geometryczna w stylu secesyjnego wzornictwa przemysłowego, sporządzona z fragmentów szkła w różnobarwnych, pastelowych tonacjach.

Fotografia z 1910 r. (u góry, po lewej) ukazuje dawną pracownię dla zaawansowanych Instytutu Chemii Nieorganicznej, znajdującą się na pierwszym (lub drugim) piętrze w skrzydle zachodnim. Podobnie wygląda dziś sala nr 222 na I piętrze, mieszcząca większą pracownię studencką, w której zachowały się stanowiska pracy w postaci stołów z szafkami oraz dygestoria przyściennego i przyokienne. Istotnym elementem konstrukcyjnym wspierającym strop są stalowe słupy.

W korytarzach II piętra powtarzają się motywy architektoniczne i zdobnicze zastosowane na niższej kondygnacji. Należą do nich łuki sklepienne, dekorowane filary i nadświetla drzwi.

Również przeznaczenie sali, oznaczonej obecnie numerem 325, przez całe stulecie nie zmieniło się. Podobnie jak w pracowni na I piętrze, zachowano tu dawne stoły i dygestoria. III

¹ Woda oznacza prapoczątek wszelkiej egzystencji (Tales z Miletu), jak również pełnię wszelkich możliwości. Ogień stanowi w alchemii jedną z postaci pramaterii.

² Pełna nazwa brzmi: Sala Wykładowa im. Robotników Huty Szkła w Wałbrzychu. Nazwę tę nadano na cześć robotników, którzy w 1945 r. przekazali szkło niezbędne do oszklenia budynków uczelni.

Budynek dawnego Laboratorium Maszyn

Znajduje się przy ul. Smoluchowskiego 21. Obecnie stanowi siedzibę Instytutu Techniki Ciepłej i Mechaniki Płynów Politechniki Wrocławskiej.

Gmach stoi w centrum kampusu głównego, pomiędzy Gmachem Głównym (od południa), budynkiem Instytutu Elektrotechnicznego (od zachodu) i siedzibą Instytutu Chemicznego (od wschodu).

Bryła gmachu o zróżnicowanej wysokości, jedno- lub dwukondygnacyjna, z podpiwniczeniem i poddaszem, o rzucie zbliżonym do prostokąta, składa się z trzech segmentów o odrębnym przeznaczeniu. Część środkową, największą, zajmuje hala maszyn. Część wschodnia mieściła niegdyś kotłownię i warsztat; obecnie znajdują się tam sale o przeznaczeniu dydaktycznym i gabinety pracowników. Część zachodnią od początku zajmowały pokoje pracowników naukowych i administracyjnych, podobnie jest teraz.

Budynek jest przekryty dachem wielospadowym i płaskim. Dominantę gmachu tworzy komin kotłowni wraz z obudową o wysokości 40 m.

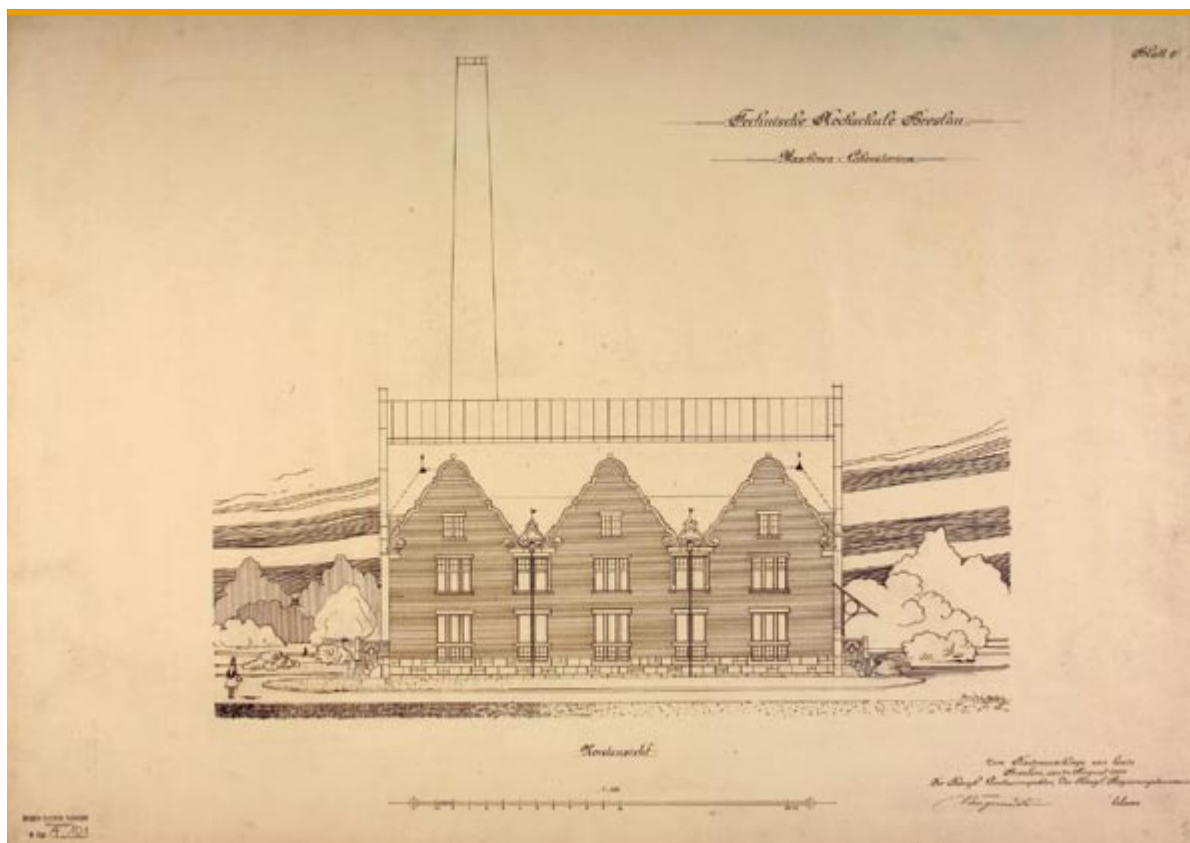
Ekлекtyczna architektura zewnętrzna budynku łączy elementy zaczerpnięte z antyku i nowożytnie, stosowane w epokach renesansu i baroku.

Budynek wzniesiono w oparciu o technologiczną koncepcję tajnego radcy rządowego, wybitnego specjalisty w dziedzinie maszynoznawstwa – prof. Aloisa Riedlera z Wyższej Szkoły Technicznej w Charlottenburgu pod Berlinem¹.

Niezależnie od funkcji dydaktycznych obiekt stanowił niegdyś centrum zasilania energetycznego całej uczelni.

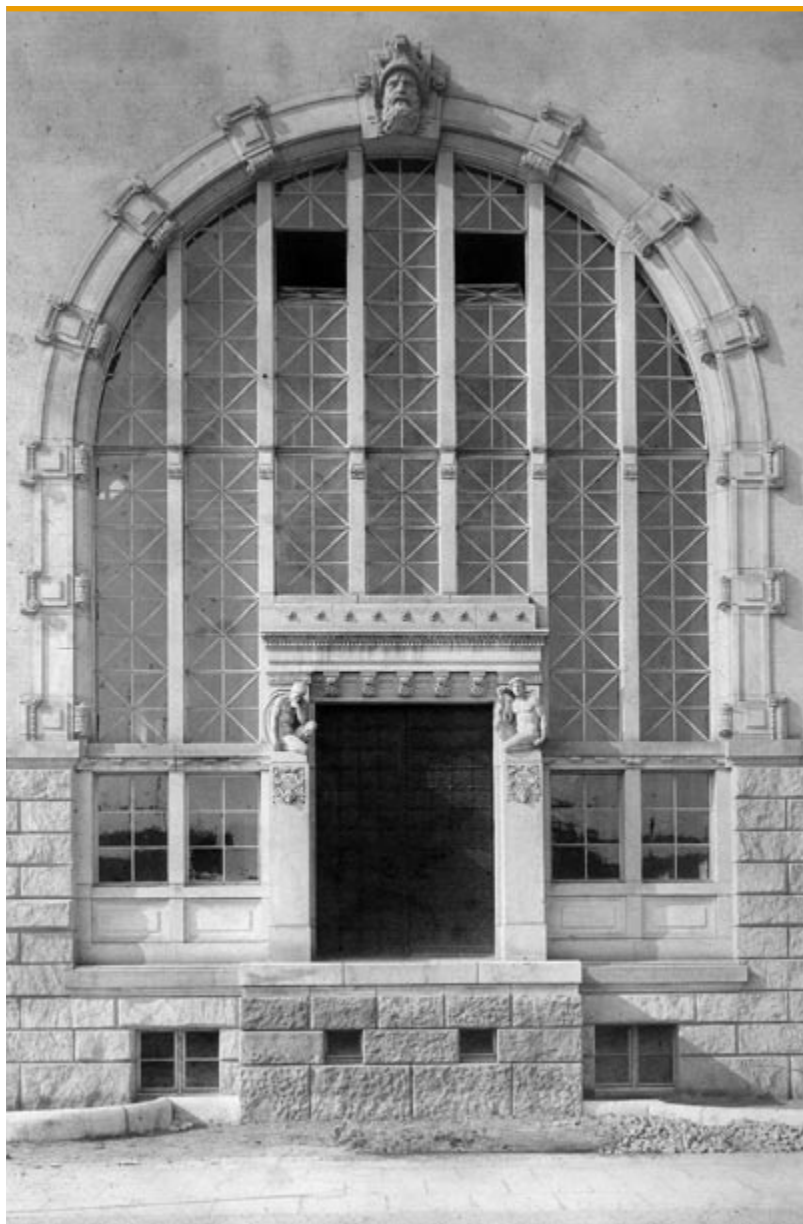

Budynek dawnego Laboratorium Maszyn – widok od północnego zachodu

Najstarszy projekt elewacji północnej; Ludwig Burgemeister, Gustav Oelsner, 24.08.1904 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia,
H. Baer,
Das Maschinen-
laboratorium der
Kgl. Technische
Hochschule in
Breslau, Verlag
von Oskar Leiner,
Leipzig 1912, s. 7

Okno portalowe w elewacji północnej; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Pierwszy projekt elewacji północnej, od strony ul. Smoluchowskiego, w niczym nie przypomina ostatecznej wersji realizacyjnej. Pierwotnie elewacja ta nie była przewidziana jako fasada. Ścianę dwupiętrowego budynku tworzą tutaj trzy identyczne przeszła, połączone w symetryczną całość i zwieńczone trójkątnymi szczytami.

W zrealizowanej wersji wyraźny jest podział bryły budynku na trzy części. Centralną partię elewacji zajmuje ściana szczytowa z wejściem wkomponowanym w wielkie okno portalowe. W górnym fragmencie wieży komina umieszczono żelbetowy zbiornik na wodę, a ponad nim platformę widokową z balustradą.

Nietypowość tej elewacji jako fasady polega na tym, że właściwe główne wejście do budynku znalazło się w elewacji bocznej, zachodniej. Otwór wejściowy zaplanowany od ul. Smoluchowskiego, poprzedzony rampą przeładunkową, prowadzi bezpośrednio do wnętrza hali maszyn i w założeniu służy przemieszczaniu towarów, nie osób. Takie rozwiązanie podkreśla funkcję budynku jako obiektu przede wszystkim przemysłowego.

Zwornik okna zdobi rzeźbiona głowa brodatego mężczyzny w hełmie, flankowana dwoma kołami zębatego z łańcuchem oraz nagimi postaciami dwóch muskularnych mężczyzn. Tło tworzą fragmenty czworokątów i stylizowane woluty. Kompozycja wyobraża alegorię Przemysłu².

Funkcję podpór architektonicznych w węgarach portalu spełniają pełnoplastyczne rzeźby figuralne, przedstawiające młodych nagich mężczyzn w przykłęku. Postać z lewej strony, z pochyloną i opartą na dłoni głową, jest pogrążona w pólśennej zadumie. Na cokole rzeźby, nad płaskorzeźbioną głową kobiety, widnieje umieszczony w kartuszu i otoczony akantem napis *NOX IANUA LUCIS*, czyli *noc jest bramą światła*. Figura personifikuje uniwersalną zasadę, według której po nocy zawsze następuje dzień. Noc rodzi światło, będąc równocześnie jego przeciwieństwem. Dzięki istnieniu ciemności możliwe jest dostrzeganie światła. Lewa strona portalu symbolizuje bierne oczekiwanie, cierpliwość i nadzieję, jak również przaprzyczynę wszelkiego bytu.

Postać z prawej strony portalu patrzy w dal, trzymając płonąca pochodnię. Na cokole znajduje się analogiczny kartusz z napisem *IGNIS DE CAELO*, co oznacza *ogień z nieba*. Pod napisem widnieje płaskorzeźbiona głowa mężczyzny w koronie z promieni. Kompozycja ta wywołuje skojarzenie z Prometeuszem i oznacza działanie, odwagę, pionierstwo, przełom w dziejach cywilizacji. Ogień z nieba to ponadto światło słoneczne, ukazujące się po nocy. To również błyskawica, czyli prąd elektryczny, jedna z podstaw działalności technicznej.

Zgodnie z mitologią Hefajstosa wszystkie techniki i ich doskonalenie mają swój początek i podstawę w opowaniu ognia.

Program rzeźbiarski okna i portalu fasady jest wybitnym przykładem połączenia ikonografii antycznej oraz idei dopełniania się przeciwieństw – z architekturą przemysłową. Autorem rzeźb jest Richard Schipke.

Elewacja zachodnia istnieje do dzisiaj bez większych zmian. Natomiast południowa w pierwotnej formie przetrwała do roku 1927. Wskutek późniejszej rozbudowy obiektu została ona przesunięta o około 10 m w stronę Gmachu Głównego, uzyskując inny wygląd.

Koncepcja Wykusa w zachodniej elewacji pojawia się po raz pierwszy na szkicu z 1907 r., podpisanym przez

Wykus w elewacji zachodniej

Wizerunki pszczół – relief nad wejściem głównym

Ludwiga Burgemeistra i Karla Vogta. Pierwszy z wymienionych – historyk sztuki i znawca zabytków architektury śląskiej – nawiązał w projekcie do wzorów renesansowych. Istotne znaczenie mogła mieć inspiracja wykusznymi ratuszami wrocławskimi³.

W bezpośrednim sąsiedztwie budynku, przy ul. Smoluchowskiego, znajduje się dawny główny wjazd na dziedziniec uczelni. Ozdobna brama wjazdowa powstała w warsztacie Jaroslava Vonki.

Ogólny charakter wejścia głównego do budynku nawiązuje do wzorów antycznych, jednak jego elementy architektoniczne są przykładem swobodnego wykorzystania form. Centralną płaszczyzną fryzu zajmuje tablica, na której do 1945 r. znajdował się napis: *Maschinen – Laboratorium*.

Uchwałą Senatu Politechniki Wrocławskiej z 27 maja 2004 r. budynkowi nadano imię prof. Mieczysława Sasiadka⁴. Obecnie na wspomnianej tablicy widnieje informacja o patronacie.

Pod fryzem, na osi portalu, znajduje się płaskorzeźba, ukazująca putto z kołem zębatym i obcęgami – atrybutami pracy w przemyśle.

Płaszczyzną muru ponad gzymsem zdobią cztery reliefowe wyobrażenia pszczół, symbolizujące pracowitość.

Kotłownię unieruchomiono w roku 1992. Na podstawie projektów autorstwa Matyldy Miller i Wiktora Dziebaja z 1995 r. pomieszczenia kotłowni zostały zaadaptowane na cele naukowo-dydaktyczne Instytutu Techniki Ciepłej i Mechaniki Płynów. Akt erekcyjny przebudowy podpisano i wmurowano 19 maja 1997 r. Odnowiony obiekt został uroczystie przekazany Instytutowi przy okazji Święta Nauki Wrocławskiej w 1998 r. Na zewnątrz budynku umieszczono tablicę z wykazem instytucji, któ-

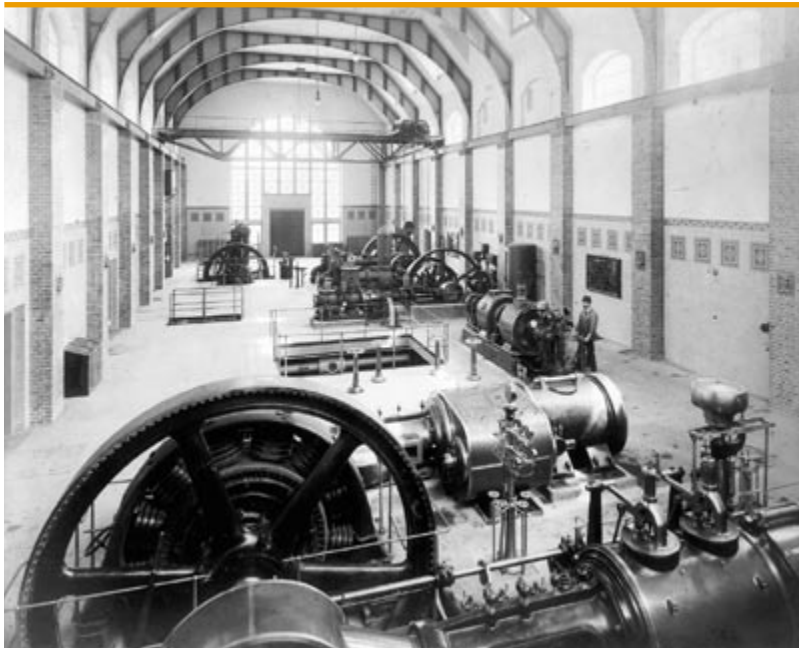
Portal wejścia głównego

Elewacja wschodnia, ok. 1912 r.

Elewacja wschodnia – stan obecny

Hala maszyn – widok w kierunku północnym; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Hala maszyn – widok w kierunku południowym; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

re pomogły przy odbudowie Starej Kotłowni. Wewnątrz wmurowano tablicę z wykazem osób zasłużonych dla realizacji tego przedsięwzięcia.

W wyniku odnowy i modernizacji zmieniono podział wnętrz i podwyższono fragment tej części budynku. Likwidacja bunkra węglowego umożliwiła utworzenie dużych okien w dotychczasowej zewnętrznej ścianie piwnic. Odnowiona elewacja wschodnia częściowo nawiązuje do jej dawnej formy. Do innowacji należą wspomniane okna obecnej sutereny (dawnych piwnic) oraz szczyt nad wejściem, będący zmodernizowaną wersją zachowanego szczytu widocznego w głębi.

Zachował się rysunek autorstwa Georga Thüra i Ulego Brüstleina, ukazujący zestawienie rzutów budynków Laboratorium Maszyn wzniesionych dla Wyższych Szkół Technicznych Gdańsku i we Wrocławiu. Szkic z datą 28 lipca 1906 r. dowodzi przeniesienia na grunt wrocławski schematu zastosowanego wcześniej w projekcie dla uczelni gdańskiej.

Rzut hali kotłowni ukazuje stanowiska urządzeń umieszczonych w piwnicach. Plan parteru maszynowni

też informuje o wyposażeniu poprzez zaznaczenie stanowisk maszyn. Ponieważ maszyny te były niezwykle ciężkie – budynek otrzymał specjalne, wzmocnione fundamenty.

W skrzydle zachodnim na prawo od wejścia znajdowały się pokoje profesora i inżyniera technologa oraz registratura. Przestrzeń na lewo od wejścia zajmowały pomieszczenia sanitarne i szatnia, a w głębi kreslarnia, pokój mechaników i pokój asystentów.

Fotografie z 1910 r. ukazują podłużną przestrzeń hali. Dwanaście żelaznych wiązarów łuków sklepiennych, znajdujących kontynuację w pionowym podziale ścian, tworzy konstrukcję szkieletową. Dwa wielkie okna portalowe od północy i od południa oraz równoległe szeregi okien w górnych partiach bocznych ścian zapewniały dostateczny dopływ naturalnego oświetlenia. W głębi widać okno portalowe od ul. Smoluchowskiego oraz używaną do dziś suwnicę pomostową o udźwigu 10 ton. Gzyms, pomijając rolę kompozycyjną, pełni praktyczną funkcję toru suwnicy.

Widok hali w przeciwnym kierunku, oprócz konstruktywistycznych walorów wnętrza, ukazuje jej zasięg do czasu rozbudowy w latach 1927-1928.

Wszystkie wielkie maszyny zostały ustawione na specjalnych postumentach, które równocześnie wzmocniały konstrukcję stropów między piwnicami a parterem.

Rozbudowa Wyższej Szkoły Technicznej realizowana w II połowie lat 20. XX wieku spowodowała znaczny wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną i ciepłą. Konieczne stało się zainstalowanie nowego wyposażenia maszynowni i kotłowni. Konsekwencją tego była decyzja o powiększeniu budynku Laboratorium Maszyn. Nastąpiło swoiste „przesunięcie równoległe” murów elewacji południowej w głąb dziedzińca.

W płaskorzeźbach zdobiących wschodnią ścianę wnętrza hali parokrotnie powtarzają się trzy motywy:

1. Realistycznie wyrzeźbiona głowa robotnika w hełmie (być może pracownika maszynowni lub kotłowni),
2. Stylizowana głowa kobiety, podobna do wizerunku symbolizującego żywioł ognia na fasadzie budynku dawnego Instytutu Elektrotechnicznego,
3. Głowa lwa, będącego symbolem m.in. ognia i światła, co nawiązuje do rzeźb z fasady budynku i towarzyszących im sentencji. Motyw ten był wykorzystywany też w celach wyłącznie zdobniczych, np. w starszej części Gmachu Głównego.

Pomieszczenia dawnych piwnic hali maszyn spełniają obecnie głównie funkcje dydaktyczną i ekspozycyjną. Oryginalne elementy konstrukcyjne zostały odnowione i zaakcentowane.

W dawnym warsztacie mechanicznym funkcjonującym przy kotłowni znajduje się dziś sala wykładowa.

W zmodernizowanym wnętrzu dawnej kotłowni zachowano pierwotną antresolę, prowadzącą niegdyś do warsztatu, na poddasze oraz do wieży komina kotłowni. III

¹ *Die neue Technische Hochschule in Breslau*, [w:] *Zeitschrift für Bauwesen*, Jg. 10/1910, s. 508; *Die Technische Hochschule in Breslau zu ihrer Einweihung in Anwesenheit Seiner Majestät Kaiser Wilhelms II. am 29. November 1910*, s. 13. Rzeźbiarski portret Aloisa Riedlera znajduje się wśród dziewięciu wizerunków umieszczonych na fasadzie nowszej części Gmachu Głównego.

² Interpretacja według prof. Janusza Dobesza.

³ Ludwig Burgemeister był autorem monografii ratusza we Wrocławiu (*Das Breslauer Rathaus/Geschichtliche und bauliche Beschreibung*. Lichtbildaufnahmen von Heinrich Götz, Breslau 1913).

⁴ *Księga Jubileuszowa Wydziału Mechaniczno-Energetycznego Politechniki Wrocławskiej*, Wrocław 2004, s. 43-44. Patron budynku wniósł olbrzymi wkład w uruchomienie urządzeń hali maszyn i kotłowni, a następnie w organizację i rozwój wydziałów Mechanicznego i Mechaniczno-Energetycznego.

Budynek dawnego

Instytutu Elektrotechnicznego

Znajdujący się przy ul. Smoluchowskiego 19, u zbiegu z ul. Norwida, obecnie mieści siedzibę Instytutu Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych Politechniki Wrocławskiej.

Zbudowany został na planie nieregularnego wieloboku, wydłużonego na osi wschód – zachód, z wydatnym ryzalitem od strony południowej.

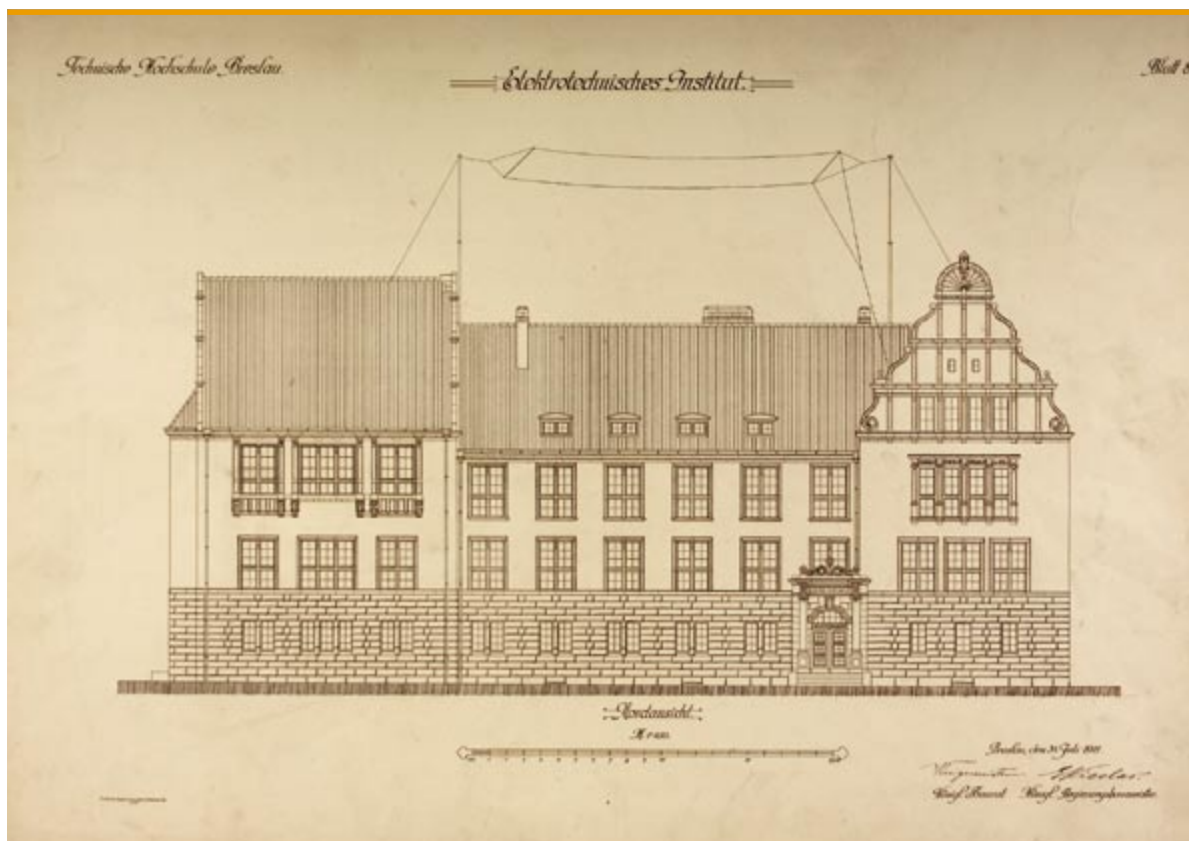
Gmach jest podpiwniczony, ma trzy kondygnacje nadziemne z poddaszem użytkowym i wielospadowy dach. Autor wstępnych szkiców budynku, Georg Thür, wzorował jego formę architektoniczną na własnych projektach siedziby analogicznego instytutu Politechniki Gdańskiej.

Według początkowych planów budynek miał być zwrócony fasadą w stronę ul. Norwida. Ukazuje to projekt autorstwa Georga Thüra z 22 marca 1905 r. Fasada jest lustrzanym odbiciem późniejszej wersji zatwierdzonej do realizacji.

Jeszcze w 1905 r. podjęto decyzję o umieszczeniu fasady budynku od ul. Smoluchowskiego. O szybkim postępie prac świadczy wniosek z przeglądu budowy z 16 marca 1907 r. Stwierdzono w nim, że zasadnicza część gmachu Instytutu Elektrotechnicznego jest już doprowadzona pod dach.

Budynek dawnego Instytutu Elektrotechnicznego – widok od północnego zachodu

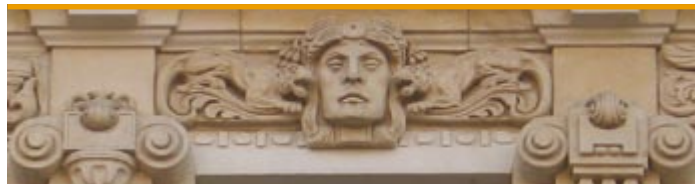

Elewacja północna (fasada), Ludwig Burgemeister, Erich Nicolas, 31.07.1911 r. (szkic powykonawczy)

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Relief z symbolami żywiołu wody

Relief z symbolami żywiołu ziemi

Relief z wizerunkiem kruka

Portal wejścia głównego

Szkic powykonawczy z 31 lipca 1911 r. przedstawia wersję fasady zrealizowaną według projektu Ludwiga Burgemeistra przy współpracy Ericha Nicolasa. Kompozycja fasady jest asymetryczna. Boczne partie są nieznacznie wysunięte, wejście przylega do części zachodniej, zwieńczonej na wysokości poddasza trójkątnym szczytem.

Kompozycja portalu wejścia głównego łączy cechy klasycyzmu-renesansowe z elementami eklektycznej dekoracji nawiązującej, zwłaszcza w wyższych partiach, do form barokowych. Obramowanie portalu tworzą kolumny, których bazy i gładkie trzony wywodzą się z porządku tokańskiego. Głowice kolumn i belkowanie reprezentują przetworzoną, eklektyczną formę porządku kompozytowego z motywami wolut, maszkaronów i liści mięsistego akantu. Wejście wieńczy płaskorzeźba, ukazująca głowę z usadowioną na niej sową. Scena ta może przedstawiać zarówno Atenę, jak i alegorię Nauki lub Mądrości.

Architrav wypełniał pierwotnie napis *Elektrotechnisches Institut*, zastąpiony obecnie napisem *Politechnika Wroclawska*. Zwieńczenie portalu zdobią rzeźbione dwa putta, dźwigające tzw. płomienisty wazon.

W zachodniej części fasady, na wysokości II piętra, nad oknami dawnego gabinetu profesora, widnieje fryz, ukazujący symbole czterech żywiołów. Sceny są przedzielone fantazyjnymi układami wolut, ząbków i konsol.

Żywiół wody symbolizuje Posejdon z parą delfinów, dwiema muszlami i motywem fal morskich.

Ziemię reprezentuje Demeter, uwieńczona płodami rolnymi, z lwicami (lub panterami) oznaczającymi świat zwierząt lądowych oraz liściastym motywem roślinnym. Kompozycję uzupełniają u dołu symboliczne bryły ziemskiej materii.

Żywiół powietrza przedstawia scena z głową Hermeasa w otoczeniu dwóch orłów siedzących na dużych, rozwinanych liściach akantu. Strzałki u dołu kompozycji sugerują dynamikę ruchu powietrza.

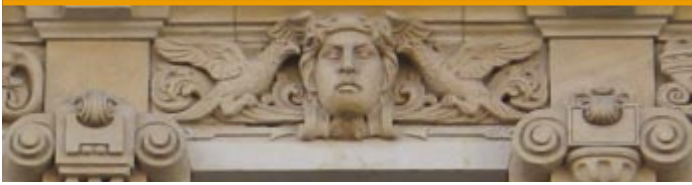
Tożsamość wizerunku reprezentującego ogień nie jest jednoznaczna. Głowa ozdobiona diademem z płomieni to prawdopodobnie alegoria tego żywiołu. Wyobrażeniu towarzyszą stylizowane smoki i pochodnie oraz rozchodzące się błyskawice.

Na drugim piętrze wschodniej części fasady znajdują się okna dużej sali wykładowej. W płycinach pod środkowym oknem widnieją wizerunki sowy i kruka – symboli mądrości.

Elewacja zachodnia – od strony ul. Norwida – jest symetryczna. Ma trzy prostokątne okna na I i II piętrze oraz lukarnę w kondygnacji poddasza.

Elewację wschodnią – od strony dziedzińca – wypełnia trzyosiowy ryzalit klatki schodowej z bocznym wejściem do budynku, zwieńczony trójkątnym szczytem.

Rozczłonkowanie bryły budynku jest najbardziej widoczne od strony południowej, dlatego trudno mówić tu o jednej elewacji. Własną, autonomiczną elewację mają części zachodnia i wschodnia oraz rozdzielający je ryzalit hali maszyn. Całość zwrócona jest w stronę dziedzińca uczelni. Szczególną uwagę przyciąga jednokondygnacyjny ryzalit mieszczący halę maszyn, którego ściana szczytowa wyróżnia się wysokim oknem portalowym, o obramieniu wykonanym z rustykowanych kłińców i zwieńczonym pełnym łukiem. Okno to, zaprojektowane dla zapewnienia odpowiedniego oświetlenia wnętrza, odgrywało również rolę rezerwowego wejścia do

Relief z symbolami żywiołu powietrza

Relief z symbolami żywiołu ognia

hali (wejście główne prowadziło z korytarza budynku). Zachowało się ażurowe wypełnienie otworu wejściowo-okienne. Górną partię szczytu zdobią trzy trójkątne reliefy z motywami akantu.

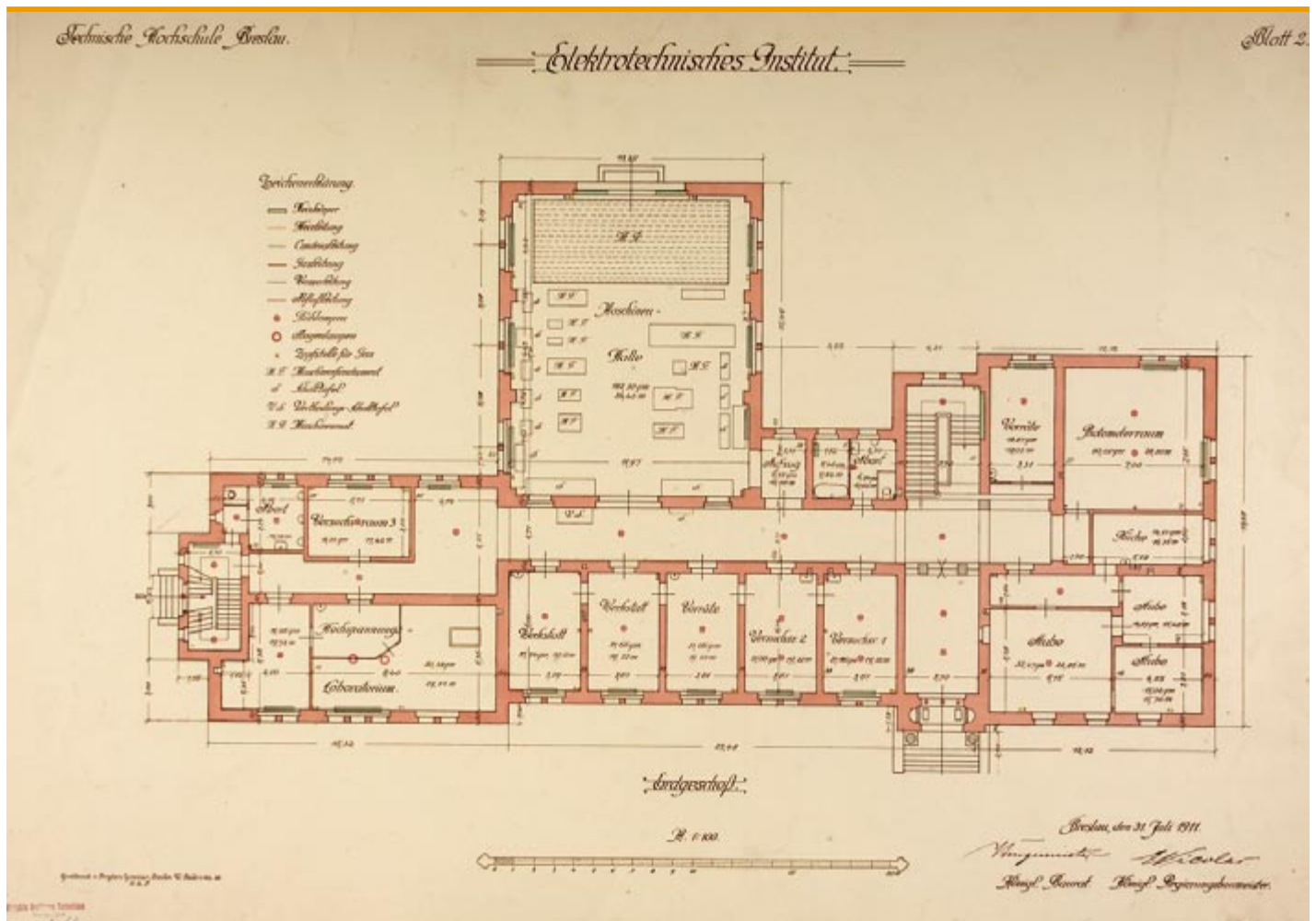
Na krańcach podstawy szczytu umieszczono płasko-rzeźby ukazujące nagich mężczyzn, którym towarzyszą akcesoria z dziedziny techniki. Koło zębate z łańcuchem, widoczne na scenie z lewej strony, symbolizuje świat maszyn i przemysłu. Kompozycja z prawej strony jest bardziej zagadkowa. Mężczyzna trzyma przedmiot, który poprzez element przypominający przewody kojarzy się z elektrotechniką. Prawdopodobnie jest to iskrownik. Tło sceny również nie zostało jednoznacznie zidentyfikowane.

Z kompletu ilustracji powykonawczych sporządzonych w 1911 r., podobnie jak pokazane wcześniej szkice elewacji, pochodzą rzuty poziome i przekroje pionowe. Pierwsze z nich uwzględniają ostateczną lokalizację budynku oraz ustalony podział wewnętrzny.

Reprodukowany przykładowo rzut parteru ukazuje halę maszyn o powierzchni 182,30 m² wraz ze znajdującymi się w niej urządzeniami. W pozostałych pomieszczeniach utworzono laboratorium wysokich napięć, trzy laboratoria badawcze, dwa warsztaty, pokój z fotometrem i dwa pomieszczenia magazynowe. W części zachodniej, na prawo od wejścia, znajdowało się trzypoko-

Relief z wizerunkiem sowy

Rzut parteru, Ludwig Burgemeister, Erich Nicolas, 31.07.1911 r. (szkic powykonawczy)

Fragment snycerki głównych drzwi wejściowych

Detal dekoracji stiukowej westybulu

jowe mieszkanie z kuchnią, należące do głównego elektromechanika.

Drzwi wejściowe są zdobione dekoracją snycerską o motywach roślinnych. Fryz nad skrzydłami drzwi wypełniają sceny z puttami trzymającymi głowy barana i lwa oraz rogi obfitości.

Górne partie ścian i sklepienie westybulu są pokryte dekoracją, w której przeważa ornament roślinny. Pojawia się też motyw syreny ujęty w tondo.

W korytarzach budynku zastosowano łuki sklepienne, widoczne zwłaszcza w sieniach, które mają przez

to charakter stref wydzielonych od klatek schodowych i odcinków korytarzy.

Charakterystyczne dla korytarzy omawianego budynku są też filary, pełniące częściowo funkcję kompozycyjną. Ich forma nawiązuje do stylu północnego renesansu.

Najbardziej reprezentacyjnym wnętrzem budynku była i jest duża sala wykładowa. Tarasowy układ rzędów został przystosowany do obserwacji doświadczeń nawet z odległych miejsc. Kolebkowe sklepienie częściowo pokryto dekoracją malarską o motywach roślinnych. W 1934 r. sala została wyposażona w kabinę projekcyjną.

Ukształtowanie widowni do dziś nie uległo zmianie, nowe są jedynie siedzenia i pulpity.

W stosunku do pierwowzoru dekoracja malarska sklepienia została uproszczona – zamiast motywów roślinnych mamy obecnie gładkie płaszczyzny w kolorach czerwonym i szarym.

Wyodrębnione skrzydło budynku, mieszczące halę maszyn, stanowiło niegdyś jedno przestronne pomieszczenie. Płaszczyzny ścian były ozdobione odsłoniętymi poziomymi i pionowymi rzędami cegieł, przypuszczalnie glazurowanych, akcentującymi zastosowany materiał budowlany. Podobnie podkreślone zostały obramienia obu wejść. Dawna hala maszyn jest obecnie podzielona na część dolną i górną. Wspomniana dekoracja jest zamalowana lub zasłonięta boazeriami.

Zachowała się ornamentalna dekoracja sklepienia hali, widoczna w górnej jego części. Fryzy zdobiące sufit były wytłoczone w tynku Terranova z użyciem gumowych form, techniką nawiązującą do starych wzorów śląskich. III

Duża sala wykładowa, fot. Anton Pichler; ok. 1910 r.

Hala maszyn – widok w stronę południową, fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

Budynek dawnego Laboratorium Obrabiarek

Obecnie mieści laboratoria Wydziału Mechaniczno-Energetycznego Politechniki Wrocławskiej oraz oddział Banku Zachodniego WBK S.A. Jest położony przy ul. Norwida 1/3. Z zespołu najstarszych obiektów uczelni zrealizowany został jako ostatni. Otrzymał skromną formę budynku pomocniczego i oddany został do użytku w roku akademickim 1911/1912.

Wzniesiono go na planie prostokąta, jest podpiwniczony, z dwiema kondygnacjami nadziemnymi – parterem i poddaszem. Zbudowany z cegły, w partii cokołu pokryty boniowaniem rustykowanym, wyższe partie elewacji zostały otynkowane w kolorze szarym.

Budowla początkowo wolno stojąca, obecnie graniczy od północy z obiektem należącym do Instytutu Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych Politechniki Wrocławskiej. Aneksy przy elewacjach południowej i wschodniej pojawiły się po II wojnie światowej.

Czterosiowa symetryczna elewacja zachodnia od ul. Norwida jest najlepiej eksponowanym fragmentem budynku. Okna parteru są częściowo osłonięte ozdobnymi żelaznymi kratami pochodzącymi z warsztatu Jaroslava Vonki. Elewację wieńczy trójkątny szczyt z ośmioma wolutowymi spływami umieszczonymi na uskokach. Pierwotnie szczyt był zwieńczony półkoli-

Obiekt w stanie surowym; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, ok. 1910 r.

stym akroterionem. Detal ten, zniszczony przypuszczalnie w 1945 r., wymaga rekonstrukcji.

Fotografię z roku 1910 lub 1911 wykonano w czasie, kiedy sąsiednie gmachy były już w pełni wykończone, natomiast prace przy budynku Laboratorium Obrabiarek jeszcze trwały.

Trzyosiowa elewacja południowa z głównym wejściem do budynku jest nieregularna i asymetryczna. Brama gospodarcza od ul. Norwida dzieli tę elewację na dwie części.

Podobnie jak okna elewacji zachodniej, również drzwi i okno od południa wyposażone są w ozdobne kraty ochronne tej samej proveniencji.

Najstarsze projekty budynku, sporządzone w Ministerstwie Robót Publicznych w Berlinie i autoryzowane przez Ludwiga Burgemeistra, noszą datę 17 lutego 1910 r. Szkic elewacji północnej przedstawia wstępną koncepcję okna portalowego, wejście i dwa mniejsze okna. Prawy fragment tej elewacji jest obecnie niewidoczny.

Szkice powykonawcze, sporządzone w marcu 1914 r., ukazują na dwóch planszach rzuty poziome piwnicy

Budynek dawnego Laboratorium Obrabiarek – widok od zachodu

parteru i poddasza oraz przekroje pionowe i rysunki elewacji.

Pierwsza z plansz na s. 22 przedstawia cztery ilustracje: rzuty poziome kondygnacji oraz przekrój podłużny. Rzut piwnicy ukazuje sześć pomieszczeń użytkowych i klatkę schodową. Rzut parteru przedstawia cztery pomieszczenia robocze, klatkę schodową, sień i urządzenia sanitarne. Znajduje się tu m.in. hala maszyn – największe pomieszczenie budynku o powierzchni 143,06 m². Rzut poddasza ukazuje schemat połaci dachu nad najniższym traktem oraz dwie izby pomiarów i klatkę schodową.

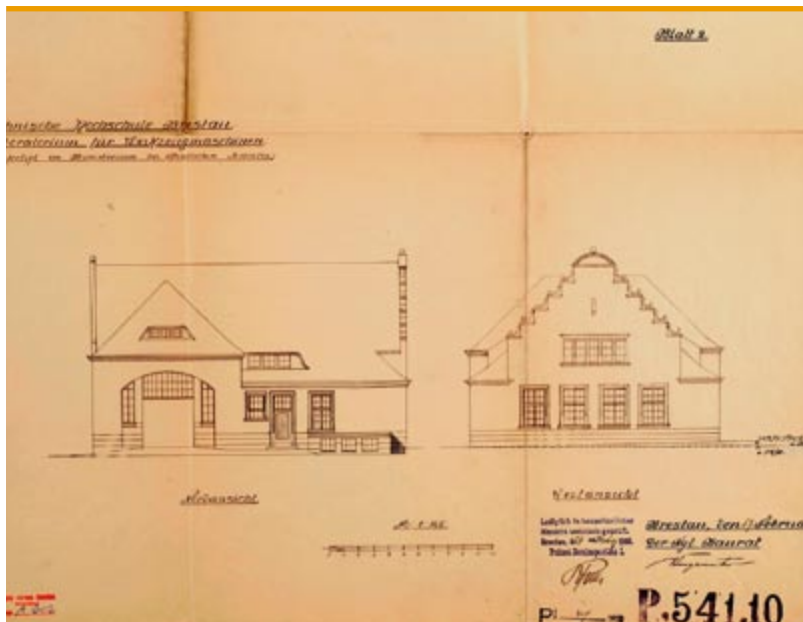
Na przekroju największego pomieszczenia parteru i całego budynku – hali maszyn o wysokości 6,33 m widać umieszczone na osi wielkie trójskrzydłowe wejście.

Druga plansza przedstawia oprócz szkiców trzech elewacji również przekrój poprzeczny C – D (północ – południe). Oba rysunki ukazują pierwotny stan elewacji pół-

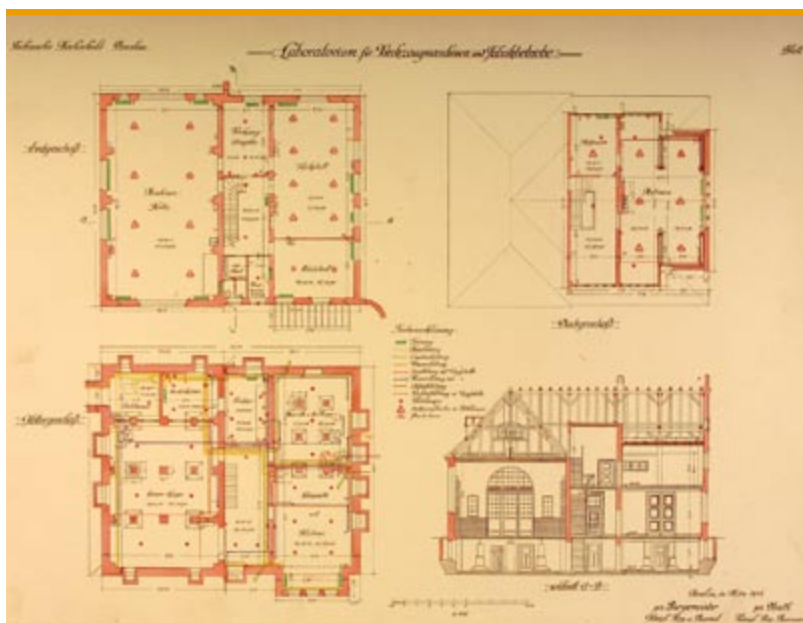

Elewacja południowa

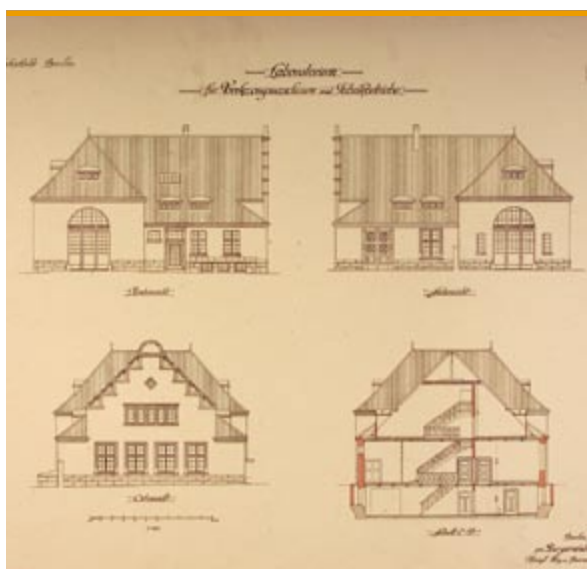
Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia,
Festschrift der
Technischen
Hochschule
Breslau zur Feier
ihres 25-jährigen
Bestehens
1910-1935

Elewacje północna i zachodnia; projekt: Ludwig Burgemeister, 17.02.1910 r.

Rzuty poziome i przekrój pionowy, Ludwig Burgemeister, Franz Nath, marzec 1914 r. (szkic powykonawczy)

Elewacje i przekrój poprzeczny, Ludwig Burgemeister, Franz Nath, marzec 1914 r. (szkic powykonawczy)

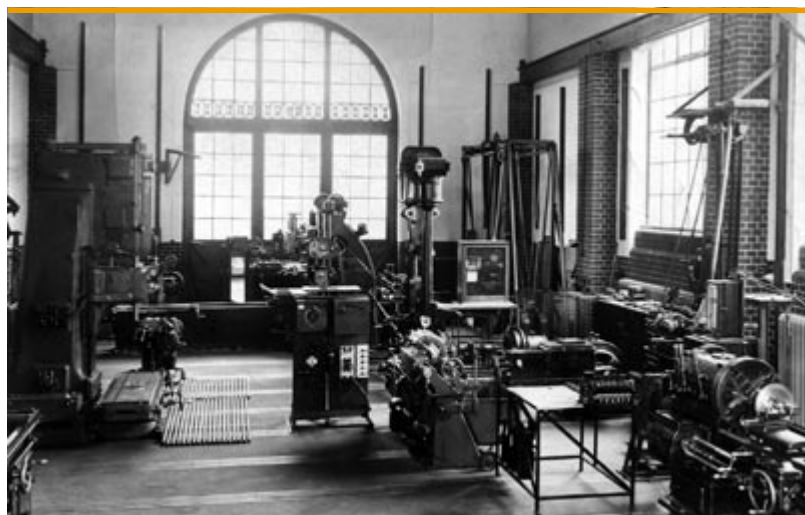
Krata ochronna w oknie elewacji południowej

nocnej – widocznej w całości i południowej – z wielkim oknem portalowym, analogicznym do tego, jakie istnieje do dziś po północnej stronie.

Jednym z nielicznych przykładów archiwalnych fotografii budynku jest ilustracja jego wnętrza. Pochodzi ona z książki pamiątkowej wydanej w roku 1935 z okazji 25-lecia Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu.

Krótko po II wojnie światowej w budynku reaktywowano Laboratorium Obróbki i Obrabiarek. Z miejscem tym związany był m.in. Tadeusz Karlic – członek pionierskiej Grupy Naukowo-Kulturalnej, wybitnie zasłużony przy zabezpieczaniu i uruchamianiu urządzeń mechanicznych i energetycznych uczelni w 1945 r., późniejszy pracownik naukowy Politechniki Wrocławskiej. Od tamtej pory budynek zyskał nieoficjalną nazwę „Karlicówka”.

Obecny podział wewnętrzny jest całkowicie zmieniony w porównaniu z dawnym układem pomieszczeń. Z pozostałości początkowego urządzenia wnętrza zachowały się drewniane drzwi z nadświetlem na parterze, balustrada poręczy klatki schodowej oraz fragmenty wyposażenia technicznego hali maszyn. III

Wnętrze hali maszyn, ok. 1935 r.

Budynek dawnego Instytutu Hutniczego

Wzniesiono go przy ul. Smoluchowskiego 25. Obecnie jest on podzielony między trzy wydziały Politechniki Wrocławskiej: Chemiczny, Mechaniczny oraz Informatyki i Zarządzania. Znajdują się tu następujące instytuty: Technologii Nieorganicznej i Nawozów Mineralnych, Technologii Maszyn i Automatykacji oraz Materiałoznawstwa i Mechaniki Technicznej, a także Instytut Organizacji i Zarządzania.

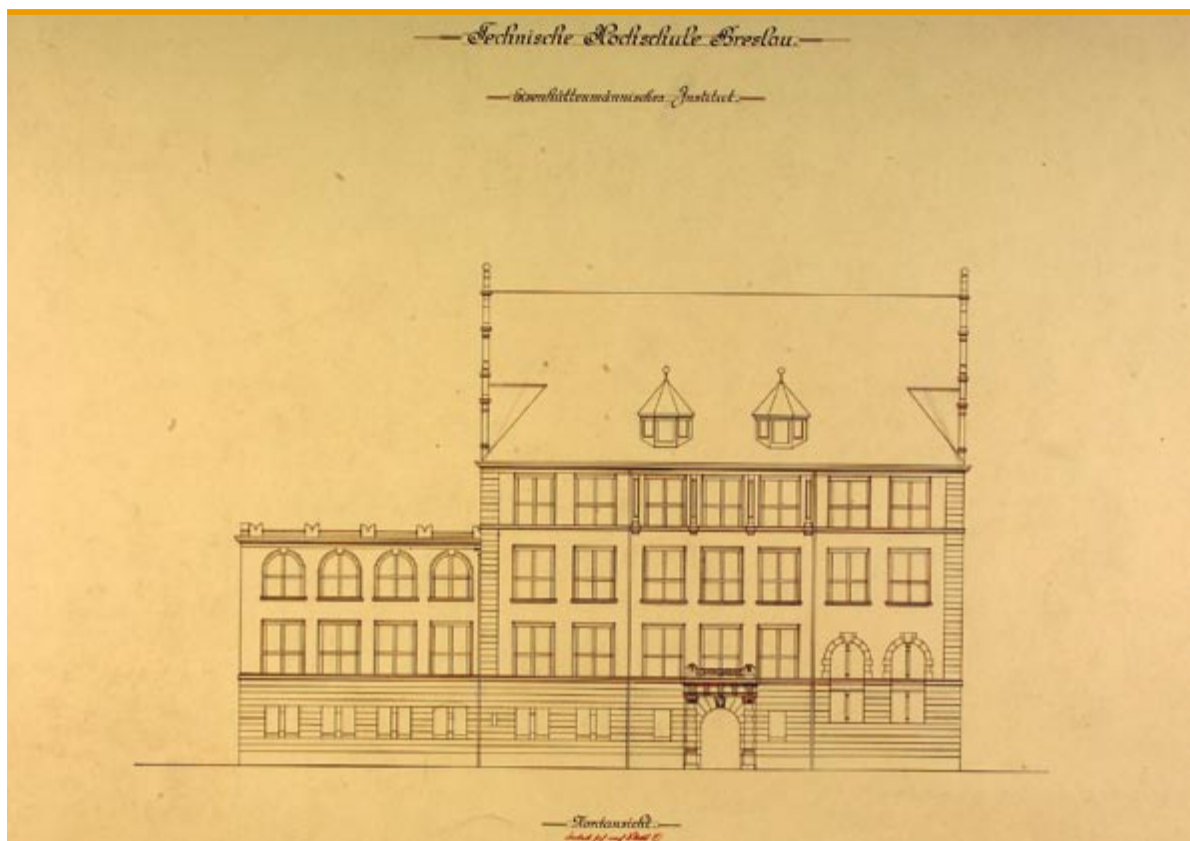
Najstarsze plany sytuacyjne nie uwzględniają jeszcze tego budynku. Parcelę, na której został zbudowany, wyznaczono na odrębnym terenie u zbiegu ulic Smoluchowskiego i Łukasiewicza, poza czworobocznym placem budowy pozostałych gmachów. Grunt ten był wstępnie przewidziany dla siedziby mającego powstać w przyszłości Instytutu Fizyki. Decyzja o utworzeniu osobnego budynku dla Instytutu Hutniczego zapadła dopiero w 1906 r., dzięki rozszerzeniu programu budowlanego uczelni.

Obiekt został zaprojektowany jako trzypiętrowy gmach z podpiwniczeniem i poddaszem użytkowym, na planie rozczłonkowanego wielokąta wydłużonego na osi północ – południe. Złożony jest z korpusu głównego, tworzącego skrzydło północne, równoległego doń skrzydła południowego, łączącego je skrzydła zachodniego oraz wysuniętego na wschód ryzalitu – skrzydła środkowego. Skrzydła zachodnie i południowe są przekryte dachami dwuspadowymi, północne dachem wielospadowym, a środkowe płaskim. Fasada znajduje się od północy (ul. Smoluchowskiego), a najdłuższa elewacja, również reprezentacyjna, od strony zachodniej (ul. Łukasiewicza).

Nazwa budynku była od początku umowna, w rzeczywistości był on przeznaczony dla dwóch instytutów

Budynek dawnego Instytutu Hutniczego – widok od północnego wschodu

Elewacja północna (fasada); projekt: Ludwig Burgemeister, 16.07.1906 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Mirosław
Łanowiecki,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Widok budynku od północnego zachodu; fot. Eduard van Delden, Heinrich Götz, 1910 r.

Elewacja południowa

Portal elewacji południowej

hutniczych: Hutnictwa Żelaza i Hutnictwa Metali Nieżelaznych.

Prace przy ukończeniu budowy trwały jeszcze kilka miesięcy po inauguracji działalności uczelni. Uroczyste otwarcie instytutów nastąpiło 23 września 1911 r.

Najstarsze zachowane projekty budynku pochodzą z 16 lipca 1906 r. Są to szkice elewacji północnej i zachodniej autorstwa Ludwiga Burgemeistra.

Zrealizowane elewacje stanowią kompromis pomiędzy projektami Ludwiga Burgemeistra a późniejszymi o kilka miesięcy propozycjami Geорга Thüra i Ulego Brüstleina. Ostateczną wersję znamy z zestawu szkiców powykonawczych datowanych na marzec 1914 r.

Fasada korpusu głównego o długości 28 m, znajdująca się przy ul. Smoluchowskiego, jest symetryczna, siedmioosiowa. Wejście główne, zwieńczone pełnym łukiem, zostało umieszczone centralnie w trójosiowym parterowym ryzalicie, ozdobionym od góry kamienną balustradą.

Od strony wschodniej fasada jest przedłużona o trzykondygnacyjny pięcioosiowy aneks. Łączna długość elewacji frontowej wynosi 42 m.

Symbole górnicze – skrzyżowane młotki: perlik i żelazo, wyrzeźbione w kartuszu nad wejściem, świadczą, że od początku istnienia uczelni planowano umieszczenie w tym budynku kierunku górnictwa.

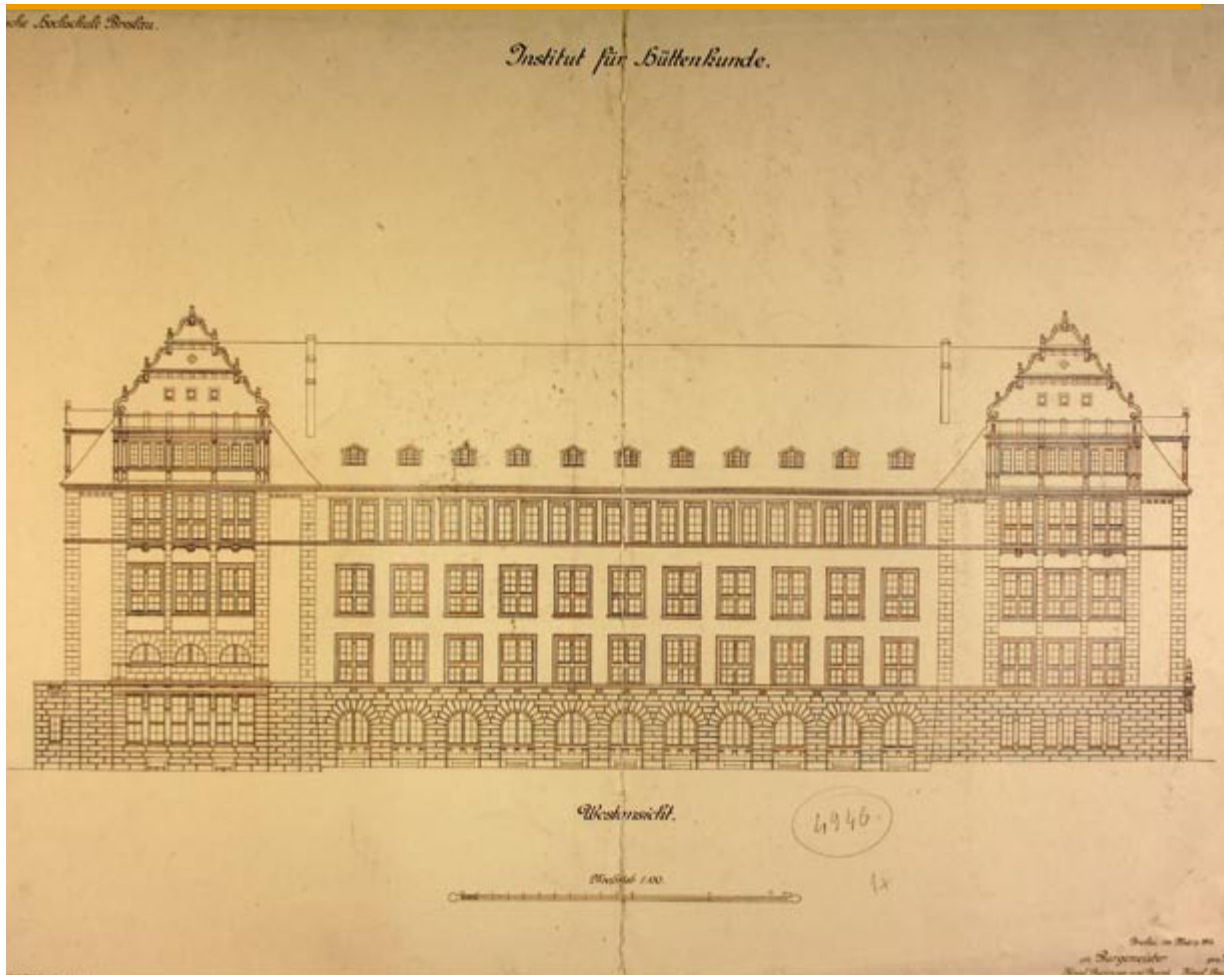
Siedmioosiowa elewacja południowa, zwrócona do Wybrzeża Wyspiańskiego, powtarza symetryczny układ kompozycyjny fasady. Na uwagę zasługuje dekoracja rzeźbiarska portalu tylnego wejścia oraz strefy II piętra.

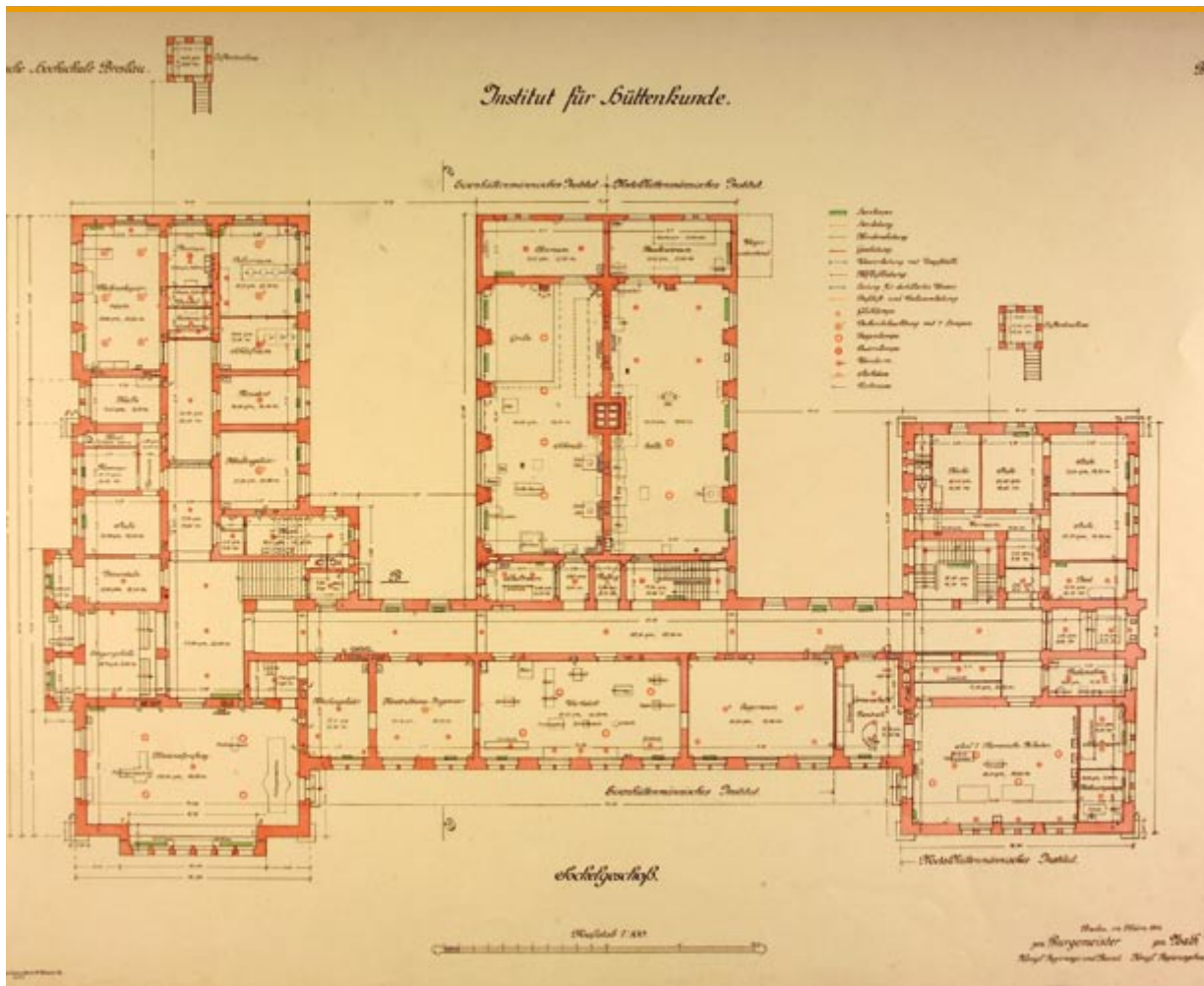
Fragmenty portalu elewacji południowej

Dekoracja rzeźbiarska południowej elewacji

Elewacja zachodnia, Ludwig Burgemeister, Franz Nath, marzec 1914 r. (szkic powykonawczy)

Rzut parteru, Ludwig Burgemeister, Franz Nath, marzec 1914 r. (szkic powykonawczy)

Dekoracja rzeźbiarska północnego odcinka elewacji zachodniej

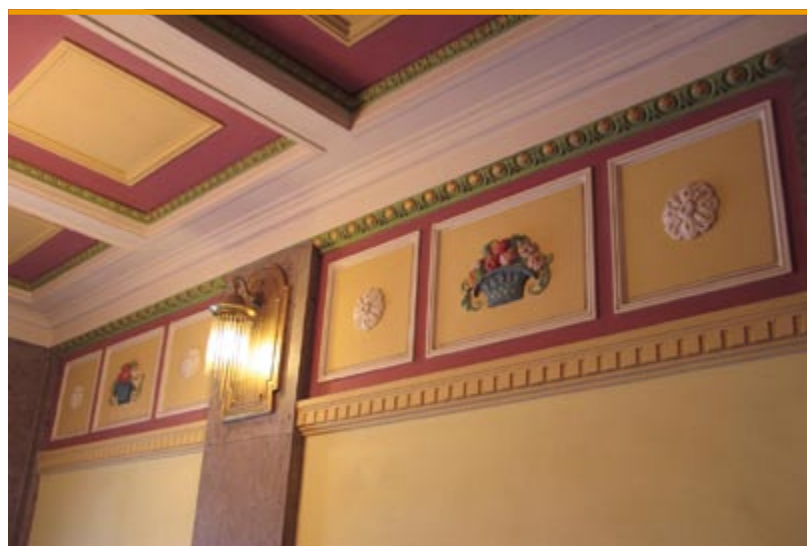
Autorem rzeźb, podobnie jak w przypadku pozostałych budynków, jest Richard Schipke.

Elewację na wysokości II piętra zdobią trzy wypukłe reliefy z postaciami putt, przypominających masywną budowę ciała figury z dekoracji portalu. Postacie są nagie, ale wyposażone w atrybuty znamienne dla instytucji znajdujących się w gmachu: kilof, łańcuch, kleszcze, bryły węgla lub rudy metalu, hutnicze i górnicze nakrycia głowy. Konsole pod figurami zdobią płaskorzeźbione symbole ciemności: sowa, ćma i nietoperz, tu odnoszące się do mroków podziemnych kopalń.

Płaszczyzny międzyokienne parteru północnego odcinka zachodniej elewacji zdobi pięć realistycznie rzeźbionych głów hutników, również dzieło Richarda Schipkego¹.

Od strony wschodniej budynek jest najbardziej rozczłonkowany. Znajduje się tu parterowe skrzydło środkowe, przeznaczone początkowo na halę topienia. Do skrzydła tego należy wysoki na 30 m ceglany komin o kwadratowym przekroju.

Komplet rzutów kondygnacji znany jest z orientowanych na wschód szkiców powykonawczych, sporzą-

Dekoracja malarsko-sztukatorska westybulu

dzonych w marcu 1914 r. Rzut parteru ilustruje zasadniczy podział budynku pomiędzy Instytut Hutnictwa Żelaza (skrzydła północne i zachodnie) i Instytut Hutnictwa Metali Nieżelaznych (skrzydło południowe). Dla obu części budynku przeznaczono osobne klatki schodowe – dwubiegową w skrzydle północnym i trzybiegową w skrzydle południowym. Jednokondygnacyjne skrzydło środkowe, mieszczące halę topienia, zostało podzielone pomiędzy instytuty na symetryczne dwie części. Na planie zaznaczono też kwadratową podstawę komina.

W budynku działał m.in. zakład doświadczalny kokosownictwa – pierwszy w Niemczech taki zakład uruchomiony przy uczelni, oddział materiałów żaroodpornych i ceramiki oraz oddział nieorganicznej technologii chemicznej. Na II piętrze umieszczono dwie wielkie sale wykładowe.

Górne partie ścian i strop westybulu są zdobione dekoracją sztukatorską, polichromowaną w ciepłych tonacjach. Uwagę przyciąga zwłaszcza fryz z powtarzającym się motywem kosza z kwiatami. Wystrój ten jest efektem współpracy Richarda Schipkego i anonimowego malarza dekoratora. Kinkiet z obramieniem również pochodzi z początkowego okresu istnienia budynku.

Główna, dwubiegowa klatka schodowa znajduje się w skrzydle północnym. Od strony głównego korytarza

Jedna z dwóch kamiennych umywalni zachowanych w korytarzu III piętra

flankują ją słupy, pełniące funkcję nośną w konstrukcji całej budowli.

W konstrukcję trzybiegowej południowej klatki schodowej włączono słup nośny, wspólny dla kolejnych kondygnacji.

Z trwałych elementów wyposażenia należy wymienić dwie kamienne umywalnie w korytarzu III piętra. Poprzez surową konstrukcję z kilku brył geometrycznych sprawiają wrażenie integralnych składników architektury. Podobne umywalnie znajdowały się niegdyś w korytarzach starszej części Gmachu Głównego. III

¹ Rzeźbione głowy hutników po raz pierwszy figurują na rysunku elewacji zachodniej autorstwa Ludwiga Burgemeistra i Konrada Nonna z 11 maja 1907 r. (Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia, T 4588, sygn. P.1031.07, p. 10).

Pierwsza siedziba Instytutu Fizyki¹

Fizykę jako kierunek studiów utworzono w Wyższej Szkole Technicznej w 1922 r., jednak początkowo zajęcia odbywały się na Uniwersytecie Wrocławskim. Własny, samodzielny Instytut Fizyki zorganizowano w Technische Hochschule w roku 1926. Powstała wówczas konieczność znalezienia miejsca dla nowej placówki.

Ważna narada poświęcona trwającej rozbudowie Wyższej Szkoły Technicznej odbyła się 16 września 1926 r. Uczestniczyli w niej m.in. rektor uczelni prof. Wilhelm Tafel, radca Oddziału Budownictwa przy Ministerstwie Finansów dr Max Schindowski (autor wstępnych projektów rozbudowy), rząduwi radcy budowlani – dr inż. Gottfried Müller i Reinhold Frenzel oraz budowniczy rządowy Günther Hevelke. Rozpatrzone kwestie przeznaczenia pomieszczeń w nowej części Gmachu Głównego i podjęto decyzję o wzniesieniu tymczasowego lokum dla Instytutu Fizyki. Na pierwszą siedzibę instytutu przewidywano barak, który – jak stwierdzono – *później mógłby przydać się do ustawienia maszyn roboczych*. Jest to najstarsza informacja dotycząca omawianego budynku.

Na lokalizację baraku wyznaczono skwer położony na wschód od budynku Laboratorium Obrabiarek, nieopodal Gmachu Głównego i budynku Instytutu Elektrotechnicznego.

W bezpośrednim sąsiedztwie reprezentacyjnych, wielkomiejskich zabudowań uczelni „drewniany barak” (*Holzbaracke*) sprawia wrażenie enklawy przeniesionej z innej sceny. Bezpretensjonalna forma zewnętrzna nie konkuruje z zabudową otoczenia, stanowiąc przykład rozwiązania stosowanego m.in. dla rezydencji wiejskich lub podmiejskich. Schemat symetrycznej fasady z wejściem na osi i dwiema parami okien po bokach, zwieńczonej dachem z lukarną, należy do klasycznych, ponadczasowych kanonów jednokondygnacyjnego budownictwa. W rzucie poziomym zwraca uwagę inny niż obecnie podział wewnętrzny z większą ilością izb, wśród których oprócz sieni zaplanowano gabinet profesora, ciemnię oraz cztery inne pomieszczenia.

W 1928 r. Instytut Fizyki znalazł stałą siedzibę w Gmachu Głównym. Drewniany barak, nazywany *Physik-Baracke*, należał do Instytutu jeszcze około dwóch lat. W roku

Pierwsza tymczasowa siedziba Instytutu Fizyki, obecnie siedziba administracyjna Muzeum Politechniki Wrocławskiej

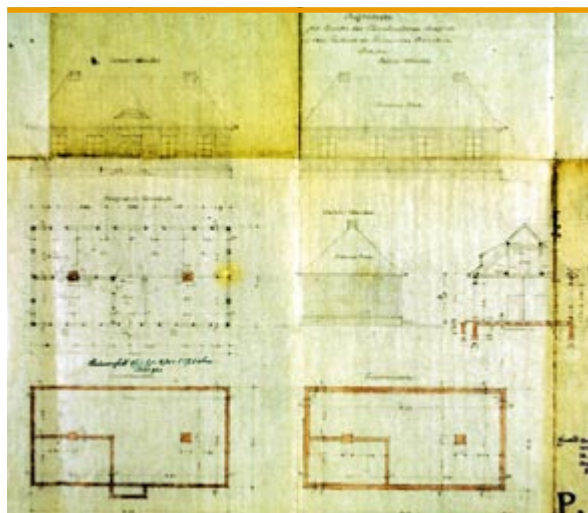
akademickim 1929/1930, na podstawie umowy pomiędzy Ministerstwem Nauki, Wychowania i Oświaty a Ministerstwem Handlu i Rzemiosła, obiekt został siedzibą placówki, której pełna nazwa brzmiała: Punkt Kontroli Technicznej Rzemiosła przy Krajowym Mistrzu Rzemieślniczym Śląska (*Technische Prüfstelle für das Handwerk beim Landeshandwerksmeister Schlesien*).

Od zakończenia II wojny światowej budynek służył kilku jednostkom administracyjnym Politechniki Wrocławskiej. Najstarszy istniejący polski dokument wspominający o „baraku” pochodzi z 20 stycznia 1946 r. Obiekt figuruje tam jako Budynek Gospodarczy „I”, mieszczący stolarnię i magazyn gospodarczy.

Najdłużej, od około roku 1950 do 1981, miał tu swoją siedzibę Dział Zaopatrzenia, w latach 1956-1976 dzieląc ją z Zakładem Remontowo-Budowlanym. W latach 50. XX wieku w budynku zainstalowano centralne ogrzewanie, a około 1958 r. w tylnej elewacji wykonano dodatkowe otwory okienne.

W 1986 r. domek został przekazany Instytutowi Techniki Ciepłej i Mechaniki Płynów. W wyniku remontu kapitalnego przeprowadzonego na przełomie lat 1993-1994 obiekt otrzymał urządzenia sanitarne. Wtedy też zmieniono pierwotny podział wewnętrzny oraz pokrycie dachu. Po remoncie domek przeznaczono dla Biblioteki i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej Instytutu. Od kwietnia 2005 r. budynek jest administracyjną siedzibą Muzeum Politechniki Wrocławskiej. ■■■

¹ Tekst jest zmienioną formą artykułu zamieszczonego w czasopiśmie „Pryzmat” (patrz: Krzysztof Dackiewicz, *Historia zielonego domku/Próba rekonstrukcji*, „Pryzmat”, nr 200, marzec 2006, s. 41-43).

Tymczasowa siedziba Instytutu Fizyki; projekt: Reinhold Frenzel, Günther Hevelke, 18.10.1926 r. (fragment)

Zdjęcia:
Krzysztof Dackiewicz,
Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia

Gmach Główny

– część nowsza

Znajduje się przy Wybrzeżu Wyspiańskiego 27. Korpus główny budowli wzniesiono na planie prostokąta wydłużonego na linii wschód – zachód. Fasada z reprezentacyjnym wejściem jest zwrócona na południe, w kierunku Odry. Od północnej strony korpusu zbudowano dwa skrzydła na rzutach łuków, pełniące funkcję łączników ze starszą częścią budynku. Budynek ma piwnicę, suterenę, trzy kondygnacje nadziemne i poddasze użytkowe. Jest przekryty dachem wielospadowym.

Gmach Główny, część nowsza – fasada

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Miroslaw
Lanowiecki
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Dążenia do rozbudowy Gmachu Głównego trwały właściwie od momentu otwarcia Wyższej Szkoły Technicznej. Już najstarsze plany sytuacyjne budynków uczelni ukazują zarysy budowli, jaka miała stanąć na południe od gmachu oddanego do użytku w 1910 r. W roku 1912 władze uczelni wystosowały do rządu pierwszy memoriał w kwestii rozbudowy szkoły.

Ludwig Burgemeister, przewidując konieczność powiększenia Gmachu Głównego w kierunku Wybrzeża

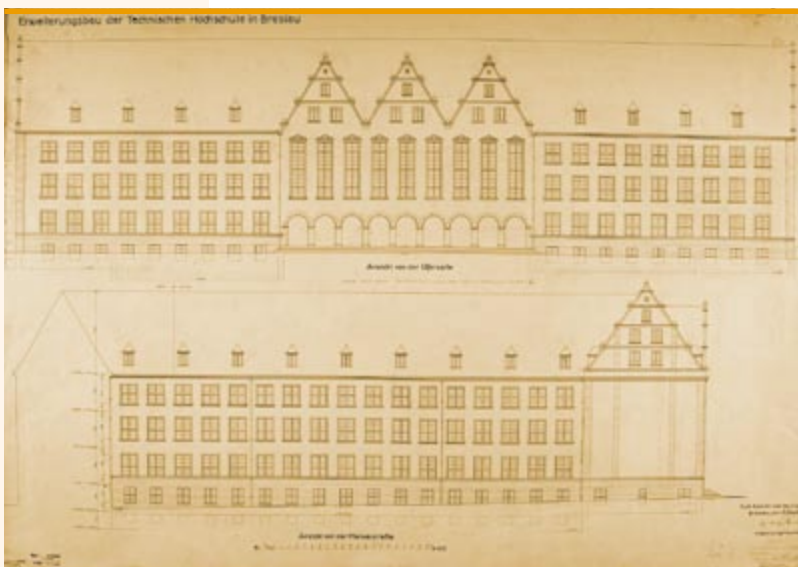
Wyspiańskiego, sporządził zestaw szczegółowych planów architektonicznych tzw. części C gmachu. Miała ona w przyszłości pomieścić oddziały inżynierii budowlanej i górnictwa. Uruchomienie tych oddziałów w nowej siedzibie przewidywano na rok 1915.

Po wybuchu I wojny światowej zaniechano rozbudowy z przyczyn finansowych. Stagnacja trwała kilka lat po zakończeniu wojny, kiedy to kryzys ekonomiczny państwa niemieckiego nie pozwalał uczelni na śmielsze plany budowlane. Równocześnie, w sytuacji gdy prawie cały Górny Śląsk znalazł się poza granicami Niemiec, pojawiły się pytania o celowość rozbudowy szkoły.

Po kilku latach sprawa ta powróciła. Niemcy wychodziły z kryzysu, a rozwój przemysłu na Śląsku wymagał odpowiedniego zaplecza naukowo-badawczego. W okresie od listopada 1924 r. do lipca 1925 r. w siedzibie uczelni odbywały się regularne spotkania dotyczące charakteru, zakresu i kosztów powiększenia głównego budynku.

Aksonometryczny rysunek (patrz: okładka), datowany na 17 lipca 1925 r., przedstawia wizję rozbudowy uczelni na wielką skalę. Jej fragmentem jest koncepcja powiększenia Gmachu Głównego poprzez dobudowanie trzech skrzydeł do północnej, starszej części budynku. Skrzydło południowe tworzy zasadniczy korpus nowej budowli. Łukowaty rzut dwóch pozostałych skrzydeł dostosowano do linii ul. Norwida. Szkic ten powstał w Oddziale Budownictwa Nadziemnego Pruskiego Ministerstwa Finansów w Berlinie. Autorami projektu są budowniczcy rządowi Max Schindowski oraz [Fritz?] Schirmer¹.

1 grudnia 1925 r. odbyła się uroczystość wmurowania kamienia węgielnego pod rozbudowę Wyższej Szkoły Technicznej. Prace budowlane rozpoczęto 4 grudnia

Gmach Główny, część nowsza – fasada i elewacja zachodnia; projekt: Gottfried Müller, 5.12.1925 r.

1925 r., trzy dni po symbolicznej inauguracji. Wkrótce potem powstały projekty realizacyjne autorstwa Gottfrieda Müllera, architekta związanego z Wrocławiem².

Rysunki Müllera powtarzają z dużą wiernością wstępne szkice Maxa Schindowskiego. Projekt zawiera informację o łącznej wysokości budynku – 26,50 m. Styl fasady nowego Gmachu Głównego jest próbą kompromisu pomiędzy architekturą sąsiednich, starszych budynków a nowatorską, funkcjonalistyczną tendencją do prostoty i przejrzystości. Potrójny szczyt środkowej części fasady nawiązuje do form renesansowych. Uwagę skupiają też arkady przy wejściu i wielkie, wertykalne okna auli. Oszczędny, rytmiczny podział bocznych fragmentów elewacji wyznaczają rzędy jednakowych okien.

W roku 1926 koncepcję fasady wzbogacono o balustradę szerokiego balkonu auli oraz schematyczne wyobrażenie dekoracji rzeźbiarskiej – w naczółkach okien środkowej partii fasady i na wykuszu ściany szczytowej od ul. Norwida. W strefie poddasza po raz pierwszy pojawiają się figury lwów.

Nową część Gmachu Głównego, posadowioną na żelbetowych ławach fundamentów, wzniesiono z cegły i pokryto srebrozłotym uszlachetnionym tynkiem. Rustykę cokołu, gzymsy, ościeża okien, balkony i podziały szczytów wykonano ze śląskiego piaskowca z Płakowic. Gmach został poświęcony i oddany do użytku 21 czerwca 1928 r.

Dekorację rzeźbiarską fasady tworzy dziewięć wykonanych z piaskowca głów umieszczonych w trójkątnych naczółkach nad oknami auli. Rzeźby te są realistycznymi wizerunkami wybitnych techników, inżynierów i naukowców. Ich twórcą był rzeźbiarz i historyk sztuki Kurt Bimler (1881-1951). W latach 1925-1940 pracował on w Wyższej Szkole Technicznej jako wykładowca wiedzy o sztuce na kierunku *Architektura* przy Wydziale Budownictwa. Oto wykaz sportretowanych postaci w kolejności od lewej do prawej, według opracowania autorstwa Ryszarda Czocho:

- Christian Heberlein (1863-1925) – wynalazca w dziedzinie hutnictwa
- Karl Ledebur (1837-1906) – inżynier przemysłu metalowego
- Ernst von Siemens (1816-1892) – wynalazca i konstruktor w dziedzinie elektrotechniki
- Otto Intze (1843-1904) – inżynier hydrologii i konstrukcji budowlanych
- Friedrich von Reden (1752-1815) – inżynier górnictwa
- Georg Riemann (1826-1866) – matematyk
- Johann Justus von Liebig (1803-1873) – chemik
- Hermann von Helmholtz (1821-1984) – lekarz, fizjolog, fizyk i filozof
- Alois Riedler (1850-1936) – inżynier budowy maszyn (autor technologicznej koncepcji Laboratorium Maszyn Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu).

Zachodnia ściana szczytowa korpusu głównego, zwrócona do ul. Norwida, nawiązuje formą do odległej o kilkadziesiąt metrów analogicznej ściany starszej części gmachu. Zwieńczenie tego odcinka elewacji pełni funkcję optycznego ogniwa pomiędzy szczytami wznoszonymi w pierwszym okresie budowy uczelni a trzema szczytami nowej fasady. Centralnym elementem tej partii budynku jest wykusz z oknem na wysokości II piętra.

Motyw wykusza budzi skojarzenia z architekturą pierwszych budynków uczelni. Podobny element zastosowano w budynku Laboratorium Maszyn, jednak w latach rozbudowy Gmachu Głównego był on anachronizmem. Przypomniany w latach 20. XX wieku. łagodzi kontrast, jaki powstałby przez bezpośrednie zestawienie obu części budynku.

Bryłę wykusza pokrywa z trzech stron dekoracja reliefowa. Występują w niej wątki muzyczne i sielankowe, uzupełnione motywami czysto zdobniczymi. Au-

Elewacja południowa (fasada), ok. 1929 r.

Figura lwa w narożu podstawy szczytu zachodniego

Fragment fasady, 2009 r.

Północna elewacja dziedzińcowa

torem projektu dekoracji jest berliński rzeźbiarz Albert Krämer.

W narożach podstaw szczytów – zachodniego i wschodniego (obecnie zakrytego budynkiem „Nowej Chemii”) znajdują się kamienne figury lwów (łącznie cztery) trzymających puste tarcze herbowe. Idea umieszczenia tych figur pojawia się równocześnie z pomysłem wystroju wykusza, co wskazuje na to samo autorstwo rzeźb.

Przy budowlach reprezentacyjnych – świątyniach, zamkach czy pałacach – postać lwa pojawia się najczęściej w roli strażnika. W przypadku artystycznej oprawy gmachu wyższej uczelni lwy, poza niewątpliwą rolą dekoracyjną, mogą oznaczać symbolicznych strażników świątyni wiedzy.

Jak podaje Gottfried Müller, poziom gruntu przy Wybrzeżu Wyspiańskiego jest prawie dwa metry wyższy niż przy starszej części gmachu. Kondygnacja stanowiąca w części starszej przyziemie – w głównym korpusie części nowszej jest suterena.

Ryzalit wschodniej klatki schodowej rozebrano w 1939 r. w związku z budową nowego gmachu Instytutu Chemicznego. Ściana szczytowa znikła ostatecznie około 1950 r., po wzniesieniu budynku tzw. Nowej Chemii, przylegającego od wschodu do Gmachu Głównego. Pozostało-

Hol główny – widok w stronę wschodnią

ścią szczytu są jego krawędzie, takie same jak w szczycie zachodnim, również z figurami lwów w narożach.

Na przełomie lat 60. i 70. XX wieku, w celu uzyskania przestrzeni na dodatkowe pomieszczenia, dobudowano od strony wewnętrznego dziedzińca trzy dodatkowe trakty: skrzydło A zaprojektowane w latach 1969-1971 przez Erharda Klozę, skrzydło C, równoległe do zachodniego łącznika według projektu Teresy Liberdy (1965-1967), i dobudowane w tym czasie do łącznika

Rzeźba zdobiąca fontannę na dziedzińcu wewnętrznym

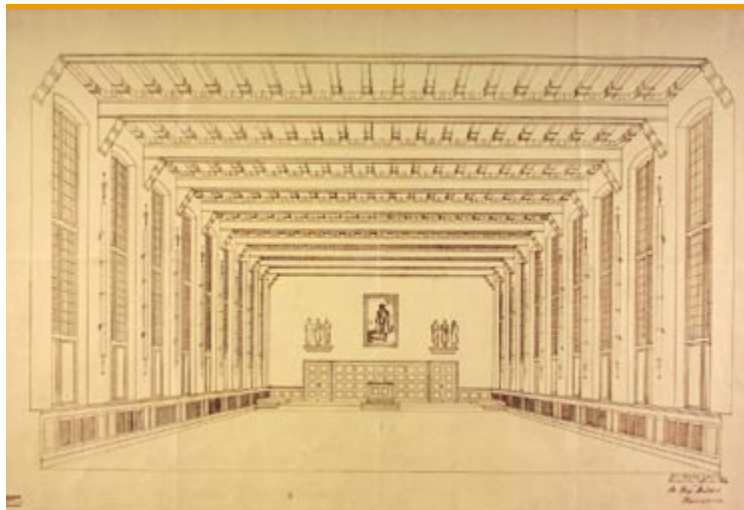
wschodniego skrzydła D, które zaprojektował w roku 1966 Kazimierz Czarnowski. Niezrealizowane skrzydło B, równoległe do skrzydła A, miało zamykać czworobok dziedzińca od południa.

Fontannę na dziedzińcu wewnętrznym założono w latach 60. XX wieku, jeszcze przed opisaną dobudową trzech skrzydeł. Około 1972 r. wewnątrz kolistego basenu umieszczono wyrzeźbioną z brązu parę dwojga dzieci. Autorem pracy pochodzącej z 1928 r. jest Laurent Friedrich Keller (1885-1968) – rzeźbiarz i malarz szwajcarski, przez wiele lat przebywający w Niemczech. Obecna architektoniczna oprawa fontanny powstała według projektu z sierpnia 1998 r., autorstwa Marty Jezewskiej-Siemion.

Na początku lat 30. XX wieku Śląskie Muzeum Sztuk Plastycznych (*Schlesisches Museum der bildenden Künste*) we Wrocławiu przekazało Wyższej Szkole Technicznej kilka gipsowych odlewów rzeźb antycznych³. Dwa z nich zostały ustawione na krańcach wzdłużnej osi holu. Po stronie wschodniej stoi kopia posągu Aischinosa z około 315 r. p.n.e., po stronie zachodniej kopia posągu Sofoklesa z ok. 330 r. p.n.e.

Wschodni westybul parteru prowadzi poprzez sekretariat do gabinetu rektora oraz bezpośrednio do starej sali senatu. Od początku istnienia budynku pomieszczenia te nie zmieniły funkcji.

Aula jest największą salą reprezentacyjną Gmachu Głównego. Wejście do niej znajduje się na I piętrze, ale jej wysokość wynosząca 9,35 m zajmuje dwie kondygnacje. Wschodnią stronę auli wypełnia empora. W części za-

Projekt wnętrza auli; Gottfried Müller, 2.01.1928 r.

Aula – stan obecny

chodniej usytuowano podium z katedrą i miejscami dla przedstawicieli grona akademickiego.

Według początkowego projektu dolne partie osiemnastu okien auli wypełniono malowanymi na szkłe herbami miast śląskich (łącznie 36 herbów). Źródła oświetlenia elektrycznego zainstalowano tylko na płaszczyznach międzyokiennych. Pierwotną kolorystykę stropu tworzyły zieleń i brąz ze złoceniami. Wyższe partie ścian i zasłony utrzymywano w kolorze bordo. Ściany w dolnych partiach i wewnątrz empory zostały pokryte ciemnobrązowymi płycinami dębowych boazerii⁴. Empora zawieszona na wysokości 3,90 m ponad podłogą auli powstała w celu umieszczenia w niej organów koncertowych, które miały oświetlać okolicznościowe uroczystości. Organy oddano do użytku 23 czerwca 1929 r.⁵

Wystrój i kolorystyka wnętrza auli są obecnie inne, zmieniono też system oświetlenia⁶.

W sali o powierzchni 134,30 m², umieszczonej na I piętrze w części zachodniej, początkowo znajdowała się kreslarnia. Po II wojnie światowej pomieszczenie to przeznaczono na salę wykładową, a następnie konferencyjną. Od roku 2003 znajduje się tam nowa sala senatu, zaadaptowana według projektu Bogusława Wówrzeczki.

We wschodniej części budynku, naprzeciwko głównego wejścia do auli, mieści się wnęka dawnej rozdziel-

ni elektrycznej Instytutu Fizyki. Ozdobna krata pochodzi niewątpliwie z warsztatu Jaroslava Vonki, znanego już wcześniej z prac przy budynkach wrocławskiej Wyższej Szkoły Technicznej. Wnęka mieści obecnie ekspozycję zabytkowych urządzeń technicznych, zorganizowaną przez Instytut Fizyki pod patronatem Muzeum Politechniki Wrocławskiej.

Dwie dwubiegowe klatki schodowe, zakomponowane w sposób oszczędny i funkcjonalny, łączą wszystkie kondygnacje budynku po obu jego stronach.

Na II piętrze po stronie zachodniej znajduje się największa sala wykładowa całego Gmachu Głównego. Aneksem do niej jest przestrzeń wewnętrzna opisanego wcześniej wykusza. W sali, której powierzchnia wynosi 286,88 m², planowano około 400 miejsc. Zainstalowano tam aparaturę kinową, w wykuszu urządzając kabinę projekcyjną. Tradycja projekcji kinowych przetrwała tu do dziś. W sali, noszącej obecnie imię prof. Edwarda Suchardy, oprócz wykładów odbywają się seanse Dyskusyjnego Klubu Filmowego.

W przeciwnym skrzydle wschodnim mieści się inna duża sala wykładowa, nazwana dziś imieniem prof. Zygmunta Bodnara. Podobnie jak dawniej, również teraz należy ona do Instytutu Fizyki. Na ścianie czołowej zachowała się oryginalna boazeria z tablicą. III

Dawna rozdzielnia elektryczna Instytutu Fizyki

¹Spotykana niekiedy identyfikacja drugiego z projektantów jako Maxa Schirmera budzi wątpliwości. Nic nie wiadomo o tym, by Max Schirmer, związany na stałe z Wrocławiem, był przedstawicielem Ministerstwa Finansów w Berlinie. Poza tym podpis widniejący na projektach gimnazjum św. Marii Magdaleny przy ul. Parkowej, szkoły ludowej przy ul. Krajewskiego i szkoły ludowej przy ul. Częstochowskiej, których autorem jest niewątpliwie Max Schirmer, wygląda zdecydowanie inaczej. Współautorem omawianego projektu rozbudowy Technische Hochschule Breslau jest najprawdopodobniej działający wówczas w Berlinie budowniczy rządowy Fritz Schirmer.

²Gottfried Müller (1885-?), architekt, absolwent Królewskiej Wyższej Szkoły Technicznej w Berlinie. Od 1916 r. działał we Wrocławiu. Autor m.in. kilku projektów i adaptacji budynków Uniwersytetu Wrocławskiego.

³Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Gabinet Dokumentacji, sygn. II/142. Pięć innych odlewów rzeźb starożytnych pochodzących z tego samego źródła znajduje się obecnie na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej.

⁴Boazerie usunięto w latach 70. XX wieku.

⁵Decyzją Senatu Politechniki Wrocławskiej z 20.03.1970 r. organy przekazano Państwowej Filharmonii we Wrocławiu (Barbara Brandt-Golecka, Marek Burak, Gabryela Januszewska, *Politechnika Wroclawska 1945-1951 / Wybór źródeł*, Wrocław 2005, s. 167).

⁶Ostatni gruntowny remont auli przeprowadzono w 2004 r. wg projektu prof. arch. Andrzeja Grudzińskiego.

Budynek dawnego Domu Studenckiego

Jeden z punktów harmonogramu ceremonii poświęcenia nowej części Gmachu Głównego 21 czerwca 1928 r. przewidywał wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę Domu Studenckiego.

Widok lotniczy Gmachu Głównego i Domu Studenckiego Wyższej Szkoły Technicznej, ok. 1935 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Festschrift der
Technischen
Hochschule
Breslau zur Feier
ihres 25jährigen
Bestehens
1910-1935,
Breslau 1935,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia

Autorami projektów byli Fritz Behrendt i Heinrich Knipping. Była to jedyna zrealizowana przed II wojną światową inwestycja budowlana uczelni usytuowana poza jej pierwotnym terytorium – na parceli przy Wybrzeżu Wyspiańskiego 40. Właścicielem obiektu była organizacja Studentenwerk Technische Hochschule Breslau e.V.

10 listopada 1930 r. w budynku uruchomiono jadalnię. Oficjalne otwarcie Domu Studenckiego nastąpiło 13 grudnia 1930 r.

Szkice projektowe strony zewnętrznej przedstawiają budowlę z suteroną, o trzech kondygnacjach nadziemnych, przekrytą dachem czterospadowym.

Fasada, usytuowana wzdłuż Wybrzeża Wyspiańskiego na linii wschód – zachód, miała dziewięć osi. W kompozycji płaszczyzny dominował podział poziomy, uformowany szeregami okien poszczególnych kondygnacji. Horyzontalizm podkreślała balustrada oddzielająca pierwsze piętro od poddasza. Czwarta oś od wschodu tworzyła opozycyjny akcent wertykalny – pion klatki schodowej z wejściem głównym, do którego prowadziły schody ustawione równoległe do fasady. Elewację flankowały dwie pozorne przybudówki, będące częściami sutereny, która odgrywała rolę cokołu pod wyższe kondygnacje.

Funkcja Domu Studenckiego została w dużym stopniu przystosowana do potrzeb wiosłarzy zrzeszonych przy Uniwersytecie i Wyższej Szkole Technicznej. Widoczne jest to zwłaszcza w urządzeniu sutereny, która była kondygnacją o największej kubaturze. Blisko połowę jej przestrzeni zajmowało pięć hangarów na łódzie. Pozostałe większe wnętrza to sala z basenem wiosłarskim, służącym do tzw. suchego wiosłowania, oraz kuchnia.

Budynek Domu Studenckiego, elewacja północna (fasada); projekt: Fritz Behrendt, Heinrich Knipping, styczeń 1928 r.

Mniejsze izby zostały przeznaczone m.in. na szatnie, pomieszczenia z prysznicami i przechowalnię rowerów.

Począwszy od parteru kubatura kondygnacji jest znacznie mniejsza. Od strony północnej, przy fasadzie zaznaczone są schody zewnętrzne i wejście do budynku. Wśród pomieszczeń dominowały jadalnie – większa, zwana salą zieloną (*Grüner Saal*), z zapleczem kredensowym połączonym z boczną klatką schodową i mniejsza, tzw. sala czerwona (*Roter Saal*).

Trzecia sala o cechach reprezentacyjnych, nosząca nazwę błękitnej (*Blauer Saal*) i sąsiadująca z salą czerwoną, pełniła również funkcję holu z klatką schodową wiodącą na wyższe piętra.

Schody zaczynające się w sali błękitnej prowadziły w górę do holu I piętra. Znajdowały się tutaj dwie przestronne sale z oknami wychodzącymi nad zadaszeniem krytego tarasu, z widokiem na rzekę – duża pracownia (z szatnią) i mała pracownia. Po przeciwnej stronie korytarza wydzielono siedem pokoiów dla administracji budynku, a przy klatce schodowej pomieszczenia na fryzjernię i toalety.

Największym pomieszczeniem drugiego piętra była sala gimnastyczna, do której przylegał pokój nauczyciela gimnastyki. Po tej samej stronie korytarza znajdowa-

Basen wioślarski w suterenie – jedna z nielicznych pozostałości dawnego Domu Studenckiego

ła się sala schroniska studenckiego oraz pomieszczenia sanitarne. Przeciwną stronę sieni zajmowało mieszkanie dozorczy domu, złożone z dwóch pokoiów, kuchni i komórki, następnie punkt naprawy odzieży i pięć sal noclegowych dla studentów.

W miejscu budowy Domu Studenckiego nośność gruntu występuje dopiero na głębokości 5-6 metrów. Z tej przyczyny do osadzenia budynku zastosowano dwa tysiące żelbetowych pali fundamentowych o długości 7 m i ciężarze 28 cetrarów każdy.

Wielofunkcyjny gmach Domu Studenckiego Wyższej Szkoły Technicznej, dzięki nowoczesnej, pełnej rozma-

Dawny Dom Studencki Wyższej Szkoły Technicznej, obecnie siedziba Akademickiego Związku Sportowego – widok od północnego wschodu

chu formie, zaliczany był do najpiękniejszych tego typu budynków w Niemczech. Przejrzystość i praktycznym rozplanowaniem wewnętrznego oraz układów komunikacyjnych między piętrami sprawiają, że budowla ta może służyć za znakomity przykład modernizmu o cechach funkcjonalistycznych. Niestety, gmach ten w pierwotnym kształcie nie istnieje.

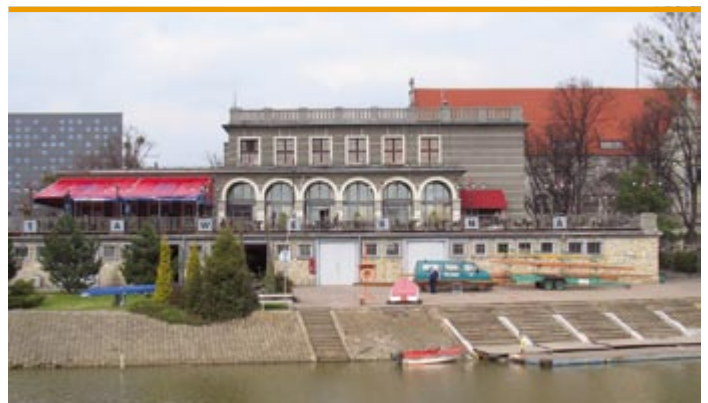
W wyniku działań wojennych w roku 1945 obiekt został poważnie zniszczony. Ocalały jedynie hangary na łódzie i basen wioślarski. Odbudowę przeprowadzono w 1955 r. według projektu Zbigniewa Politowskiego, w zmienionej postaci i bez poddasza. Obecnie budynek jest siedzibą Akademickiego Związku Sportowego. III

Wnętrze Domu Studenckiego – tzw. sala błękitna na parterze, ok. 1935 r.

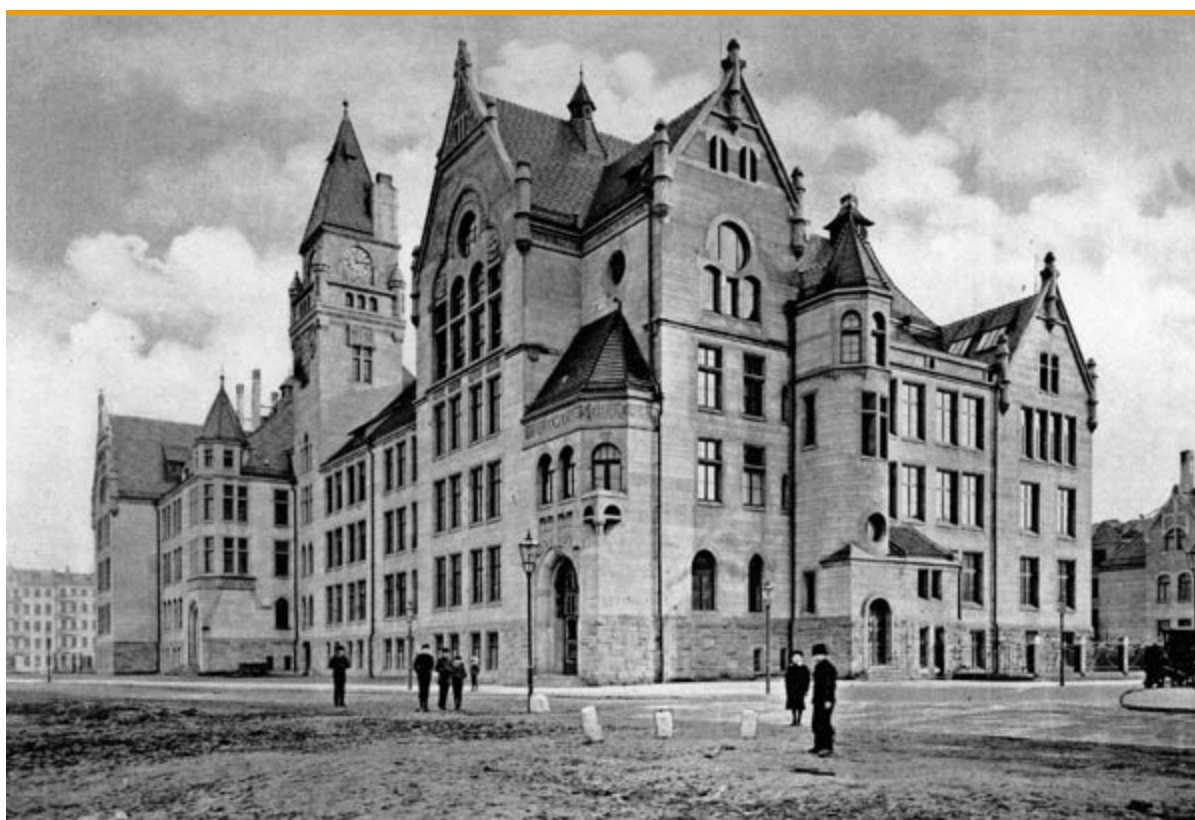
Widok Domu Studenckiego od południa (od strony Odry), ok. 1935 r.

Dawny Dom Studencki Wyższej Szkoły Technicznej, obecnie siedziba Akademickiego Związku Sportowego – elewacja południowa od strony Odry

Budynek dawnej Szkoły Rzemiosł Budowlanych

Zespół budynków Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn był jedną z najbardziej prestiżowych inwestycji miejskich we Wrocławiu na początku XX wieku. Wśród budynków zarówno wrocławskich, jak i niemieckich szkół wyróżniał się bogactwem form i symboliki dekoracji oraz niezwykle skalą zakomponowanych na sposób średniowieczny brył. Dziś mieści się tu siedziba Wydziału Architektury oraz Katedry Metrologii Elektrycznej i Fotonicznej Wydziału Elektroniki Politechniki Wrocławskiej.

Widok budynku szkoły i domu dyrektorów od strony północno-zachodniej, 1904 r. (APiW)

Agnieszka Gryglewska, I-12, W-1
Zdjęcia: Agnieszka Gryglewska, Archiwum Państwowe i Wojewódzkie we Wrocławiu, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Zbiorów Graficznych, Muzeum PWR

Malowniczo ukształtowana architektura zespołu budynków dawnej Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn przy ul. Bolesława Prusa jest zaliczana do najlepszych przykładów wrocławskiej secesji. Gmach szkoły, dom mieszkalny dyrektorów, budynek sanitariatów i laboratorium maszynowe, zostały zbudowane w latach 1901-1907¹. Wraz z kościołem św. Michała (proj. Alexis Langer, 1862-1871) oraz zespołem szkół ludowych im. Johanna Heinricha Pestalozziego (proj. Hermann Froböse, Heinrich Bleß pod kierunkiem Richarda Plüddemanna, 1898-1902) stały się one częścią romantycznej kompozycji utworzonej wraz z ukończonym w 1907 r. Parkiem Tołpy (dawny *Waschteichpark*).

Projekt i realizacja zespołu budynków szkoły były dziełem miejskiej administracji budowlanej, którą kierował architekt miasta Richard Plüddemann. Wykonanie projektu i prowadzenie inwestycji zostały powierzone architektowi magistrackiemu Karlowi Klimmowi. Pra-

cami budowlanymi kierował architekt i mistrz murarski Gustav Haase. Szkołę oddano do użytku 12 kwietnia 1904 r., z wyjątkiem laboratorium maszynowego, ukończonego w roku 1907.

Podwójna funkcja

W gmachu przy ul. Prusa znalazły się dwie szkoły zawodowe – Szkoła Rzemiosł Budowlanych z oddziałami budownictwa lądowego i inżynierii miejskiej (od 1922 r. z oddziałem dla techników miernictwa) oraz Wyższa Szkoła Budowy Maszyn. Obie wywodziły się z utworzonej w 1875 r. Szkoły Przemysłowej. Pierwsza z nich kształciła przyszłych mistrzów i techników w prywatnej i publicznej służbie budowlanej, absolwenci drugiej ze szkół byli technikami maszynowymi i elektrotechnikami.

Skrzydło zachodnie głównego budynku należało do Szkoły Rzemiosł Budowlanych, wschodnie – do Szko-

ły Budowy Maszyn. Wzdłuż każdego z nich prowadził prosty korytarz, obustronnie obudowany salami lekcyjnymi, ekspozycyjnymi i pokojami dla nauczycieli. Sale rysunkowe (22 sale w obu szkołach) były usytuowane w większości od strony północnej. Oprócz nich urządzono sale do nauk przyrodniczych, połączone z gabinetami do przygotowania zajęć z fizyki i chemii, biblioteki, modelarnie i laboratoria. Korytarz w skrzydle zajmowanym przez szkołę budowlaną poszerzał się na każdej kondygnacji, tworząc w sąsiedztwie holu dobrze oświetloną przestrzeń ekspozycyjną. Wspólnie użytkowana była w budynku tylko aula i niektóre pomieszczenia techniczne i gospodarcze. Uczniom Szkoły Budowy Maszyn służył również budynek laboratorium maszynowego, usytuowany w tylnej części posesji od strony ul. Chemicznej. Odbywały się w nim zajęcia warsztatowe z wykorzystaniem takich urządzeń, jak: obrabiarki, tokarki i frezarki z napędem parowym. Budynek składał się z kilku nieregularnie zgrupowanych brył, zróżnicowanych pod względem wielkości, kształtu i funkcji, takich jak: pompownia z wieżą wodną, hala maszyn, kotłownia parowa oraz hala obrabiarek. W budynkach zespołu szkół znajdowały się również mieszkania służbowe. Dwukondygnacyjny dom mieszkalny dla dyrektorów, zbudowany w południowo-zachodniej części posesji przy ulicy Rozbrat, był zaprojektowany „nie na wzór pałacu, ale mieszczkańsko przytulnie”². Do dyspozycji mieszkańców oddano identyczne, wygodne mieszkania oraz ogrody i ogrodowe werandy. Na poddaszu laboratorium maszynowego urządzone mieszkanie mechanika, a w piwnicach głównego gmachu szkoły – mieszkania dla pałacza i obu woźnych.

Surowe piękno

Potężna wieża zegarowa wraz z wejściem prowadzącym do obu szkół spinała przesunięte względem siebie skrzydła gmachu, a jednocześnie podkreślała jego wewnętrzny podział na dwie instytucje. Rozrzeźbiona bryła budynku szkoły zachwycała współczesnych. W 1904 r. komentowano we wrocławskiej prasie jej niezwykle formę, „(...) która oko widza wyjątkowo czaruje i zniewała surowym pięknem i wielką szlachetnością”³. Była ona konsekwencją zarówno rygorystycznych norm dotyczących oświetlenia izb lekcyjnych od strony północnej, jak i usytuowania budynku na łuku ulicy.

Zrezygnowano niemal zupełnie z dekoracji na elewacjach. Ozdobiono nimi tylko portale, fryzy pod okapem, szczyty i wieżę. Reliefy na elewacji frontowej mówiły o specjalności i usytuowaniu szkół w budynku. Szczyt sąsiadujący z wejściem do Szkoły Budowy Maszyn zakończono regulatorem obrotów Jamesa Watta, wpisanym w koło zębate. Wykonane poniżej reliefy przedstawiały symbole rzemiosł związanych z budową maszyn – ślusarstwa (młotek, obcęgi, klucz) i kowalstwa (młot, kowadło, kleszcze) oraz narzędzia miernicze niezbędne dla tych zawodów (macki, trójkąt, przymiar), umieszczone wśród liści bluszczu i kasztanowca. Szczyt nad wejściem do szkoły budowlanej zwieńczono splecionymi ze sobą symbolami szkoły: cyrklem, kątomierzem i przykladnicą. Poniżej, nad oknem auli, powstały symbole zawodów murarza (młotek murarski, kielnia, poziomnica) i cieśli (piła, siekiera, kątownik i pion). Te narzędzia i inne związane z budownictwem, umieszczone wśród sosnowych gałązek: kielnie, młoty, pobijaki, dłuta, zębaki, szpicaki można odnaleźć we fryzie pod gzymsem w zachodniej części budynku. Wykuty nad portalem (obecnie zamurowane wejście) napis *Ohm' Fleiss kein Preis* oraz wyrzeźbiony na zworniku „pracowity” dzieciół miały motywować uczniów do pilnej nauki. Na górującej nad budynkiem wieży zegarowej powstała od strony północnej dekoracja w postaci pięciopolewego herbu Wrocławia oraz godła państwowego – pruskiego orła z królewski-

Budynek główny Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Fragment północno-zachodniego narożnika z wejściem do Szkoły Rzemiosł Budowlanych, ok. 1904 r. Fot. Ed van Delden, Heinrich Götz

mi insygniami. Elewacja od strony południowej została utrzymana w skromniejszej formie. Dekoracja rzeźbiarska pojawiła się na niej w postaci kilku polnych kwiatów na wykuszu i skromnego motywu nad oknem klatki schodowej w kształcie splecionej wstęgi, inspirowanej ornamentami Henry'ego van de Veldego. Szczyty budynku miały w narożach dekoracyjne kamienne pinakle, o różnych formach, np. z zakończeniami w formie szyszki-pąka wyrastającej z rozwijających się liści kasztanowca. Podobne, choć skromniejsze dekoracje powstały na elewacjach domu dyrektorów. Na szczytach można dostrzec takie motywy, jak kwiaty ogrodowe (np. róże i pełgarnie) oraz gałązki drzew sosny i kasztanowca.

Pomoc dydaktyczna

Budynki szkoły były zbudowane z cegły i kamienia. Elewacje pokryto „czeskim” tynkiem wapiennym o prążkowanej fakturze przypominającej kamienne ciosy, cokoły budynku oblicowano kamieniem i cegłą. Wysokie da-

Dom mieszkalny dyrektorów Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Widok od strony ulicy Rozbrat, ok. 1904 r. Fot. Ed van Delden, Heinrich Götz

Budynek główny Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Wnętrze holu z główną klatką schodową na II piętrze, ok. 1904 r. Fot. Ed van Delden, Heinrich Götz

chy były kryte glazurowanymi dachówkami w kolorze rudobrazowym, szklanymi dachówkami i szkłem, a na niewielkiej powierzchni dwóch dachów pulpitowych – również papą, cementem drzewnym i miedzią. Wśród jednorodnie opracowanej architektury zespołu wyróżniał się niewielki budynek sanitariatów, którego elewacja była licowana czerwoną cegłą, a ściany szczytowe i werandę wykonano z drewnianej konstrukcji szkieletowej.

Tak różnorodne użycie materiałów budowlanych było realizacją narzuconej przez Richarda Plüddemanna idei budowy szkoły jako wielkiej pomocy dydaktycznej dla przyszłych mistrzów i techników budowlanych. Również jakość wykonanych prac można uznać za wzorcową. Aby nie wywołać wrażenia luksusu, administracja budowlana starała się wykonać wszystko w sposób jak najbardziej celowy, „dopasowując formę do konstrukcji, istoty materiału i funkcji”⁴. Karl Klimm dokonał wyboru różnorodnych metod konstrukcyjnych i materiałów, najczęściej stosowanych, ale również najnowszych,

Budynek główny Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Wnętrze korytarza na II piętrze z ekspozycją modeli, ok. 1904 r. Fot. Ed van Delden, Heinrich Götz

uwzględniających „gwałtowny rozwój”⁵ w dziedzinie techniki budowlanej na początku XX wieku. Zasada ta dotyczyła: konstrukcji i wykończenia ścian, pokryć dachów, sklepień, stropów, filarów i kolumn, schodów oraz materiałów wykończeniowych. Na życzenie kierownictwa szkoły budowlanej wykonano jako przykłady dla uczniów różne formy sklepień nad korytarzami i pomieszczeniami na zbiory: odcinkowe („pruską kapę”), krzyżowe, gwiaździste, żaglaste („czeską kapę”), klasztorne, kolebkowe z lunetami i bez oraz żaglowe. Sklepienia zostały zbudowane z cegieł oraz z żelbetu. Ponad dużymi salami o głębokości 7 m wylano stropy dźwigarowo-żelbetowe typu *Koenen*. Stropy nad piwnicami i na poddaszu powstały jako płaskie, ceglane stropy Kleina. Nawet deskowanie wieszarowej konstrukcji dachu nad aulą, wykonane z użyciem przewiązek z drewna, w wielu wzorach i formach stosowanych w konstrukcjach szkieletowych, było pomocą dydaktyczną. Podpory dźwigające sklepienia i stropy to: granitowe filary wiązkowe, kolumny z czerwonego i białego piaskowca oraz z żeliwa o różnorodnych formach. Zastosowano kilka typów konstrukcji schodów: prefabrykowane z granitu z policzkami z piaskowca lub ze stopniami mocowanymi wspornikowo w murze, z betonu ubijanego z żelaznym zbrojeniem i okładziną z ksyolitu, a także z kutego żelaza z dębowymi stopnicami. Posadzki w przedsionkach i wewnętrznych korytarzach powstały z terazzo, natomiast podłogi izb lekcyjnych z „amerykańskiego drewna”, czyli tzw. żółtej sosny. Modelarnia dla cieśli miała podłogę drewnianą, aby nie uszkodzić spadających stalowych narzędzi, a modelarnia kamieniarska – masywną podłogę odporną na wilgoć. Inne zastosowane typy posadzek to: płytki ceramiczne, płyty cementowo-asfaltowe, gładź cementowa, linoleum, posadzki magnezytowe. Rolę ekspozycji dla uczniów odgrywała też kamienna okładzina z różnymi typami boniowania na cokole zachodniej ściany wieży wodnej przy budynku laboratorium. „Pomocą naukową” były także: panele okładziny ścienne, szklenia, poręcze, kraty, ogrodzenia, chodniki, podwórze i ogród, a nawet systemy instalacji.

Ogrzewanie i wentylacja budynku szkoły odbywały się w systemie centralnego ogrzewania parowego niskoprężnego. Powietrze atmosferyczne było wprowadzone do budynku kanałami położonymi pod posadzką piwnic do komór grzewczych w piwnicy, w których było ogrzewane, i pionowymi kanałami wprowadzane do poszczególnych klas. Prąd do budynku szkoły był pobierany z głównej elektrowni miejskiej przy ul. Łowieckiej, oddanej do użytku w 1901 r. W klasach przewidziano elektryczne światło łukowe. We wszystkich mniejszych salach, w których odbywały się zajęcia, i innych pomieszczeniach – światło żarowe w postaci wieloramiennych żyrandoli, lamp wiszących lub kinkietów. Elektryczny dźwиг towarowy, zainstalowany przy wieży zegarowej, służył do przewożenia ciężkich modeli. W holu na każdym piętrze Szkoły Rzemiosł Budowlanych wykonano misy z szarego terazzo do mycia rysownic. Przy dużej różnorodności użytych materiałów, ich kolorów i faktur oraz metod konstrukcyjnych, udało się architektom zachować jednorodność dzieła, nie przekształcając go we wzornik.

Wśród wykonawców znalazły się znane wrocławskie firmy. Prace murarskie były prowadzone do 1904 r. przez firmę Hermanna Flecka, architekta i mistrza murarskiego. Konstrukcje żelbetowe wykonała firma Gebrüder Huber. Autorami dekoracji rzeźbiarskich byli Wilhelm Künzel, Carl Hiller, Paul Franke, a malarskich malarze-dekoratorzy Edmund Görtz i Hans Rumsch. Inni wykonawcy to m.in.: mistrz ciesielski Hugo Baum; firmy stolarskie: Gebrüder Bauer i J.[ulius] Glier; wykonawcy prac ślusarskich i kowalskich – firmy: Fenk & Halfpaap, Gustav Trelenberg i A.G. Meinecke. Ponadto dekoracje rzeźbiarskie domu dyrektorów wykonała firma Zeidler

Kapitele kolumn w holach na parterze, I i II piętrze (fot. współczesna)

& Wimmel z Bolesławca. Posadzki i okładziny ściennie z terazzo są dziełem dreźnieńskiej firmy Giacoma de Michiel. Witraże auli powstały natomiast w pracowni profesora Alexandra Linnemanna, architekta i malarza na szkłe z Frankfurtu nad Menem.

Artystyczne wychowanie

Architektura gmachu szkoły zawodowej o starannie opracowanym wystroju elewacji i wnętrza, powściągliwej, secesyjnej dekoracji rzeźbiarskiej i malarskiej stała się też przykładem wprowadzenia w życie idei propagowanych przez twórców ruchu ochrony kultury rodzimej i zwolenników artystycznego wychowania młodzieży na przełomie XIX i XX wieku w Niemczech. Dążyli oni do tego, aby obcowanie ze sztuką było udziałem jak najszerszych warstw społeczeństwa, tak by rozwijana w ten sposób artystyczna wrażliwość uczniów pozwoliła przyszłemu rzemieślnikowi wykonywać swój zawód „ze smakiem i zrozumieniem”⁶. Wnętrza szkoły nie zostały urządzone w specyficzny dla historyzmu sposób, demonstrowający przegląd różnych stylów i charakterystycznych dla nich motywów. Intencją twórców gmachu było uniknięcie „w miarę możliwości jakiegokolwiek archaicznego naśladownictwa jakiegokolwiek przeszłej epoki”⁷. Dekoracja rzeźbiarska i malarska odnosiła się zarówno na elewacjach, jak i we wnętrzach do tematyki związanej z państwem, miastem, rzemiosłem oraz przedmiotami wykładowymi. Miała również wydzwięk moralizatorsko-dydaktyczny, zawierała prostą symbolikę związaną z funkcją oświatową budynku.

Dekoracje rzeźbiarskie wewnątrz Szkoły Rzemiosł Budowlanych były związane z symboliką rzemiosł budowlanych. Na kamiennych wspornikach sklepień korytarzy wyrzeźbiono narzędzia: kamieniarza (zębak, pobijak, kątownik), murarza (młotek murarski, kielnia, pędzel), stolarza (strug i narzędzie do trasowania), cieśli (siekierra, dłuto, kątownik), blacharza (tarnik, młotek i obcegi) i dekarza (skrzyżowane szpicaki – młotki dekarzkie do łupka) wśród liści i owoców dębu, kasztanowca, buku, sosny. Charakterystyczne dla *Jugendstilu* pragnienie nowości, bunt przeciwko kultowi antyku oraz miłość ojczystej przyrody wyrażały się, podobnie jak w średniowieczu, w poszukiwaniu motywów ornamentalnych w przyrodzie ojczystej. Głowice kamiennych filarów i kolumn o romańsko-secesyjnych kształtach miały różnorodne dekoracje, wśród których można rozpoznać nieznacznie stylizowaną rodzimą florę i faunę. Wśród motywów znajdziemy: ostrożeń i sowy uszate, liście kasztanowca, kwiaty przypominające jaskry polne; kruki i dzikie róże, dziewięciśl beżłodygowy, igły i szyszki sosny, kwiaty dzikiej róży. Takie motywy występowały na początku XX wieku również w innych niemieckich szkołach, a ich symbolika, uosabiająca szlachetne cele, zalety i przywary uczniów, miała znaczenie wychowawcze. Tu można rozpoznać symbole: mądrości, nauki, wiedzy (kruk, sowa), siły, zdrowia, wytrzymałości, cnoty (dąb, sosna), „kwiatów i cierni” szkolnego życia (kwiaty dzikiej róży, ostrożeń, dziewięciśl). Do dziś zachowały się na korytarzach przykryte tynkiem reliefy z hasłami w zwo-

jach secesyjnych wstęg, zapewne podobnie jak symbolika dekoracji, motywującymi do nauki.

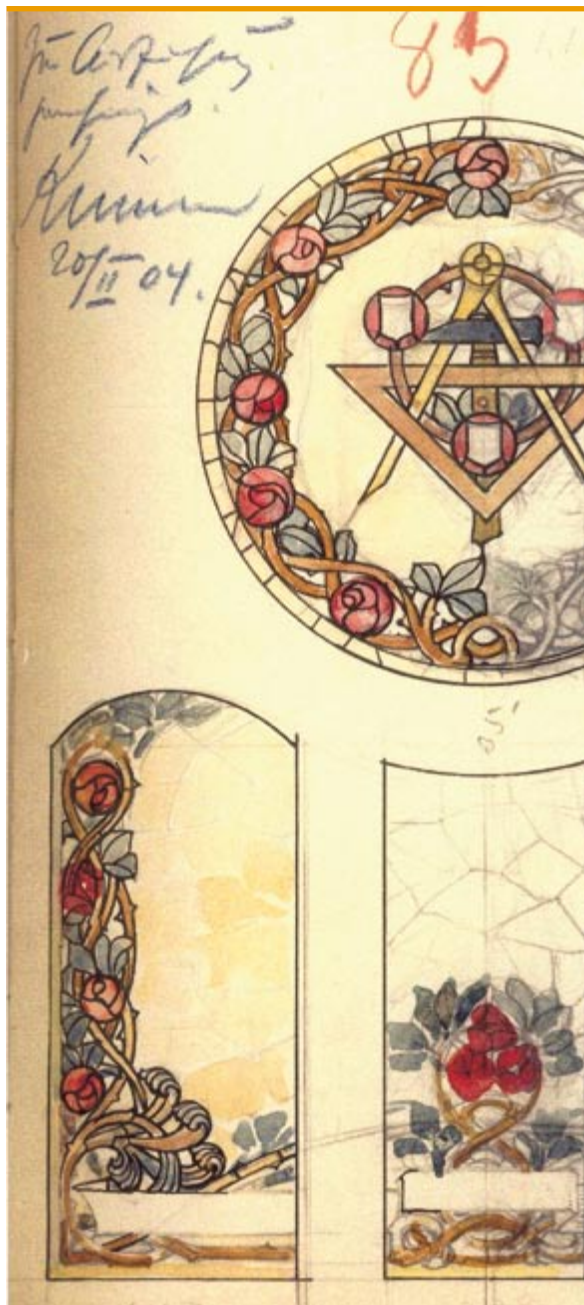
Ściany i sklepienia korytarzy, holi i klatek schodowych były malowane w jasnych tonach, harmonizujących z kolorami użytego we wnętrzach piaskowca i granitu oraz barwionego terazzo (odcienie złamanego bieli, kości słoniowej, beży, oliwkowo-zielone i białoróżowe). Akcentem kolorystycznym na tle jasnych ścian były wielobarwne pasy fryzu nad ciemniejszymi lamperiami, malowane od szablony, przedstawiające uproszczone motywy roślinne.

Wytworna secesja auli

Najbogatszy wystrój otrzymała aula, znajdująca się na ostatnim piętrze pod wyeksponowaną wieszarówą konstrukcją dachu. Oprócz auli Gimnazjum św. Elżbiety z 1903 r. była jednym z niewielu komplementarnych dzieł secesyjnej architektury we Wrocławiu. Przez współczesnych była określana jako „wytworna – przy prostocie form i wyposażenia”⁸. Do dziś zachowały się drewniane elementy wystroju: deskowanie stropu, okładziny ścian, stolarka drzwiowa. Na wysokich wspornikach podtrzymujących konstrukcję stropu można dostrzec symbole zawodów budowlanych m.in.: murarza, stolarza, dekarza, cieśli. Na kamiennych konsolach u ich podstawy wyrzeźbiono kruki. Płyciny drewnianych okładzin ścian wypełniono secesyjnym ornamentem w postaci splecionej i przenikającej się wici roślinnej (liście lub trawy). Ten sam motyw powtórzył malarz Hans Rumsch w polichromowanym fryzie u podstawy stropu. Ściany ponad drewnianą okładziną były malowane na jasny, wrzoso- wy kolor⁹.

Buildynek główny Szkoły Rzemiosł Budowlanych i Wyższej Szkoły Budowy Maszyn. Wnętrze auli, ok. 1904 r. Dekoracje malarskie Hansa Rumscha. Fot. Ed van Delden, Heinrich Götz

Projekt witraża mniejszego okna auli, 1904, Otto Linnemann (?), Frankfurt am Main, zatwierdzony: Karl Klimm, 20.02.1904 (APIW)

Ruiny hali maszyn dawnego laboratorium maszynowego, ok. 1945 r. Fot. A. Jellonek

Wielobarwne witraże okien auli, fundowane przez wrocławskie cechy: murarski, kamieniarski i ciesielski, mistrza murarskiego Oscara Stürtzmanna, magistrat oraz dawnych uczniów Szkoły Rzemiosł Budowlanych ozdobiono symbolami obu szkół i cechów budowlanych w otoczeniu roślinnej plecionki i wieńców kwitnących czerwonych róż. Wystrój wnętrza uzupełniały portrety: cesarza Wilhelma II i Heinricha Fiedlera – dawnego dyrektora szkoły. W holu przed wejściem do auli zachował się relief – odlew klasycystycznej dekoracji, ze stylizowanymi na antyczne postaciami¹⁰ symbolizujący sztukę budowlaną.

Powojenne losy

W czasie działań wojennych w 1945 r. w zespole budynków dawnej szkoły przy ul. Prusa najbardziej ucierpiał budynek laboratorium maszynowego. Została zniszczona hala maszyn i kotłownia wraz z kominem, a pompownia i wieża wodna – uszkodzone. Po wojnie budynki były użytkowane przez Instytut Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1949 r. w budynku głównym, po wykonaniu niezbędnych napraw, rozpoczął pracę Wydział Elektryczny połączonych uczelni Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej, od 1951 r. Wydział Łączności, w 1968 r. przemianowany na Wydział Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. W latach 60. odbyła się gruntowna przebudowa ruiny dawnego laboratorium maszynowego na warsztaty mechaniki precyzyjnej. W tym czasie zburzono też budynek sanitariatów. Na jego miejscu stanął w 1974 r. pawilon namysłowski (E4). Podobny pawilon powstał dwa lata wcześniej we wschodniej części działki (E2). W latach 1968-1970 został tu przeniesiony z Gmachu Głównego (A1) Wydział Architektury. Obecnie budynek główny zespołu (E1) jest siedzibą Wydziału Architektury oraz Katedry Metrologii Elektrycznej i Fotonicznej Wydziału Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. Dawny dom dyrektorów, do 2006 r. użytkowany przez Instytut Botaniki Akademii Rolniczej, od nazwiska słynnego prof. Stanisława Tołpy zwany potocznie „tołpówką”, dziś jest własnością Politechniki Wrocławskiej i mieści Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki tej uczelni. |||

¹ Inne publikacje autorki na ten temat: *Baugewerk- und höhere Maschinenbauschule*, [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecia Politechniki Wrocławskiej 1945-1995*, red. Ryszard Czoch, Wrocław 1995, s. 76-78; *Symbolika dekoracji budynków wrocławskich szkół około 1900 roku*, [w:] *Wrocławskie Szkoły. Historia i architektura*, red. Maria Zwierz, Wrocław 2004, s. 205-213; *Gmach dawnej Szkoły Rzemiosł Budowlanych – siedziba Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Idea projektu*, [w:] *Schola Architecturae. Budynki szkół architektury*, red. Olgierd Czerner, Agnieszka Gryglewska, Wrocław 2005, s. 75-92.

² Richard Plüddemann, *Baugewerkschulbauten*, „Deutsche Bauzeitung”, Jg. 40/1906, s. 367.

³ *Breslauer Streifzug*. (*Die neue Baugewerk- und Maschinenbauschule*), „Breslauer Zeitung”, Jg. 96/1904, nr 250 (10.04.1904).

⁴ Richard Plüddemann, *op. cit.*, s. 367.

⁵ [Otto] Höffer, *Die Einweihungsfeier der neuen Baugewerkschule sowie Bericht über das vergangene Schuljahr 1904*, [w:] *Programm, Nachrichten und Lehrplan der Königlich Preussischen Baugewerkschule mit Tiefbauabteilung zu Breslau*. Breslau 1905, s. 3-5.

⁶ [...] Schiller, *Kunsterziehung und künstlerischer Wandschmuck für die Schulen*, „Breslauer Gemeinde-Blatt”, Jg. 2/1903, nr 24, s. 359-364.

⁷ Richard Plüddemann, *op. cit.*, s. 367.

⁸ [Otto] Höffer, *Die Einweihungsfeier...*, s. 3-5.

⁹ Kolorystyka wnętrza holi, korytarzy i auli została określona przez Agnieszkę Witkowską podczas badań pierwotnych powłok malarskich w kwietniu i maju 2009 r.

¹⁰ Fryz zdjęty ze ściany kamienicy przy ulicy Ruskiej 62 przed jej zburzeniem. Richard Plüddemann, *op. cit.*, s. 367.

Nowy gmach

Instytutu Chemicznego

W dziejach budowy gmachu Instytutu Chemicznego, znajdującego się przy ul. Łukasiewicza 2, nieoficjalnie zwanego Nową Chemią, można wyróżnić dwa okresy. Pierwszy z nich trwał od czasu sporządzenia wstępnych projektów architektonicznych w 1935 r. do przerwania rozpoczętej budowy w 1939 r. Okres drugi nastąpił po II wojnie światowej z udziałem polskich budowniczych i obejmował lata 1948-1951.

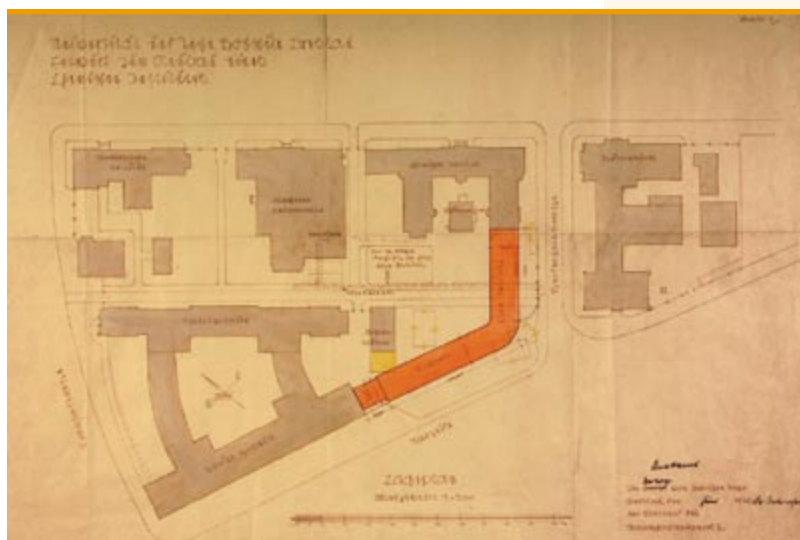
Nowy gmach Instytutu Chemicznego Politechniki Wrocławskiej

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Mirosław
Łanowiecki,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWr,
Zakład Narodowy
im. Ossolińskich,
Dział
Dokumentów
Życia Społecznego

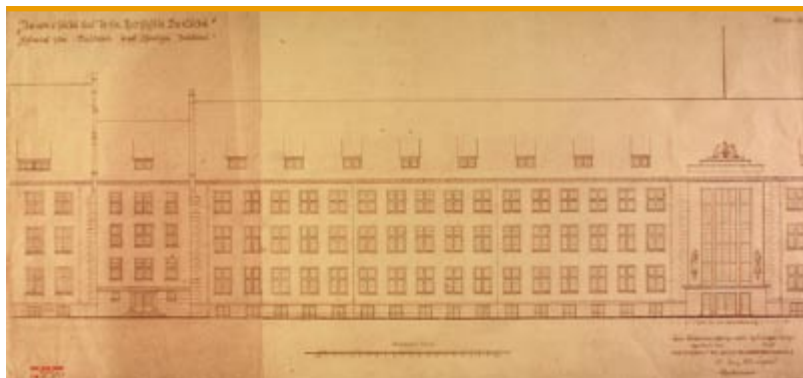
Najważniejszą inicjatywą budowlaną Technische Hochschule planowaną po 1928 r. była rozbudowa Instytutu Chemicznego. Rozwój badań chemicznych wymagał poszerzenia bazy naukowo-dydaktycznej odpowiednich placówek zarówno na Uniwersytecie, jak i w Wyższej Szkole Technicznej. Już w 1930 r. pojawiły się sugestie dotyczące miejsca dla nowego instytutu w pobliżu uczelni – przy Wybrzeżu Wyspiańskiego¹. Jednak początkowe projekty z 1933 r., autorstwa Gottfrieda Müllera, zakładały dobudowę czwartego skrzydła do istniejącego gmachu Instytutu.

Pierwsze szkice tego samego autora ukazujące wizję nowego gmachu w postaci zbliżonej do zrealizowanej, pojawiły się dwa lata później.

Koncepcja gmachu rozpatrywana w latach 1935-1937, zakładała wzniesienie, oprócz budynku zasadniczego, również wydatnego ryzalitu sięgającego w głąb dziedzińca uczelni i przeznaczonego głównie na dużą salę wykładową. Z kontrowersyjnego ryzalitu w formie odnogi, rozbijającego przestrzeń dziedzińca, zrezygnowano w czerwcu 1938 r. na rzecz segmentu łączącego projektowany budynek z Gmachem Głównym.

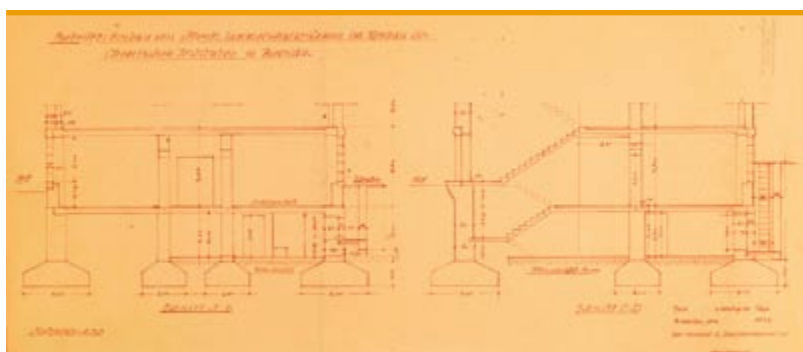

Plan sytuacyjny nowego gmachu Instytutu Chemicznego; projekt: Gottfried Müller, czerwiec 1938 r.

Elewacja południowa; projekt: Gottfried Müller, 1938 r.

Budowa nowego, okazałego gmachu, oznaczonego na planie (s. 39) pomarańczowym kolorem, wymuszała wcześniejszą likwidację zabudowań stojących na jej terenie. Zburzono m.in. willę Josefsburg – wieloletnią siedzibę związanego z uczelnią Biura Prac Budowlanych. Zredukowano też istniejący od 1913 r. budynek szopy na węgiel.

Przekroje pionowe zachodniej części piwnic i sutereny, 1939 r.

W 1938 r. powstało kilka projektów elewacji różniących się szczegółami. Całościowa koncepcja czterokondygnacyjnego budynku z poddaszem łączy funkcjonalistyczną tendencję do prostoty form z próbą adaptacji do architektonicznego otoczenia. Zewnętrzny wygląd budowli dostosowano do nowszej części Gmachu Głównego wzniesionej w poprzedniej dekadzie, tworząc jej kontynuację wzdłuż Wybrzeża Wyspiańskiego. Również boniowanie cokołu nawiązuje do starszych zabudowań uczelni.

W strefie wejścia głównego projekt przewidywał figuralną dekorację rzeźbiarską.

Znakiem czasu było przeznaczenie fragmentu piwnic zachodniej części budynku na publiczne schrony przeciwlotnicze. Dwa anonimowe szkice (prawdopodobnie

Fragment rzutu sutereny/przyziemia; projekt: Gottfried Müller, 1938 r./Tadeusz Broniewski, 1949 r.

również Gottfrieda Müllera) ukazują przekrój odcinka piwnic i sutereny w tej części. Schrony o łącznej kubaturze 477,56 m³ były przewidziane dla 160 osób.

Budynek tzw. Nowej Chemii, podobnie jak Gmach Główny, powstał na terenie o zróżnicowanej wysokości. Ta sama kondygnacja, która od strony ulicy jest suteroną, od strony dziedzińca jest przyziemiem (kondygnacją cokołową).

Rzut ukazuje budynek typu korytarzowego, trzytraktowy, o dwóch skrzydłach usytuowanych na liniach zachód – wschód i południowy zachód – północny wschód. Wzajemne ustawienie skrzydeł tworzy kąt 120°. Na ich granicy znajduje się zaokrąglony narożnik z głównym wejściem. Projektowana budowla od zachodu przylega do Gmachu Głównego, od północnego wschodu do starożytnego budynku Instytutu Chemicznego. Ukazana przekładowo kondygnacja cokołowa została podzielona na ponad 40 pomieszczeń użytkowych. Największe z nich, o powierzchni 127,52 m, ulokowano w zachodniej części gmachu i przeznaczono na maszyny służące prawdopodobnie do kruszenia materiałów. W narożniku budynku, łączącym jego skrzydła, umieszczono główną klatkę schodową. Osobne dwubiegowe schody miały znaleźć się w łączniku przylegającym do Gmachu Głównego. W zachodniej części gmachu zaprojektowano dodatkowe schody z wyjściem na dziedziniec.

Gazeta „Schlesische Tageszeitung” w numerze z 26 sierpnia 1939 r. zamieściła informację o stanie robót przy budowie gmachu. Z notatki wynika, że od strony Wybrzeża Wyspiańskiego wzniesiono fragment najniższej kondygnacji z obramowaniem z piaskowca, a u zbiegu tej ulicy z ul. Łukasiewicza widać już wysoki parter. Autor wspomina też o konieczności zburzenia wschodniego ryzalitu Gmachu Głównego z klatką schodową, ponieważ uniemożliwia on zbudowanie segmentu łączącego oba gmachy.

W 1938 r. zakładano, że budowa gmachu potrwa 2-3 lata. Przedsięwzięcie jednak wkrótce przerwano wskutek braku funduszy, spowodowanych rozpoczętymi przez III Rzeszę działaniami wojennymi. Prace budowlane doprowadzono tylko do wysokości parteru.

Pracownia studencka na I piętrze

Fragmentarycznie wzniesiona budowla została zrujnowana podczas oblężenia Wrocławia w 1945 r. Jej stan bezpośrednio po zakończeniu wojny obrazuje unikatowa fotografia narożnika ul. Łukasiewicza i Wybrzeża Wyspiańskiego wykonana przez prof. Andrzeja Jellonka². Na pierwszym planie widoczna niemiecka tablica informacyjna.

Historia gmachu „Nowej Chemii” jest niepowtarzalna. Wyjątkowość budynku polega na tym, że jako jedyny z całego zespołu uczelni powstał według planów zarówno niemieckich, sprzed II wojny światowej, jak i polskich, sporządzonych po wojnie.

Reprodukowany rzut sutereny/przyziemia jest unikatowym przykładem ciągłości historii budynków wrocławskiej uczelni technicznej. Na planie autorstwa Gottfrieda Müllera znajdują się uzupełnienia i adnotacje w języku polskim dokonane przez twórcę powojennej budowy – prof. Tadeusza Broniewskiego.

Decyzja o kontynuacji prac budowlanych zapadła jesienią 1948 r. Seniorem budowy został prof. Henryk

Klatka schodowa z reprezentacyjnym oknem

Kuczyński, dyrektor oddziału Chemii Technicznej Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu. Z uwagi na bardzo mocną konstrukcję fundamentów oraz ścian piwnic i przyziemia, jak również wielkie koszty ewentualnej przebudowy, zachowano ocalałe fragmenty budowli według niemieckich projektów. Podczas odgruzowywania przyległego terenu i piwnic odkryto pozostałe z okresu wojny laboratorium materiałów wybuchowych z arsenałem amunicji.

Trudności i potrzeby, głównie finansowe, związane z realizacją wielkiego przedsięwzięcia budowlanego przedstawia memoriał w sprawie budowy nowego Gmachu Chemicznego Politechniki Wrocławskiej, sporządzony przed 30 marca 1949 r. Dokument podpisali: prof. Henryk Kuczyński i prorektor, prof. Kazimierz Zipser. W budowie wykorzystano wiele elementów kamiennych odzyskanych z gruzów. Zrezygnowano z wystroju rzeźbiarskiego fasady.

Historyczna ścisłość wymaga oficjalnego uznania autorstwa obu wymienionych architektów: Gottfrieda Müllera i Tadeusza Broniewskiego.

Adnotacje umieszczone na rzutach z 1948 r. prawdopodobnie sugerują podział gmachu pomiędzy katedry: Chemii Ogólnej, Chemii Organicznej i Chemicznej Technologii Przemysłów Organicznych. Spośród pomieszczeń budynku największą przestrzeń otrzymały laboratoria i pracownie. Znalazły się tu ponadto m.in. gabinety pracowników naukowych i warsztaty. Część poddasza przeznaczono dla Katedry Fototechniki.

Budowa trwała niecałe trzy lata. Gmach został oddany do użytku wiosną 1951 r. – jako pierwszy trwały budynek wzniesiony po wojnie dla wrocławskiego szkolnictwa wyższego. W gmachu znalazło siedzibę siedem katedr Wydziału Chemicznego.

Budynek tworzy przedłużenie sylwetki Gmachu Głównego wzdłuż Wybrzeża Wyspiańskiego. Równocześnie, dzięki załamaniu bryły pod kątem rozwartym, zamyka i dopełnia blok zabudowy kampusu głównego od strony południowo-wschodniej.

Gmach ma piwnice, suterene (określaną też jako kondygnacja cokołowa lub niski parter), trzy kondygnacje nadziemne i poddasze.

Zachodnia klatka schodowa prowadzi do znajdującej się na II piętrze dużej sali wykładowej (235 miejsc). Sala ta jest związana z osobą wybitnego uczonego prof. dr.

Pozostałości rozpoczętej budowy; fot. Andrzej Jellonek, 1945 r. (własność: Krzysztof Jellonek)

Budowa nowego gmachu Instytutu Chemicznego; fot. Bronisław Kupiec, ok. 1950 r.

Edwina Płażka, który w latach 1952-1964 wykładał tu chemię organiczną.

Obecnie w gmachu mieści się Instytut Chemii Fizycznej i Teoretycznej oraz pięć zakładów Wydziału Chemicznego. III

Sala wykładowa na II piętrze

¹ *Die Zukunft der Chemie an den Breslauer Hochschulen*, [w:] „Schlesische Zeitung”, 8. Juli 1930.

² Muzeum Politechniki Wrocławskiej dziękuje p. dr. inż. Krzysztofowi Jellonkowi za przekazanie fotografii.

Budynek

Wydziału Mechanicznego

Znajduje się przy ul. Łukasiewicza 7/9. Parcela ta do 1945 r. była częściowo zajęta przez siedzibę Instytutu Chemicznej Technologii Włókien Syntetycznych. Obecna budowla powstała w latach 1949-1953 według projektu prof. Andrzeja Frydeckiego¹. Początkowo budynek był przewidywany dla Wydziału Mechanizacji Rolnictwa. Ostatecznie jednak umieszczono tu większość katedr Wydziału Mechanicznego Politechniki Wrocławskiej. W nowym gmachu znalazł się również dziekanat tego wydziału, kreslarnie, sale wykładowe i duża sala laboratoryjna.

Budynek Wydziału Mechanicznego – widok od południowego zachodu

Został wzniesiony na planie zbliżonym do trapezu. Od południa graniczył niegdyś z parterowym budynkiem Katedry Obróbki Metali. Obecnie przylega do gmachu Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania (B-4), wzniesionego

w latach 2002-2004. Od strony północnej sąsiaduje z kamienicą czynszową z początku XX wieku.

Gmach ma formę nieregularnego prostopadłościanu o zróżnicowanej wysokości, zależnej od ilości kondygnacji. Bryła i fasada są podzielone na trzy części:

1. południową – podłużną, sześciokondygnacyjną i sześciosiową. Urządzono w niej sale dydaktyczne, pomieszczenia pracowników naukowych i pokoje biurowe usytuowane po obu stronach korytarza. Na parterze znajduje się hala maszyn (dawniej tzw. hala nr 5). Skrajne partie korytarzy przechodziły w klatki schodowe. Od czasu wzniesienia nowego budynku B-4 południową klatkę schodową przebudowano i zaadaptowano jako wspólną dla obu gmachów;
2. środkową – najwyższą i zarazem najwęższą, o siedmiu kondygnacjach. Znajduje się w niej klatka schodowa i główne wejście przekryte od zewnątrz płaskim okapem;
3. północną – pierwotnie trzy-, obecnie czterokondygnacyjną. Część ta jest usytuowana nad przejazdem prowadzącym na dziedziniec i mieści m.in. dużą salę wykładową.

Fasada i elewacja wschodnia są pokryte tynkiem w kolorze jasnożółtym.

W budowie gmachu zastosowano konstrukcję szkieletową żelbetową, wylewaną. Obiekt jest w głównej części podpiwniczony. Ściany nośne są murowane, wykonane z cegły pełnej, a dach w częściach bocznych wielospadowy, w części środkowej płaski.

Budynek Wydziału Mechanicznego – plan sytuacyjny; Andrzej Frydecki, 22.10.1949 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWiR

Koncepcja Andrzeja Frydeckiego przewidywała kontynuację zabudowań w kierunku wschodnim, wzdłuż ul. Smoluchowskiego. Dominantę miała stanowić budowla przegradzająca ulicę, ale zamiar ten nie został zrealizowany.

Zewnętrzna forma budynku, widoczna głównie poprzez fasadę, nawiązuje do polskiej architektury modernistycznej lat 30. XX wieku. Charakterystyczny jest układ okien – wąski pas otworów w kondygnacji cokołowej, z równoczesnym łączeniem ich w pary na wyższych kondygnacjach.

W elewacji pionu klatki schodowej zastosowano minimalizm wertykalnych podziałów i rytmicznych układów prostokątnych okien.

Oszczędna dekoracja płaszczyzn między kondygnacjami w północnym odcinku fasady nawiązuje do form

Środkowa część fasady – pion klatki schodowej

plastycznych stosowanych w kubizmie lub abstrakcji geometrycznej. Motywy te są powtórzone w analogicznych płaszczyznach elewacji wschodniej.

Dwie bliźniacze podpory, ustawione równolegle wewnątrz przejazdu pod północnym fragmentem budynku, nawiązują do konstruktywistycznego nurtu w architekturze.

Elewacja wschodnia różni się od fasady brakiem fragmentu środkowego, włączonego do części południowej. Równoległe do tej części usytuowano dwukondygnacyjną halę maszyn (tzw. halę nr 4), widoczną jako osobne skrzydło.

W 1999 r. przeprowadzono remont i częściową przebudowę głównej klatki schodowej, holu i korytarzy. Zadaptowano też tylne skrzydło budynku (dawną halę nr 4) z wejściem od dziedzińca. Obecnie skrzydło zajmuje siedziba Europejskiego Centrum Hydrauliki i Pneumatyki. Powstała tu sala wykładowa, cztery sale seminaryjne i trzy nowoczesne laboratoria.

Na I piętrze największym po hali nr 4 pomieszczeniem budynku była wielka kreslarnia o powierzchni 175,06 m², ulokowana w północnej części gmachu. Na kondygnacji tej znalazły się także gabinety profesorów i asystentów.

Na III piętrze w północnej części gmachu znajdowała się niegdyś sala wykładowa z amfiteatralnym układem rzędów, o powierzchni 117,41 m², oraz kolejna kreslarnia o powierzchni 113,88 m².

Widok fasady od północnego zachodu

Charakterystycznym elementem architektonicznym wnętrza gmachu jest główna klatka schodowa. Jej stopnie są ustawione ukośnie do ścian i balustrad.

Proste korytarze poszczególnych kondygnacji prowadzą od głównej klatki schodowej w kierunku południowym. Obecnie w zakończeniu każdego korytarza znajduje się przejście do budynku B-4.

Wysokie na dwie kondygnacje wnętrze dawnej hali nr 5 charakteryzuje się rytmicznym podziałem ścian i stropu. Halę zajmuje obecnie Laboratorium L-4 Zakładu Inżynierii Maszyn Roboczych i Pojazdów Przemysłowych.

Wnętrze hali Laboratorium L-4 Zakładu Inżynierii Maszyn Roboczych i Pojazdów Przemysłowych

Gmach jest siedzibą Instytutu Konstrukcji i Eksploatacji Maszyn Wydziału Mechanicznego Politechniki Wrocławskiej.

Na przełomie 2003 i 2004 r. wykonano nadbudowę IV piętra w części nad wjazdem na dziedzińiec od strony ul. Łukasiewicza. III

¹ Andrzej Frydecki (1903-1989) – architekt, specjalista w zakresie gmachów teatralnych i widowiskowych. W latach 1928-1941 pracował na Politechnice Lwowskiej, od 1945 do 1948 r. w Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Katowicach. W latach 1948-1974 zatrudniony na Politechnice Wrocławskiej, od 1956 r. profesor. We Wrocławiu, oprócz wzniesienia omawianego budynku, kierował odbudową gmachu Teatru Polskiego w 1949 r. (według: *Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2000, s. 206).

Budynki

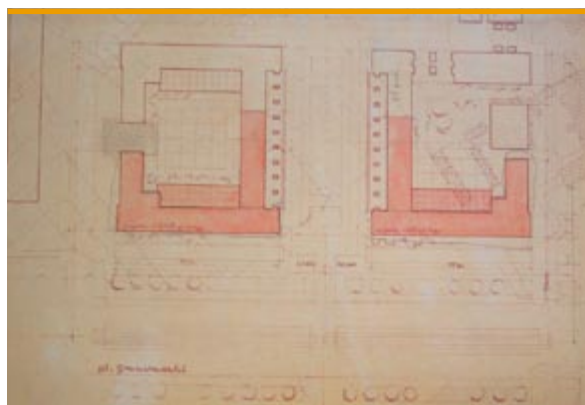
Wydziału Elektrycznego i dawnego Wydziału Inżynierii Sanitarnej

Pismo prezydenta Wrocławia Bronisława Kupczyńskiego z 22 kwietnia 1950 r. o przekazaniu Politechnice Wrocławskiej terenów pod rozbudowę stanowiło pozytywną odpowiedź na prośbę uczelni i dotyczyło obszaru pomiędzy pl. Grunwaldzkim, ul. Skłodowskiej-Curie i Wybrzeżem Wypiańskiego.

Budynki Wydziału Elektrycznego i dawnego Wydziału Inżynierii Sanitarnej

W pierwszej kolejności postanowiono wznieść dwa bliźniaczo podobne gmachy, zaprojektowane przez Tadeusza Brzozę¹ i Zbigniewa Kupca² dla Wydziałów Elektrycznego (bliżej ul. M. Skłodowskiej-Curie) i Lotniczego (bliżej mostu Grun-

Budynki Wydziału Elektrycznego i Wydziału Lotniczego – plan sytuacyjny (fragment); Tadeusz Brzoza, ok. 1950 r.

waldzkiego). Usytuowano je po południowej stronie pl. Grunwaldzkiego, niemal dokładnie na miejscu kościoła imienia Lutra, zniszczonego podczas działań wojennych w 1945 r.

Obiekty te miały stanowić pierwszy etap realizacji rozbudowy Politechniki Wrocławskiej na tym terenie. Plan sytuacyjny gmachów ukazuje kierunek wytyczenia głównej osi perspektywicznej rozbudowy uczelni. Początkiem tej osi jest przestrzeń pomiędzy budynkami. Ówczesne plany rozwoju materialnej bazy uczelni przewidywały wzniesienie również następnych obiektów. Adaptacja tego obszaru nastąpiła jednak dopiero w latach 60. XX wieku według innej koncepcji i w odmiennym stylu.

Jedna z niezrealizowanych wersji dekoracji rzeźbiarskiej fasad; projekt: Tadeusz Brzoza, Zbigniew Kupiec, 18.10.1953 r.

Dniem rozpoczęcia prac przy budowie gmachów było święto 22 lipca w 1950 r.

Budynki zostały zaprojektowane według jednego schematu podstawowego. Mają wiele wspólnych cech, tworząc dopełniającą się parę. Przy wstępnym charakteryzowaniu można traktować je jako jedną całość. Symetryczne ustawienie gmachów, podobieństwo ukształtowania trójskrzydłowych brył i opracowania fasad tworzy efekt zbliżony do lustrzanego odbicia. Budynki wzniesiono z cegły. Mają piwnice, suterene, pięć kondygnacji nadziemnych (łącznie z holem) i częściowo poddasze.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWr,
Zakład Narodowy
im. Ossolińskich,
Dział
Dokumentów
Życia Społecznego

Piętnastoosiowe, podzielone na trzy części fasady budynków są ustawione prostopadłe do osi pl. Grunwaldzkiego i zwrócone ku sobie. Wejścia główne są osłonięte sześciokowymi arkadami.

Na osi fasad, nad arkadami głównych wejść, przewidywano dekorację rzeźbiarską. Treść kompozycji, znanych jedynie ze szkiców, łączyła tematykę historyczną o akcentach patriotycznych z motywami technicznymi.

Elewacje pokryto okładziną z piaskowca, w partii cokołu rustykowaną, wyżej gładką. Przestronne korytarze i klatki schodowe przystosowano do przemieszczania się dużej ilości osób.

Budynki są unikatowym na terenie Wrocławia przykładem monumentalnej architektury realizmu socjalistycznego. Przewaga podziałów horyzontalnych wzmacnia efekt masywności i solidności konstrukcji. Ogólna forma budynków, bliska estetyce klasycznej, a zarazem pozbawiona eklektycznych odniesień jest w dużym stopniu ponadczasowa.

Od południowej strony gmachów, w głębi kampusu, od wielu lat planowana jest budowa siedziby biblioteki. Nowy budynek ma połączyć z zewnątrz omówione gmachy, przylegając do ich ścian szczytowych.

Budynek Wydziału Elektrycznego (D-1).

Adres: pl. Grunwaldzki 13

Rzuty zawierają niewiele informacji o planowanej dyspozycji pomieszczeń. Na parterze przewidywano dziekanat Wydziału, na I piętrze Laboratorium Napięć o powierzchni 164 m² i salę wykładową. Wielkie audytorium zaplanowano na III piętrze.

Gmach, często zwany „Nowym Elektrycznym” (w odróżnieniu od „Starego Elektrycznego” przy ul. Smoluchowskiego 19), oddano do użytku na przełomie 1954 i 1955 r. Fasadę z wejściem głównym umieszczono od strony zachodniej. Do równoległego skrzydła wschodniego przylega dodatkowa bryła hali mieszczącej Laboratorium Wysokich Napięć. Fragment ten, w dużym stopniu autonomiczny, zrealizowano w formie prostopadłościennego bloku. Jego elewacje, na większości powierzchni bez okien, są zdobione pionowymi płycinami i zwieńczone attyką.

Budowa gmachu Wydziału Elektrycznego, fot. Adam Czelný, ok. 1953 r.

Widok budynku od północnego wschodu

Główny korpus budynku jest przekryty dachem dwuspadowym konstrukcji drewnianej. Halę wysokich napięć i częściowo skrzydło południowe przekrywa płaski dach tarasowy.

W holu głównym uwagę zwracają żłobkowane słupy w stylu klasycznym, podpierające strop.

Budynek ma dwie trzybiegowe klatki schodowe – główną i boczną. Kondygnacje od parteru do III piętra zajmują pomieszczenia instytutów, gabinety pracowników naukowych i dydaktycznych, laboratoria, sale wykładowe i pokoje administracyjne.

Jednym z większych wewnątrz dysponuje Laboratorium Podstaw Inżynierii Materiałowej z wejściem na I piętrze.

Największa sala wykładowa umieszczona na III piętrze ma 372 miejsca³.

Gmach nosi imię prof. Jerzego Ignacego Skowrońskiego – wybitnego specjalisty z dziedziny techniki wysokich napięć i elektrotechnologii, twórcy polskiej szkoły materiałoznawstwa elektrotechnicznego. Patron budynku był wieloletnim pracownikiem naukowo-dydaktycznym, następnie doktorem honoris causa Politechniki Wrocławskiej. O patronacie informuje tablica, wmurowana przy wejściu głównym.

W budynku znajdują się obecnie: Instytut Podstaw Elektrotechniki i Elektrotechnologii, Instytut Inżynierii Biomedycznej i Pomiarowej, Instytut Inżynierii Lotniczej, Procesowej i Maszyn Energetycznych, Biblioteka Wydziału Budownictwa Lądowego i Wodnego, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Dział Socjalny, Samodzielne Stanowisko ds. Szkolenia Zawodowego oraz Dział Ochrony Mienia i Korespondencji.

Budynek dawnego

Wydziału Inżynierii Sanitarnej (D-2).

Adres: pl. Grunwaldzki 9

Fasada z wejściem głównym i arkadami, umieszczona od wschodu, stanowi niemal lustrzane odbicie naprzeciwległej fasady gmachu Wydziału Elektrycznego.

W porównaniu z budynkiem opisanym powyżej dzieje obiektu D-2 są nadzwyczaj skomplikowane. Według początkowych założeń planowano w nim siedzibę Wydziału Lotniczego. Wydział ten, wyłoniony w 1949 r. z Wydziału Mechanicznego, został jednak rozwiązany w 1953 r. Fakt ten nastąpił w trakcie budowy gmachu, który następnie przekazano utworzonemu 1 października 1953 r. Wydziałowi Mechanizacji Rolnictwa.

Projekty budynku informują o jego przeznaczeniu dla Wydziału Lotniczego. Przykładowo, rzut parteru zawie-

Widok budynku od północnego zachodu

ra wstępne dyspozycje pomieszczeń planowanych tutaj siedzib dwóch katedr: Silników Lotniczych oraz Wytrzymałości Materiałów i Statyki. Kondygnacja miała pomieścić dwie sale wykładowe, dziekanat Wydziału i gabinety pracowników naukowych. W osobnej hali o wysokości dwóch kondygnacji, z przeszkloną ścianą wewnętrzną i stropem wyposażonym w walcowate świetliki⁴, planowano muzeum samolotów i silników przeznaczone dla adeptów inżynierii lotniczej.

Budynek oddano do użytku w 1955 r.

W związku ze zmianą jego przeznaczenia należało zrewidować początkowe plany pomieszczeń. Przykładem takiej zmiany koncepcji było urządzenie uczelnianej sali gimnastycznej w hali planowanej dla muzeum. W miejscu tym, zwanym potocznie „akwarium”, odbywały się także bale sylwestrowe i zabawy okolicznościowe. Obecnie sala jest wykorzystywana jako przestrzeń laboratoryjna.

Fragment elewacji dziedzińcowej

Znajdujące się obok wnętrza laboratorium, wąskie i długie, miało pierwotnie służyć jako pomieszczenie tunelu aerodynamicznego. Zostało podzielone na mniejsze pokoje.

Ostatecznie parter gmachu przeznaczono na laboratoria i warsztaty Wydziału Mechanizacji Rolnictwa. Na piętrach znalazły się sale dydaktyczne, dziekanat, pomieszczenia katedr oraz sale projektowe i kreślarskie.

Wydział Mechanizacji Rolnictwa zniesiono 1 października 1958 r. Obiekt został przekazany Wydziałowi Inżynierii Sanitarnej (od 1990 r. – Wydział Inżynierii Środowiska), z którym do dzisiaj jest najczęściej kojarzony.

Ceglana elewację dziedzińcową pozostawiono nieotynkowaną. Walcowate świetliki, widoczne na płaskim dachu niższej części, należą do niegdyśjszej sali gimnastycznej – „akwarium”.

Wnętrze zostało ukształtowane podobnie jak w przypadku siedziby Wydziału Elektrycznego.

Hol główny

Na III piętrze znajduje się duża sala wykładowa (300 miejsc)⁵. 15 listopada 2006 r. gmach otrzymał imię prof. Tadeusza Gabryszewskiego, wielokrotnego dziekana Wydziału Inżynierii Sanitarnej. Tablica upamiętniająca patrona znajduje się na zewnątrz, przy wejściu głównym.

W budynku mają obecnie siedzibę: Instytut Geotechniki i Hydrotechniki, Instytut Inżynierii Ochrony Środowiska, Instytut Informatyki, Biblioteka Wydziału Inżynierii Środowiska oraz Wrocławskie Centrum Sieciowo-Superkomputerowe. III

¹Prof. Tadeusz Brzoza (1911-1978) – architekt, absolwent Politechniki Lwowskiej. Jeden z organizatorów Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej, długoletni pracownik naukowo-dydaktyczny uczelni. Autor wielu projektów architektonicznych dla Wrocławia i Dolnego Śląska (patrz: Zenon Prętczyński, *Wspomnienia o profesorach Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej (z lat studiów 1947-1952)*, Wrocław 2005, s. 23-24).

²Prof. Zbigniew Kupiec (1905-1990) – architekt, absolwent Politechniki Lwowskiej. W latach 1947-1954 współorganizator i pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej (w latach 1949-1952 dziekan Wydziału). W 1954 r. wyjechał na stałe do Krakowa (patrz: Zenon Prętczyński, *Wspomnienia o profesorach Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej (z lat studiów 1947-1952)*, Wrocław 2005, s. 76-77).

³Sala oznaczona numerem 301 nosi obecnie imię prof. Franciszka Przewirskiego.

⁴Świetliki zastosowano również w analogicznym miejscu budynku Wydziału Elektrycznego.

⁵Sala o numerze 301 nosi imię prof. Aleksandra Szniolisa.

Budynek

Instytutu Budownictwa

Znajduje się przy pl. Grunwaldzkim 11, w głębi terenu zajmowanego przez obiekty Politechniki Wrocławskiej. Został zlokalizowany w tzw. rejonie A rozbudowy uczelni, wyznaczonym w 1970 r. pomiędzy pl. Grunwaldzkim, Wybrzeżem Wyspiańskiego, ul. Norwida oraz ul. Janiszewskiego.

Gmach jest siedzibą Instytutu Budownictwa Wydziału Budownictwa Lądowego i Wodnego Politechniki Wrocławskiej oraz Studium Nauk Humanistycznych. Autorami projektu, datowanego na 1971 r., są Krystyna i Marian Barscy¹.

Budynek jest wzniesiony na rzucie prostokąta wydłużonego na osi północ – południe. Usytuowany w przedłużeniu linii zabudowy skrzydła fasadowego budynku dawnego Wydziału Inżynierii Sanitarnej (D-2).

Rozczłonkowana bryła wielkiego obiektu tworzy według projektu trzy części: część A: jedenastokondygnacyjna – budynek główny, dydaktyczny, część B: dwukondygnacyjna – audytorium, część C: dwukondygnacyjna – hala technologiczna i laboratoria.

Gmach jest wzniesiony w konstrukcji szkieletowej żelbetonowej, bez podpiwniczenia. Zasadnicze elementy konstrukcyjne powstały z prefabrykatów. Ściany osłonowe budynku otrzymały zewnętrzną fakturę z płytek szklanych. Wszystkie części gmachu mają płaskie zadaszenie.

Budowę ukończono w 1980 r. Dzięki swej wysokości przez wiele lat, wspólnie ze wzniesionym nieco później według projektu Tadeusza Brzozy budynkiem Instytutu Telekomunikacji, Teleinformatyki i Akustyki (C-5), wyróżniał się w okolicy.

Część C, usytuowana od południowej strony całego założenia, została przeznaczona na halę maszyn i urządzeń technicznych. Część A mieści sale wykładowe, gabinety pracowników naukowych i pokoje administracyjne. W części B znajduje się dziekanat Wydziału i sale

Wnętrze hali technologicznej

wykładowe. W holu, klatkach schodowych i korytarzach części dydaktycznej dominują ceglane płaszczyzny ścian pokryte glazurą.

15 listopada 1999 r. gmach otrzymał imię prof. Igora Kisiela (1910-1988), jednej z najwybitniejszych postaci w historii Wydziału, założyciela Instytutu Geotechniki. Fakt ten upamiętnia tablica wmurowana w ścianę holu.

Hala technologiczna, wyposażona m.in. w suwnicę o udźwigu 5 ton, otrzymała od strony zachodniej przeszklone ściany, zapewniające naturalne oświetlenie. Większość mniejszych pomieszczeń od strony wschodniej zajmują pokoje laboratoryjne i gabinety pracowni-

Widok budynku od zachodu

ków. W pomieszczeniu hali znajduje się siedziba Akredytowanego Laboratorium Badawczego Instytutu Budownictwa.

Jednym z ważniejszych elementów budowlano-technicznych hali jest ruchoma płyta o stalowej powierzchni, wykorzystywana do badań dynamicznych. Przedmiotem tych badań są efekty związane z ruchem obiektów materialnych pod działaniem sił fizycznych. Testom takim poddawane są m.in. nadwozia samochodów. Płyta może służyć również do badań sejsmicznych. |||

¹ Krystyna Barska (1925-1999) – architekt, autorka i współautorka wielu projektów urbanistycznych i architektonicznych m.in. dla Politechniki Wrocławskiej. Marian Barski (1927-2005) – architekt, profesor, długoletni pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Autor m.in. urbanistycznych projektów rozbudowy uczelni (wraz z małżonką Krystyną) oraz wielu projektów architektonicznych.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz

Budynek

Instytutu Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych

Znajdujący się na parceli przy ul. Norwida 5, nie ma bezpośredniego wejścia od ulicy. Dostęp do budynku prowadzi przez dawny gmach Instytutu Elektrotechnicznego przy ul. Smoluchowskiego 19.

Budynek Instytutu Maszyn, Napędów i Pomiarów Elektrycznych, 2009 r.

Elewacja zachodnia (fasada), 2006 r.

Budynek jest podpiwniczony i ma cztery kondygnacje nadziemne. Przekrycie tworzy płaski stropodach jednonapadowy. Gmach jest wyposażony w jedną klatkę schodową z wyjściem na dziedzińiec uczelni.

Wstępna koncepcja rozbudowy siedziby ówczesnego Instytutu Układów Elektromaszynowych powstała w 1971 r. Projekty architektoniczne wykonali w 1972 r. Krystyna Barska i Rudolf Staniek. Gmach wzniesiono na fundamentach żelbetowych wylewanych i zastosowano szkielet nośny żelbetowy o układzie poprzecznym. Ścia-

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Muzeum
Politechniki
Wrocławskiej
dziękuje Autorom
za przekazanie
elektronicznej
wersji projektów
w celu ich
publikacji

Elewacja zachodnia (fasada); projekt: Marta Kwolek-Januszkiewicz, Grzegorz Januszkiewicz, lipiec 2007 r.

Wykusze w fasadzie, 2009 r.

ny zewnętrzne w piwnicach wymurowano z cegły pełnej, na pozostałych kondygnacjach – z gazobetonu, ściany wewnętrzne – z gazobetonu i cegły dziurawki, a schody wylano jako żelbetowe płytowe. Ściany osłonowe na konstrukcji stalowej wykonane zostały z płyt warstwowych PW-3, osłoniętych szkłem hartowanym w kolorze czerwonym.

Budynek pełni funkcję dydaktyczno-administracyjną. Na parterze i I piętrze znajdują się dwa laboratoria studenckie, powyżej – gabinety pracowników naukowych i pomieszczenia administracyjne.

Oznaczony administracyjnym symbolem A-10, oddany do użytku w 1975 r., jest plombą usytuowaną między dawnym budynkiem Instytutu Elektrotechnicznego (A-5) a dawnym Laboratorium Obrabiarek (A-6).

Plany rozbudowy zaplecza Instytutu, rozpatrywane od 1971 r., zakładały wyburzenie budynku dawnego Laboratorium Obrabiarek, tzw. Karlicówki. W tym miejscu

Klatka schodowa, 2009 r.

miał powstać gmach Laboratorium Wiązki Elektronicznej, bliźniaczo podobny do zrealizowanego obok i połączony z nim w jedną całość¹. Szczęśliwie dla zabytkowej „Karlicówki” proponowany plan rozbudowy pozostał na etapie koncepcji.

W latach 2008-2009 przeprowadzono generalny remont obiektu, nadając mu obecny wygląd zewnętrzny. Zastosowany w latach 70. XX wieku sposób łączenia architektury współczesnej i dawnej ukazywał zdecydowany kontrast form i tworzyw. W wersji obecnej kontrast złagodniono na rzecz zharmonizowania i wzajemnego przystosowania.

Dominantą fasady tworzy wykusz z oknem o ślimieniu umieszczonym w 2/5 wysokości otworu, nawiązujący do architektury najstarszych zabudowań uczelni.

Elewacja wschodnia (dziedzińcowa), 2009 r.

W wyniku remontu przeprowadzonego w latach 2008-2009 nastąpiły poniższe zmiany architektoniczne i budowlane²: wymiana ściany frontowej z marmblitowej na aluminiowo-szklaną, wymiana elewacji tylnej na ścianę murowaną z gazobetonu grubości 24 cm, remont ściany szczytowej, dachu i remont fragmentu ściany szczytowej starego gmachu Wydziału Elektrycznego (A-5), odsłoniętego w wyniku przebudowy, oraz budowa wykusa o wysięgu 1,0 m na II piętrze od strony fasady (o konstrukcji stalowo-żelbetowej), a także odnowienie pomieszczeń wewnętrznych, polegające m.in. na przebudowie ścian działowych³.

Uroczyste udostępnienie odremontowanego budynku nastąpiło 24 września 2009 r. III

¹ Oto fragment informacji o terenie inwestycji, sporządzonej w Wydziale Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Prezydium Rady Narodowej m. Wrocławia z datą 10 lutego 1971 r.: „(...) Plan realiz.[acyjny] winien być opracowany przy założeniu, że wyburzeniu ulegnie tzw. Karlicówka i proponowana zabudowa będzie przedłużona. (...) Architektura obiektu winna być w pełni nowoczesna z zastosowaniem postępowych rozwiązań materiałowych, szczególnie w zakresie wykończenia elewacji. (...)” (tamże, sygn. ACT/AR – A10/1, p. 1).

² Konsultantem projektu na wniosek prorektora ds. organizacji prof. Ernesta Kubicy był prof. Janusz Dobesz z Wydziału Architektury. Po konsultacji wprowadzono do pierwotnej koncepcji następujące zmiany: 1. znaczne skrócenie wysięgu wykusa, 2. uchylne otwieranie okien zamiast ich wysuwania, 3. maksymalne odsłonięcie ściany szczytowej budynku A-5.

³ Opis techniczny do projektu budowlanego remontu budynku A-10 Politechniki Wrocławskiej, s. 2-3, 8-9. Autorzy cytowanych fragmentów opisu: Marta Kwolek-Januszkiewicz, Wiktor Dziębaj.

Budynek

Studium Języków Obcych

Znajduje się przy Wybrzeżu Wyspiańskiego 7. Składa się z budynku istniejącego od około 1870 r., gruntownie przebudowanego w latach 1997-1998, oraz z części plombowej, wzniesionej w czasie przebudowy. Obiekt jest zwrócony fasadą na zachód, w kierunku Odry.

Budynek Studium Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej

Zaprojektowany w 1867 r. jako siedziba szkoły przy ówczesnej Uferstraße 37. Symetryczna, siedmioosiowa elewacja została opracowana w stylu neorenesansowym.

Po II wojnie światowej przeznaczenie obiektu pozostało niezmienione. Znajdowała się w nim Szkoła Podstawowa nr 7. Budynek pozbawiono wystroju zewnętrznego, usuwając gzymsy oraz obramienia i naczółki okien.

W 1968 r. gmach został przejęty przez Politechnikę Wrocławską. Po przebudowie wewnątrz zorganizowano tu siedzibę Studium Języków Obcych.

Według inwentaryzacji z listopada 1984 r. budynek miał piwnice, trzy kondygnacje nadziemne i dach trój-

spadowy o konstrukcji drewnianej, pokryty płytkami azbestowo-cementowymi.

Plany modernizacji gmachu mają interesującą historię, którą warto krótko przypomnieć. W latach 1988-1989 powstało kilka niezrealizowanych wersji przebudowy gmachu i rozbudowy plombowej.

Opracowanie autorstwa Marty Czarnowskiej zawiera prawdopodobnie najstarszą koncepcję wzniesienia plomby wypełniającej sąsiednią pustą parcelę między dziewiętnastowiecznym budynkiem mieszkalnym a dotychczasowym budynkiem Studium. Projekt ten zawiera ponadto propozycję nadbudowy III piętra w gmachu istniejącym.

W szkicu fasady dominuje nowoczesna forma masywnego trzykondygnacyjnego wykusza, tworzącego (z wyjątkiem parteru) całą elewację czteroosiowej plomby. Opracowanie fasady jest oszczędne i pozbawione odniesień do najbliższej zabudowy.

W projekcie Jerzego Potyrały zwieńczenie fasady nawiązuje do stylu sąsiedniej kamienicy. Szkic dwuosiowego wykusza ukazuje nowoczesny sposób wykorzystania elementów historycznych.

Spośród powstałych w tym okresie projektów – wersja autorstwa Jerzego Szymańskiego najbardziej ingeruje w dotychczasowy wygląd budynku. Geometryczne formy wprowadzonych innowacji mogą kojarzyć się z kubizmem i ekspresjonizmem, a w zestawieniu z pionowymi podziałami – pośrednio z gotykami.

W koncepcji Tadeusza M. Krawczyka powraca, w mniejszych rozmiarach, historyzujący motyw wykusza, umieszczony w części plombowej. Pojawia się też boniowanie fasady w całej strefie parteru. Pion wejścia i wyższe partie elewacji części zastanej przypominają modernistyczne fasady z początku XX wieku¹.

Fotografia z 1997 r. ukazuje wygląd budynku krótko przed rozpoczęciem generalnej przebudowy.

Budynek szkoły, projekt: Alexander Kaumann, 7.06.1867 r.

Budynek Studium w 1997 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Budowlane Miasta
Wrocławia,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWr

Elewacja zachodnia (fasada); projekt: Marta Czarnowska, maj 1988 r.

Elewacja zachodnia (fasada); projekt: Jerzy Potyrała, październik 1988 r.

Elewacja zachodnia (fasada); projekt: Jerzy Szymański, październik 1988 r.

Elewacja zachodnia (fasada); projekt: Tadeusz M. Krawczyk, listopad 1989 r.

W 1997 r. powstała koncepcja przebudowy i rozbudowy gmachu, przyjęta przez uczelnię do realizacji. Projekt sporządził dr inż. arch. Bogusław Wowrzeczka z Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Opracowanie objęło następujący zakres prac:

1. przebudowę (modernizację) funkcjonalno-architektoniczną budynku istniejącego, w celu dostosowania go do aktualnego planu użytkowania i nowych przepisów budowlanych;
2. nadbudowę jednej kondygnacji i poddasza użytkowego do istniejącego budynku czterokondygnacyjnego;
3. dobudowę do istniejącego obiektu nowego budynku plombowego o sześciu kondygnacjach;
4. zmianę zagospodarowania przyległego terenu;
5. wymianę lub budowę elementów infrastruktury technicznej budynku.

W grudniu 1997 r. Politechnika Wrocławska przystąpiła do modernizacji i rozbudowy siedziby Studium Języków Obcych. Otwarcia nowego budynku Studium dokonał 1 października 1998 r. ówczesny premier RP Jerzy Buzek.

Po rozbudowie i renowacji bryła budynku składa się z gmachu dotychczas istniejącego, z nadbudową i dachem odcinkowym, oraz budynku plombowego, zakończonego dachem łukowym. Obie części mają sześć kondygnacji – pięć nadziemnych z poddaszem użytkowym oraz piwnice. Główne wejście znajduje się w części dobudowanej, zaakcentowanej kolorystycznie. Do istotnych elementów kompozycji fasady należą: łukowe nadproże głównego wejścia, walcowy wykusz, galeria na dachu, metalowe opaski wokół okien. Podobieństwo fragmentów wystroju całej fasady pozwoliło na wizualne ujednoczenie elewacji obiektu istniejącego i plomby. Boniowanie strefy cokołowej oraz pionowe proporcje otworów okiennych wykończonych opaskami nawiązują w oszczędnej, nowoczesnej formie do detalu architektonicznego zabudowy najbliższej okolicy.

Dominującym akcentem holu jest obudowa szybu windy utrzymana w ciemnoniebieskiej barwie.

Fragment klatki schodowej

Widok budynku od południa, na pierwszym planie część dobudowana

W części zastanej ściany nośne zewnętrzne i wewnętrzne są z cegły ceramicznej pełnej „gotyckiej”. Schody skonstruowano z żelbetu. W budynku plombowym zaplanowano ściany nośne żelbetowe i betonowe, a pozostałe – z pustaków lub płyt gipsowo-kartonowych.

W piwnicach znajdują się pomieszczenia techniczno-magazynowe i socjalne oraz bufet. Na parterze: hol wejściowy, sala projekcyjna, szatnia, portiernia, pokoje administracji z sekretariatem i sala dydaktyczna.

Na piętrach znalazły miejsce: sale dydaktyczne, laboratorium komputerowe z pokojem informatyków, pokoje lektorskie, pracownia ksero, a także studio nagrań z pomieszczeniem magazynowym i wypożyczalnią. Na IV piętrze ponadto mieści się zespół biblioteczny (wypożyczalnia, czytelnia, magazyn książek). Część tej kondygnacji zajmuje poddasze nieużytkowe.

Budynek jest pierwszym obiektem Politechniki Wrocławskiej przystosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych. III

¹ Tadeusz M. Krawczyk sporządził też drugą wersję projektu datowaną na styczeń 1991 r. (ATiB PWr, sygn. ACT/AR – H4/3, p. 33, rys. 10).

Budynek

Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania

Obecny gmach, oznaczony symbolem B-4, jest trzecim obiektem powstałym u zbiegu ulic Łukasiewicza i Smoluchowskiego. Pierwszy budynek usytuowany na tym terenie był równocześnie ostatnim wzniesionym na potrzeby niemieckiej Wyższej Szkoły Technicznej. Była nim siedziba Instytutu Chemicznej Technologii Włókien Syntetycznych, utworzonego 3 marca 1942 r. Placówka powstała na miejscu szkolnego placu zabaw, znanego pod nazwą *Heidenhainwiese*. Oddano ją do użytku 1 grudnia 1942 r.

Początkowa zabudowa tego miejsca w niczym nie przypominała stojącego tam obecnie potężnego gmachu.

Parterowy, drewniany barak, przeznaczony na tymczasowe lokum dla Instytutu (do czasu planowanego zbudowania gmachu „Nowej Chemii”), zajmował częściowo miejsce obecnych budynków B-4 i B-5. Autorem projektu był znany wrocławski architekt Albrecht Jaeger¹. Podczas walk o Wrocław w 1945 r. obiekt został doszczętnie zniszczony.

Wznoszenie nowych zabudowań powojennej Politechniki Wrocławskiej rozpoczęto w roku 1948. Najwcześniejszym placem budowy był teren u zbiegu ulic Łukasiewicza i Smoluchowskiego. Wzniesiono tu pierwszy po II wojnie światowej budynek uczelni – parterowy obiekt Katedry Obróbki Metali Wydziału Mechanicznego. Zbudowany według projektu prof. Andrzeja Frydeckiego, został przekazany do użytku w roku akademickim 1949/1950. W budynku tym znalazły siedzibę także Katedra Budowy Obrabiarek i Laboratorium Pomiarów Warsztatowych. Budynek zyskał nieoficjalną nazwę „Chowańcówka”, pochodzącą od nazwiska organizatora i późniejszego kierownika Katedry Obróbki Metali, wybitnie zasłużonego dla rozwoju Politechniki Wrocławskiej – prof. Władysława Chowańca.

Południowo-zachodni fragment budynku, ulokowany w narożniku ulic, złożony z parteru i podpiwniczenia, mieścił część administracyjną. Przy jej budowie wykorzystano fundamenty poprzedniego budynku. Fragment

Budynek Instytutu Chemicznej Technologii Włókien Syntetycznych (w głębi po prawej – fragment budynku ówczesnego Instytutu Hutniczego), 1943 r.

Gmach Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania, 2009 r.

południowo-wschodni stanowiły trzy jednokondygnacyjne, niepodpiwniczone hale laboratoryjno-produkcyjne z zapleczem, tworzące wraz z łącznikami jedną całość architektoniczną.

Wejście do części biurowo-dydaktycznej znajdowało się w elewacji zachodniej przy ul. Łukasiewicza 3/5. Pozostałe elewacje – wschodnia i północna – należały do części mieszczącej hale i zwrócone były w stronę dziedzińca. Tutaj znajdowały się bezpośrednie wejścia do hal.

Dwutraktowy budynek administracyjny miał konstrukcję nośną murowaną, a w obiektach hal tworzyły ją słupy żelbetowe.

W 1975 r. powstał projekt budowy w tym miejscu gmachu Instytutu Technologii Maszyn i Automatykacji. Przedsięwzięcie nie zostało jednak zrealizowane.

W 1999 r. ogłoszono konkurs na koncepcję architektoniczną nowego gmachu dla Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania. W konkursie zwyciężył projekt autorstwa architektów: Andrzeja Mikułana, Urszuli Wiśniewskiej i Jacka K. Wiśniewskiego, reprezentujących firmę Polswiss Projekt Sp. z o.o. z siedzibą we Wrocławiu.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Państwowe
we Wrocławiu
Archiwum
Terenów
i Budowli PWr

Elewacja południowa

Dotychczasowy obiekt usytuowany w tym miejscu został rozebrany. 25 czerwca 2002 r. wmurowano kamień węgielny pod nowy budynek. Wielki, reprezentacyjny gmach, będący przykładem architektury high-tech, zaprojektowano na planie zbliżonym do prostokąta. Bryła architektoniczna złożona jest z dwóch części połączonych w całość. Sześciokondygnacyjna część A – od ul. Łukasiewicza (strona zachodnia) i ul. Smoluchowskiego (strona południowa) pełni funkcję biurową, mieszcząc ponadto kompleks wejściowy i sale audytoryjne. Ten fragment budowli ma komunikację wewnętrzną z przylegającym od północy budynkiem Wydziału Mechanicznego (B-5). Od wschodu obiekt sąsiaduje z siedzibą Wrocławskiego Centrum Transferu Technologii (B-11).

Część A ma konstrukcję ścianowo-płytową ze słupami żelbetowymi, wylewaną, a najwyższa kondygnacja – konstrukcję stalową.

Czterokondygnacyjną część B usytuowano od strony dziedzińca. Konstrukcja tej części jest szkieletowa. Szkielet ścian zewnętrznych wypełniono cegłą ceramiczną². W podziemiu znajdują się garaże i pomieszczenia magazynowo-techniczne. Powyżej umieszczono halę maszyn o wysokości dwóch kondygnacji biurowych (ok. 7 m). Wyższe piętra zajmują pomieszczenia dydaktyczne i biblioteczne.

Reprezentacyjna fasada i wejście główne z narożnika ulic Łukasiewicza i Smoluchowskiego prowadzą bezpośrednio do holu głównego na parterze.

Patio na II piętrze

Osiemnastoosiowa elewacja południowa mieści podcienia, wsparte na czworobocznych słupach. Właściwą płaszczyznę elewacji osłania dodatkowa ściana ze szkła.

Dominującym elementem północnej elewacji od strony dziedzińca jest wielki wykusz obejmujący cztery osie i trzy kondygnacje.

Dziewięćosiową elewację wschodnią charakteryzuje jednostajny rytm równych rzędów okien bez dominującego akcentu.

Z głównego holu budynku prowadzą dwie klatki schodowe, łączące wszystkie kondygnacje. Poprzez dostosowanie poziomów spoczników z poziomami korytarzy budynków B-4 i B-5 klatka schodowa nr 1 stanowi łącznik między tymi obiektami. Klatka schodowa nr 2 została umieszczona centralnie w wydzielonym pionie, mieszczącym również szyb windy.

Hol główny na parterze

Na II piętrze znajduje się reprezentacyjna sala wykładowa, nazwana imieniem prof. Władysława Chowańca. Również na tym piętrze usytuowano kryty dziedziniec wewnętrzny, przy którego zadaszeniu, zastosowano przezroczyste szkło, zapewniające naturalne oświetlenie.

Klatka schodowa nr 3, usytuowana w części B od strony dziedzińca, prowadzi do hali maszyn, biblioteki i sal dydaktycznych.

Oficjalne otwarcie nowej siedziby Wydziału Mechanicznego oraz Wydziału Informatyki i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej nastąpiło 13 października 2004 r. W uroczystości uczestniczył przebywający we Wrocławiu prezydent RP Aleksander Kwaśniewski. III

¹ Albrecht Jaeger (1900-1993) studiował we wrocławskiej Akademii Sztuki i Rzemiosła pod kierunkiem Augusta Endella i Adolfa Radinga. Przedstawiciel „Neues Bauen”, projektował głównie nowoczesne osiedla. Po II wojnie światowej działał w Meklemburgii i w Bielefeld (*Encyklopedia Wrocławia*, Wrocław 2000, s. 299).

² Krótką charakterystykę nowego gmachu sporządzono na podstawie opisu technicznego, stanowiącego fragment projektu wykonawczego architektonicznego (Archiwum Terenów i Budowli Politechniki Wrocławskiej, sygn. ACT/AB – B4/18, p. 1).

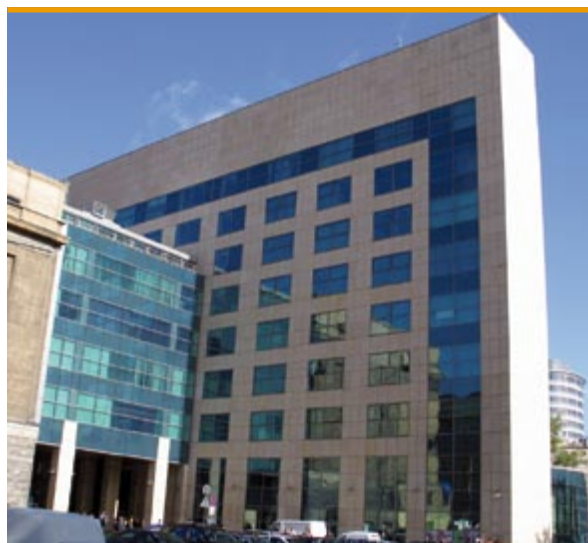
Budynek

Centrum Naukowo-Badawczego Wydziału Elektrycznego

Znajduje się przy ul. Janiszewskiego 8. Architektoniczna bryła gmachu wypełnia pierzeję placu Grunwaldzkiego między budynkiem Wydziału Elektrycznego (D-1) a Domem Naukowca (D-8). Wysoki korpus główny znajduje się bezpośrednio przy ul. Janiszewskiego. Drugą część budynku usytuowano w głębi.

Rzut poziomy unaocznia zróżnicowanie kształtu sylwetek obu części budynku oraz jego położenie w stosunku do sąsiednich obiektów uczelni. Zarówno sama bryła obiektu, jak i jej rzut są bardzo nieregularne – i w pionie, i w poziomie.

1 października 2003 r. odbyła się uroczystość wmurowania aktu erekcyjnego pod nowy, wielki gmach, zlokalizowany w sąsiedztwie budynku Wydziału Elektrycznego.

Budynek Centrum Naukowo-Badawczego Wydziału Elektrycznego Politechniki Wrocławskiej

W wyniku konkursu na koncepcję budynku, przeprowadzonego w okresie od marca do czerwca 2000 r., wybrano projekt mgr inż. arch. Ewy Frankiewicz z Pracowni Projektowej „Archidea”.

Budynek składa się z dwóch części: wysokiej, mieszczącej głównie zakłady naukowo-badawcze, i niskiej, przeznaczonej na zespół sal audytoryjnych tworzących Centrum Konferencyjne. W części wysokiej układ konstrukcyjny tworzą ramy żelbetowe usztywnione żelbetowymi ścianami. Część niska została zaprojektowana w konstrukcji stalowej.

Wykończenie zewnętrzne elewacji to płyty z piaskowca (nawiązujące do murów sąsiedniego budynku Wydziału Elektrycznego) oraz duże powierzchnie przeszklonych ścian osłonowych, tworzące charakterystyczny efekt wizualny.

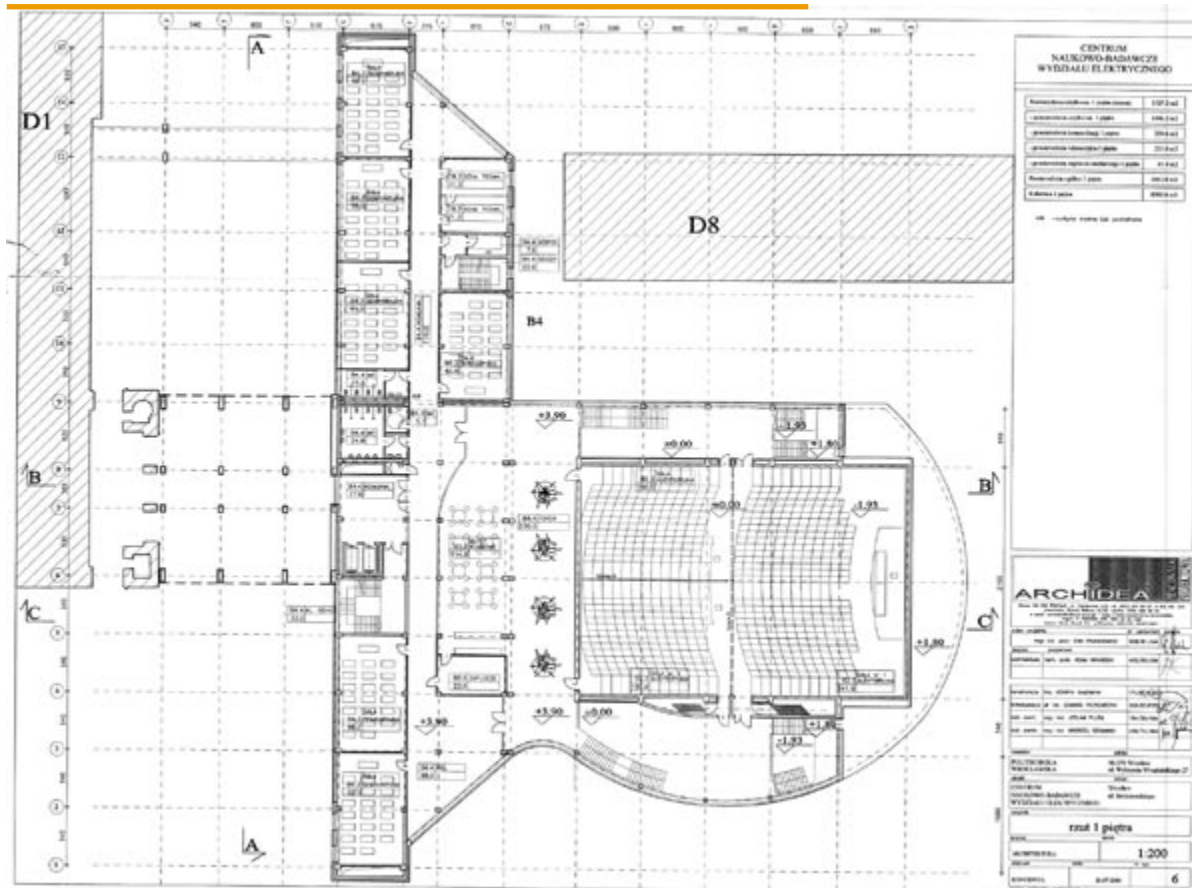

Widok budynku od strony ul. Janiszewskiego

Do końca 2003 r. zakończono pierwszy etap budowy, czyli osiągnięcie poziomu zerowego. Drugi etap realizacji obiektu, obejmujący jego wznoszenie, a następnie wyposażenie, przebiegał w latach 2004-2006. 20 stycznia 2005 r. postawiono wiechę na dachu budowli.

W budynku znalazły miejsce: Centrum Konferencyjne z wielką salą amfiteatralną (nazwaną Salą Kongresową), czterema salami seminaryjnymi, holem wystawowym

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWr

Rzut I piętra; autor projektu: Ewa Frankiewicz, architektura: Adam Winiarski, 20.07.2000 r.

oraz zapleczem administracyjnym i informacyjnym, gabinety pracowników naukowych, pokoje administracyjne i zaplecze informacyjne Wydziału Elektrycznego, Biblioteka Wydziałowa (V i VI piętro) i Wydziałowe Laboratorium Komputerowe, a także siedem sal dydaktycznych i 24 laboratoria badawcze.

Na poziomie +2 budynek jest połączony przeszklonym przejściem nadziemnym z siedzibą Wydziału Elektrycznego¹. Pod pasażem, równoległe do ul. Janiszewskiego, umieszczono główne wejście gmachu.

Obie części – wysoka i niska – tworzą efektowną, reprezentacyjną całość. Wysokość budynku wynosi 41,4 m. Jest to obecnie najwyższy z obiektów Politechniki Wrocławskiej.

Pod Centrum Konferencyjnym znajduje się wjazd do podziemnego parkingu na 46 miejsc.

Na poziomie -1 znajduje się ponadto Międzyzakładowe Laboratorium Silnoprądowe.

Hol główny łączy część dydaktyczno-administracyjną z Centrum Konferencyjnym.

W części wysokiej na poziomie +1 znajdują się sale seminaryjne. Zakłady naukowo-badawcze zlokalizowano na poziomach od +2 do +7. Po jednej stronie budynku mieszczą się przeszklone laboratoria, po przeciwnej – odizolowane pokoje pracowników naukowych.

Główna klatka schodowa, wyposażona w windę, łączy hol wejściowy z kolejnymi kondygnacjami.

Skrzydło mieszczące Centrum Konferencyjne i wjazd do podziemnego parkingu

Sala Kongresowa

Sala Kongresowa Centrum Konferencyjnego ma 620 miejsc. Składa się z trzech modułów, co pozwala aranżować sale konferencyjne o pojemności 300 oraz dwa razy po 160 miejsc. Szczelina przebiegająca prostopadłe do rzędów – dokładnie na osi sali – służy do ustawiania ściany przesuwnej.

Rolę foyer Centrum Konferencyjnego odgrywają przestronne korytarze holu z przeszklonymi ścianami zewnętrznymi. Pomieszczenia te są wykorzystywane jako przestrzeń wystawiennicza. ■■■

¹ Odpowiada to poziomowi I piętra w budynku D-1.

Budynek

Zintegrowanego Centrum Studenckiego

Znajduje się przy Wybrzeżu Wyspiańskiego 23-25, u zbiegu z ul. Norwida. Pierwsze projekty zabudowy tego miejsca pochodzą z roku 1913. Wykonał je słynny architekt Max Berg, twórca ukończonej w tym samym roku Hali Stulecia. Szkice ukazują plan sytuacyjny dwóch budynków planowanych dla Technische Hochschule. Większy z nich miał stanąć dokładnie w miejscu dzisiejszego gmachu Zintegrowanego Centrum Studenckiego. Projekt Berga nie został zrealizowany. Omawiany teren przez wiele lat pozostał niezagospodarowany.

Dopiero w drugiej połowie lat 60. XX wieku powstały tutaj dwa obiekty Politechniki Wrocławskiej: budynek warsztatowo-socjalny (H-1) oddany do użytku w 1966 r. i pawilon administracyjno-biurowy (H-2) wzniesiony w 1970 r. W związku z wcześniejszą decyzją o budowie wielkiego gmachu Zintegrowanego Centrum Studenckiego – w maju 2005 r. obiekty H-1 i H-2 przeznaczono do rozbiórki.

19 kwietnia 2004 r. w auli Politechniki Wrocławskiej otwarto wystawę prac laureatów konkursu na nowy budynek. Najlepszym rozwiązaniem, przewidzianym do realizacji, okazał się projekt pracowni „Manufaktura nr 1” Bogusława Wowrzeczki¹. Ważnym kryterium dla komisji było przestrzenne ukształtowanie założenia w odniesieniu do istniejących obiektów. W projekcie przewidziano utworzenie wewnętrznego dziedzińca na przedłużeniu tzw. Alei Profesorów, rozpoczynającej się przy Pomniku Martyrologii Profesorów Lwowskich. W zamierzeniach perspektywicznych aleja ma wyznaczać główną oś kompozycyjną kampusu C-D.

Budowa Centrum była pierwszą inwestycją uczelni przeznaczoną wyłącznie dla studentów. Uroczystość oddania gmachu do użytku odbyła się 29 stycznia 2007 r.

Do końca 2007 r. wykonano parkingi wokół budynku i dokończono prace nad parkingiem podziemnym. Urządzono ponadto garaż dla rowerów (tzw. rowerownię).

Budynek, wzniesiony na planie rozwartej litery L, jest złożony z dwóch prostopadłościennych bloków o różnej wysokości. Skrzydło południowe, od strony Wybrzeża Wyspiańskiego, jest pięciokondygnacyjne, a skrzydło północno-zachodnie, od strony dziedzińca – dwukondygnacyjne. Ustawienie budynku nawiązuje do linii zabudowy Gmachu Głównego, tworząc dopełniający akcent

Budynek Zintegrowanego Centrum Studenckiego Politechniki Wrocławskiej

urbanistyczny. Jego rzut jest w dużym stopniu odwróceniem rzutu gmachu Nowej Chemii (A-2). Dzięki obróżeńemu ukształtowaniu budowla zawiera wewnętrzny dziedzińec rekreacyjny.

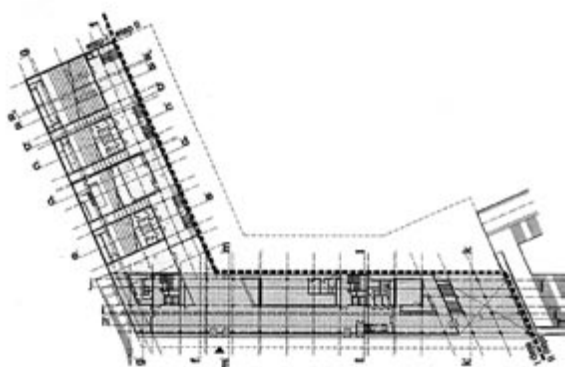
Budynek jest w całości podpiwniczony i przekryty płaskim dachem.

Charakterystyczna, oryginalna forma fasady budzi rozmaite skojarzenia, najczęściej z perforowaną kartą maszyny cyfrowej. Budynek od początku zyskał kilka nieoficjalnych nazw: m.in. serowiec, dziurawiec, taśma cyfrowa czy domino.

Wysokość skrzydła wyższego wynosi 22,60 m, a niższego – 10,02 m. Poprzez zrównoważenie elementów pionowych i poziomych obie części stanowią jednolitą kompozycję. Szerokie przeszklenie kondygnacji przyziemia tworzy wrażenie lekkości konstrukcji i przejrzystości bryły.

W 18. edycji konkursu „Piękny Wrocław” na najlepszą realizację architektoniczną w 2007 r., ogłoszonego przez prezydenta miasta oraz Towarzystwo Miłośników Wrocławia – pierwszą, honorową nagrodę w kategorii budynków użyteczności publicznej zdobył kompleks dydaktyczny Zintegrowane Centrum Studenckie. Ogłoszenie wyników i wręczenie nagród projektantom odbyło się 27 czerwca 2008 r. w Muzeum Architektury.

13 listopada 2009 r. na północnej elewacji dziedzińcowej uruchomiono Wielki Zegar Binarny, prezentujący

Rzut poziomy; projekt wykonawczy: Bogusław Wowrzeczka, marzec 2006 r.

Zdjęcia:
Krzysztof
Dackiewicz,
Archiwum
Terenów
i Budowli PWt

Elewacja dziedzińcowa wschodnia

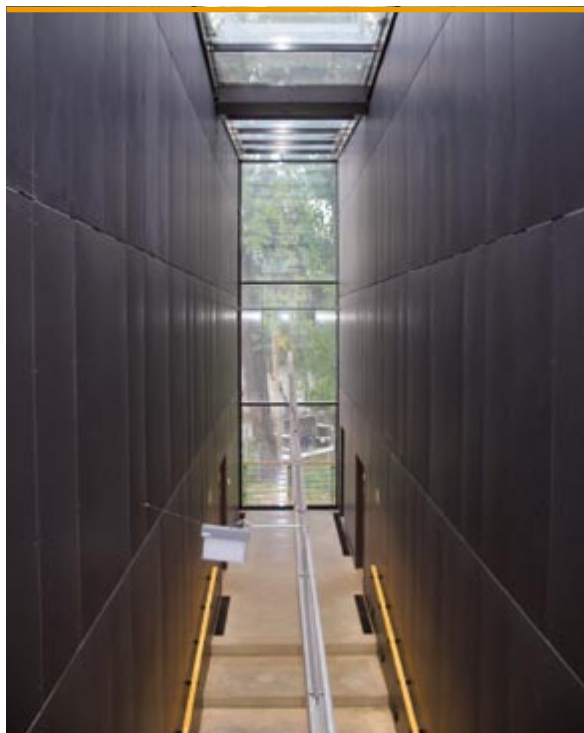
czas w zapisie zerojedynkowym. Zegar tworzy osiemnaście okręgów świetlnych umieszczonych w oknach. Kolory – zielony, niebieski i czerwony oznaczają odpowiednio godziny, minuty i sekundy.

Znajdujący się pod budynkiem parking podziemny mieści 95 samochodów.

Główne wejścia – od Wybrzeża Wyspiańskiego i od strony dziedzińca prowadzą do holu budynku. Uzupełniają je wejścia dodatkowe (od strony narożnika ul. Norwida i Wybrzeża Wyspiańskiego i od strony budynku C-8) oraz tzw. wejścia letnie wzdłuż ciągu pieszego na dziedzińcu.

Przestrzeń holu zajmuje prawie całą kondygnację i łączy się z galerią na poziomie +1.

Opracowanie wnętrza budynku ukazuje zestawienia różnych materiałów, zwłaszcza betonu, stali i szkła. Ich surowość kojarzy się z estetyką industrialną. Główny projektant gmachu odwołuje się do minimalizmu w architekturze – kierunku często oddziałującego dużymi, jednolitymi elewacjami oraz stosowaniem wymienionych tworzyw budowlanych.

Korytarz w skrzydle północno-zachodnim

Schody łączące pomieszczenia biblioteczne na II i III piętrze

Na I piętrze części niższej usytuowano duże sale audytoryjne z zapleczem – na 150 i na 300 miejsc. Pracownia komputerowa jako jedyna na uczelni działa przez całą dobę. Na piętrze tym ma też swoje lokum Samorząd Studencki.

W części wyższej znalazły się m.in. sale do ćwiczeń, sale seminaryjne i laboratoria dydaktyczne. Korytarze wyposażono w ławy, nawiązujące kolistą formą do kształtu okien.

Począwszy od drugiej kondygnacji, usytuowano zespół pomieszczeń do nauki własnej i konsultacji, obejmujący m.in. laboratorium komputerowe. Na IV piętrze znajdują się laboratoria fizyki.

Korytarz I piętra

Nowocześnie urządzona biblioteka z salą do nauki zajmuje duże pomieszczenia na II i III piętrze. Sale połączono schodami o stopniach ustawionych ukośnie do ścian i balustrad.

Rozmiary gmachu wymagały zaprojektowania trzech pionów komunikacyjnych z windami – jednego w części niższej i dwóch w wyższej. Klatki schodowe są wydzielone i obudowane, umożliwiając w razie potrzeby bezpieczną ewakuację. III

¹ Współprojektantami są: Mariusz Maury, Piotr Krynicki, Artur Plaza i Arkadiusz Chamielec.

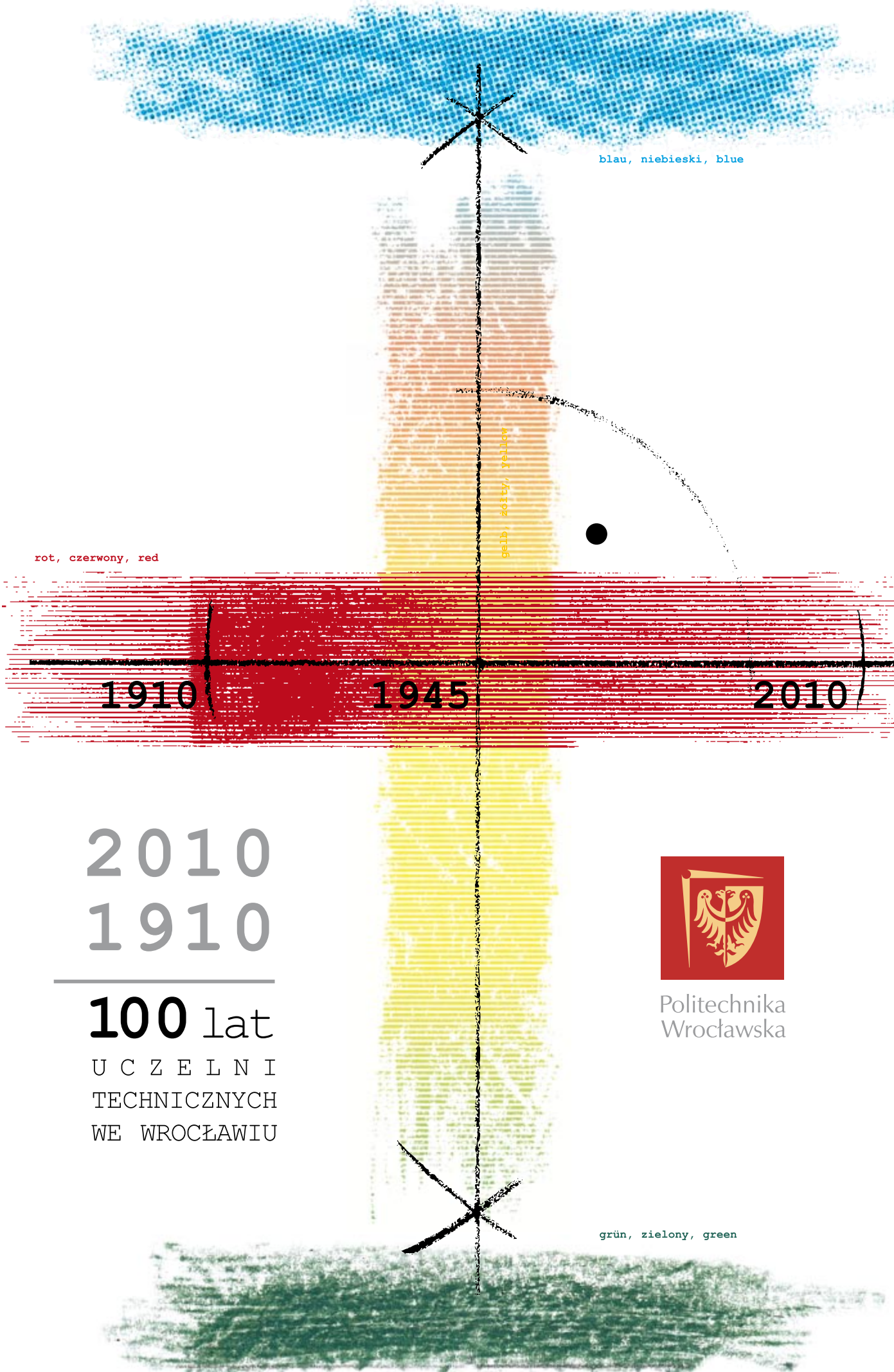

Najnowszą inwestycją Politechniki Wrocławskiej jest budynek Zaplecza Badawczego Instytutu Telekomunikacji, Teleinformatyki i Akustyki Wydziału Elektroniki. Dwukondygnacyjny budynek, zaprojektowany przez mgr. inż. arch. Andrzeja Iłowa, o powierzchni netto 1295 m² i kubaturze 10520 m³, będzie mieścił trzy laboratoria: Kompatybilności Elektromagnetycznej, Wzorców i Metrologii Pola Elektromagnetycznego oraz Techniki Antenowej.

Obiekt zostanie oddany do użytku w 2010 r. III

Zdjęcia: Krystyna Malkiewicz, Krzysztof Mazur

rot, czerwony, red

blau, niebieski, blue

gelb, żółty, yellow

grün, zielony, green

1910

1945

2010

2010
1910

100 lat

UCZELNI
TECHNICZNYCH
WE WROCŁAWIU

Politechnika
Wrocławska